

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CELİL MEMMEDGULUZADE'NİN MİZAHİ ESERLERİNDE
KELİME ÇEŞİTLERİ VE KALIP SÖZLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aysel CAVADOVA

1110080009

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cemil GÜLSEREN

HAZİRAN 2014

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CELİL MEMMEDGULUZADE'NİN MİZAHİ ESERLERİNDE
KELİME ÇEŞİTLERİ VE KALIP SÖZLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aysel CAVADOVA

1110080009

Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Programı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cemil GÜLSEREN

HAZİRAN 2014

ÖNSÖZ

Bu çalışmamızda Azerbaycan Türkçesi ve Azerbaycan Edebiyatı'nın önemli çağdaş yazarlarından biri olan Celil Memmedguluzade'nin hayatı, edebi kişiliği ve mizahi eserlerinde kelime çeşitleri ve kalıplaşmış sözler incelenmiştir.

Yazarın hayatı ve edebi kişiliği bölümünde Mir Celal Paşayev'in "Celil Memmedguluzade'nin Mefkure Menbeleri", İsa Hebibeyli'nin "Celil Memmedguluzade'nin Eserleri", Yavuz Akpınar'ın "Azerbaycan Edebiyatı Araştırmaları" kitaplarından yararlanılmıştır. Kelime çeşitleri incelenirken, Tahsin Banguoğlu'nun "Türkçenin Grameri", Muharrem Ergin'in "Türk Dilbilgisi", Vahit Türk'ün "Türk Dilbilgisi-I" ve Günay Karaağaç'ın "Türkçenin Söz Dizimi" kitaplarından yararlanılmıştır.

Kalıplaşmış sözler incelenirken Mehmet Hengirmen'in "Türkçe Dilbilgisi", Günay Karaağaç'ın "Türkçenin Söz Dizimi", Doğan Aksan'ın "Türkçenin Söz Varlığı" ve Naile Hacızade'nin "Sözümün Canı Var- Azerbaycan Türkçesi Temelinde Deyimlerin Sorunları" kitaplarından yararlanılmıştır.

Çalışmam süresince tezin seçiminden başlayarak, yardım ve görüşleriyle bana destek olan değerli hocam Prof. Dr. Ömür Ceylan'a, tezin genel olarak incelenmesinde yardım ve görüşlerini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Cemil Gülseren'e, tez yazım sürecinde bilgi ve birikimiyle beni destekleyen Prof. Dr. Vahit Türk'e ve Yrd. Doç. Dr. Hacer Gülşen'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
KISALTMALAR	v
TÜRKÇE ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
2. KELİME	8
Ses Yapısı Bakımından Kelimeler	8
Şekil Yapısı Bakımından Kelimeler	8
3. KELİME ÇEŞİTLERİ	10
3.1. İSİMLER	10
3.1.1. Cins İsimleri.....	10
3.1.2. Özel İsimler.....	11
3.2. SIFATLAR.....	12
3.2.1. Niteleme Sıfatları	12
3.2.2. Belirtme Sıfatları.....	13
3.2.2.1. İşaret Sıfatları.....	13
3.2.2.2. Sayı Sıfatları	13
3.2.2.3. Soru Sıfatları	14
3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları	14
3.3. ZARFLAR.....	14
3.3.1. Yer Yön Zarfları	15
3.3.2. Zaman Zarfları	15
3.3.3. Nasıllık - Nicelik Zarfları, Hal Zarfları	16
3.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları	16

3.4. ZAMİRLER.....	17
3.4.1. Şahıs Zamirleri.....	17
3.4.1.1. Şahıs Zamirlerinin Genetifi	17
3.4.1.2. Şahıs Zamirlerinin Akkuzatifi	17
3.4.1.3. Şahıs Zamirlerinin Datifi	18
3.4.1.4. Şahıs Zamirlerinin Lokatifi.....	18
3.4.1.5. Şahıs Zamirlerinin Ablatifi	18
3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri.....	19
3.4.3. İşaret Zamirleri	19
3.4.4. Soru Zamirleri.....	20
3.5. FİİLLER	20
3.5.1. Basit Fiiller	20
3.5.2. Türemiş Fiiller	21
3.5.3. Birleşik Fiiller	21
3.6. FİİLİMSİLER.....	22
3.6.1. İsim Fiiller.....	23
3.6.2. Sıfat Fiiller	23
3.6.3. Zarf Fiiller.....	24
3.7. EDATLAR	25
3.7.1. Seslenme Edatları	25
3.7.2. Soru Edatları	26
3.7.3. Cevap Edatları.....	26
3.7.4. Karşılaştırma Edatları	26
4. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER	27
4. 1. Kalıp Sözcükler.....	27
4.1.1. Dualardan Oluşan Kalıplaşmış Sözcükler	33
4.1.2. Beddualardan Oluşan Kalıplaşmış Sözcükler.....	33
4.2. DEYİMLER	34
Deyimler ve İkilemeler Arasındaki Fark	35
Deyimler ve Atasözleri Arasındaki Fark	35
Eserlerde Tespit Ettiğimiz Deyimler.....	35
4.3. ATASÖZLERİ	43
Eserlerde Tespit Ettiğimiz Atasözleri.....	43
4.4. İKİLEMELER	46

İkilemelerin Genel Özellikleri	46
Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler	46
Sözcük Türü Bakımından İkilemeler	47
4.4.1. Tekrarlardan Oluşan İkilemeler	73
4.4.2. İnce Ünlülerden Oluşan İkilemeler	87
4.4.3. Kalın Ünlülerden Oluşan İkilemeler	92
4.4.4. Alıntılarla Kurulan İkilemeler	98
4.4.5. Eş Anlamlı İkilemeler	99
4.4.6. Yakın Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	101
4.4.7. Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler	106
4.4.8. "M" İlaveli İkilemeler	110
4.4.9. Zarf Fiil Ekleriyle Oluşan İkilemeler	111
4.4.10. Sayılardan Oluşan İkilemeler	118
4.4.11. Ünlemelerden Oluşan İkilemeler	119
5. SÖZLÜK	120
6. SONUÇ	129
KAYNAKÇA	131

KISALTMALAR

Ağ. Çö. Və. Kə.	: Ağ çörək və kənd
An. Ki.	: Anamın kitabı
Ar.	: Arapça
At. Da.	: Atlar dayandı
At. sö.	: Atalar sözü
Ba. Mə. Rə.	: Baqqal Məşədi Rəhim
Bə. Qa.	: Bəlkə də qaytardılar
Bi. Bo. Su.	: Bir boçka su
Bi. Və. Di.	: Bitərəflər və din
Bu. İş. Çə.	: Bu işlərin çərəsi
Cə. An.	: Cəfərin anası
Çə. Mə.	: Çətin məsələ
Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü.	: Danabaş kəndinin əhvalatları. Bir yüngül müqəddimə
Da. Kə. Əh.	: Danabaş kəndinin əhvalatları
Da. Kə. Mə.	: Danabaş Kəndinin Məktəbi
Da. Kə. Mü.	: Danabaş kəndinin müəllimi
Da. Kə.	: Danabaş kəndindən
Di. Ol. Sə. Də.	: Dinc ol, səbrini də
Di. Tu.	: Dili tutulub
Do. Ya.	: Doqquz yaşında
Eş. İt.	: Eşşəyin itməkliyi
Ey. Rə.	: Eydi-rəməzan
Əb. Əf.	: Əbdürrəhim Əfəndi
Əf. Sa.	: Əfradi-saleh

Ək. Us.	: Əkin ustadları
Əm. Ma. Rə.	: Əmali-mahi-rəməzan
Ən. Xe.	: Əncüməi xeyriyyə
Əs. Mü.	: Əslinə mütabiqdir
Fa. Xa.	: Fatma xala
Far.	: Farsça
Gö. Ağ.	: Göz ağrısı
Gö. Mi.	: Gözəl millət
Gö. Ye.	: Gözəl yerlər
Hə. də. Al.	: Hələ dəm alır
Xa. Ba.	: Xaç bayramı
Xa. Xə. Qa.	: Xala xətrin qalması
Xa. Tə.	: Xanın təsbehi
Xi. Mə.	: Xilafət məsələsi
İ. Ə.	: İki ər
İk. Al.	: İki alma
İk. Fa.	: İki faciə
İk. Xə.	: İki xəbər
İk. Qa.	: İki qardaş
İn. Mə.	: İngilis mədəniyyəti
İn. Və. He.	: İnsan və heyvan
İr. Çı.	: İrşad çıxır
İr. Hü.	: İranda hüriyyət
İr. Mü.	: İrəvan müxbirimizdən
İr. Se. Və. Qa. Ni.	: İrəvan seminariyası və qazının nitqi
İs. Ba.	: İsa bayramları
İs. İm.	: İsplakom imtahanı
İs.Hə.	: İsbati-həqq
İz. Tə.	: İzhari-təşəkkür
Ka.	: Kamança
Ke. Gü.	: Keçən günlər
Kə. Qa.	: Kəc qabırğa
Ki. Gə.	: Kişi gəlir
Ki. Oy.	: Kişmiş oyunu

Ki. Öt.	: Kimdən öteri
Ko. Ar.	: Konsulun Arvadı
Qa. Qa.	: Qatma-qarışiq
Qa. Şa.	: Qalafie Şalvar
Qə. Mə.	: Qəbirdən məktub
Qə. Mü.	: Qəza müxbiri
Qı. Ki. Sö.	: Qızıl kimi söz
Qo. Ba.	: Qoşa balınc
Qu. Bə.	: Qurbanəli bəy
Qu. Qı.	: Qulağımız qızışib
La. Oy.	: Lal oyunu
Me. Gö.	: Meşədə gördüklerimiz
Mə. Ba.	: Mətbuat bayramı yaxud tacgüzarlıq
Mo. Fə.	: Molla Fəzləli
Mo. Na. Te.	: Molla Nəsrəddin teleqramları
Mü. Və.	: Müqəddəs vətənim
Mü.	: Mübarəkbadlıq
Na. Üs.	: Namaz üstə
Nə. El.	: Nə eləmək
Nə. Hü.	: Nəsihəti-hükəma
Ni. Mə. Də. Qa.	: Niyə mən dərsdən qaçdım
Ni. Mə. Dö.	: Noyə məni döyürsünüz
O. El. Bu. Be.	: O elə-bu belə
Oğ. İn.	: Oğru inək
Or. Ba. E. Ş.	: Oruc batil edən şeylər
Or. Ye.	: Oruc Yeyənlər
Öl.	: Ölülər
Öz. Bö. Sö.	: Özümdən böyük sözlər
Pə. Ey.	: Pək eyi
Pi. Xo.	: Pirverдини xoruzu
Po. A.	: Politika aləmindən
Po. Qu.	: Poçt Qutusu
Ru. Aş	: Ruzi-aşura
Ru. Ke. İle. Si.	: Rus keşişləri ilə siğə

Ru. Qı.	: Rus qızı
Sa. Uş.	: Saqqalı uşaq
Si. De. Gə.	: Sizi deyib gəlmişəm
Sö. Pə.	: Söz pəhləvanı
Şe. Bü.	: Şeir bülbülləri
Şe. Ca.	: Şeytana cavab
Şə. Fa.	: Şərq fakültəsi
Şə. Qa.	: Şərq qadını
Şə. Və. Kə.	: Şəhər və kənd
Ta. Hə.	: Taxıl həkimi
Tə. Xə.	: Təzə xəbər
Tə. Pa.	: Təzə paltar
Us. Ze.	: Usta Zeynal
Üç. Yü. Mi. Ma.	: Üç yüz milyon maşallah
Və. Mə.	: Vətən məhəbbəti
Ya. İlə. Gö.	: Yar ilə görüşmək
Ya. Tü.	: Yan tütəyi
Ye. Ba.	: Yemək bayramı
Ye. Yo.	: Yer yoxdur

Üniversitesi	: İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Cemil GÜLSEREN
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2014

ÖZET

CELİL MEMMEDGULUZADE’NİN MİZAHİ ESERLERİNDE KELİME ÇEŞİTLERİ VE KALIP SÖZLER

Aysel CAVADOVA

Bu çalışmamızda, Celil Memmedguluzade’nin mizahi eserleri 2 ana başlık altında incelenmiştir.

1. Kelime Çeşitleri
2. Kalıplaşmış Sözler

Giriş bölümünde, Celil Memmedguluzade’nin hayatı ve edebi şahsiyeti, devrinin yaşayarak kaleme aldığı milli istiklal, cumhuriyet ve vatan bağımsızlığı konuları, "Molla Nasreddin" dergisi, dergide yayınlanmış konular, yazarla ilgili yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Mizahi eserleri dışındaki eserleri incelememiz dışında bırakılmıştır. Sekizinci sayfada kelime ve ses yapısı bakımından, şekil yapısı bakımından kelimelerle ilgili genel bilgi verilip, 10. – 26. sayfa aralığında isimler, sıfatlar, zarflar, zamirler, fiiller, edatlar ve fiilimsilerden oluşan kelime çeşitleri incelenmiştir. 27. – 33. sayfa aralığında eserler içerisindeki kalıplaşmış sözlere, dualardan ve beddualardan oluşan kalıplaşmış sözlere, 34. – 43. sayfa aralığında deyimlere, 43. – 46. sayfa aralığında eserler içerisindeki atasözlerine, 46. – 119. sayfa aralığında eserler içerisindeki ikilemelere ve ikilemelerin kategorilerine yer verilmiştir. 120. – 128. sayfa aralığında ise eserlerdeki kelimelerin Azerbaycan Türkçesi- Türkiye Türkçesi karşılıkları verilip sözlüğü hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Celil Memmedguluzade, Mizahi Eserler, Kelime Çeşitleri, Kalıplaşmış Sözler.

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Turkish Language and Literature
Programme : Turkish Language and Literature
Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Cemil GÜLSEREN
Degree Awarded and Date : MA – June 2014

ABSTRACT

LEXICAL CATEGORIES AND FORMULAIC PHRASES IN JALIL MAMMADQULUZADEH'S WORKS OF HUMOUR

Aysel JAVADOVA

This thesis focuses on Jalil Mammadquluzadeh's works of humour by examining them in two categories:

1. Lexical Categories
2. Formulaic Phrases

The introduction part presents Jalil Mammadquluzadeh's life, literary personality, the historical issues of his time such as national independence, freedom and republic, "Molla Nasreddin" journal and its content, and the studies done on the author's works. Non-humorous works of Jalil Mammadquluzadeh are excluded in this analysis. On page 8, the general information about sound structure and form of the words and between page 10 and 26 the lexical categories such as nouns, adjectives, adverbs, pronouns, verbs, prepositions, gerunds are examined. From 27 to 33, the formulaic phrases and the formulaic expressions in prayers and curses in the author's works are analyzed. Between pages 34 and 43, between pages 43 and 46 the proverbs, and between 46 and 119 reduplication and reduplication categories found in the author's works are discussed. Lastly, between pages 120 and 128 a dictionary

of the words used in the author's works is prepared in both Azerbaijan Turkish and Turkish spoken in Turkey.

Key Words: Jalil Mammadquluzadeh's works of humour, lexical categories, formulaic phrases.

1. GİRİŞ

"Dünyada hər bir kəs üçün sözdən böyük yadigar yoxdur. Zira ki, malmülk tələf olur gedir, amma söz qalır."¹

Cəlil Məmmədquluzadə

Azərbaycan Edebiyatında "**Molla Nasreddin**" edebi ekolünün kurucusu olan Celil Memmedguluzade Nahcivan'ın Culfa kasabasında dünyaya gelmiştir. Culfa kasabası İran ile Nahcivan arasında sınırdı. Kasabada doğduğu için kendini iki sebepten şanslı görüyordu. Birinci sebep dedesinin memleketinin İran olması, ikinci sebebi ise dünyada daha çok dini açıdan tanınan İran ülkesi ile komşu olmaktı. Yazar dinine bağlı ailede dünyaya gelmiştir. "**Xatiratım**" adlı eserinde çocukluğundan yetişkin çağına kadar yaşadığı anılarını ince ayrıntılarıyla kaleme alan yazar, o günleri şöyle anlatıyor: "Dünyaya gözlərimi ilk dəfə qaranlıqda açdım və ilk eşitdiyim kəlimə Allahu Əkbər olmuşdur. Uşaq yaşlarımda anamı, atamı, dayımı həmişə namaz qılanda görmüşdüm. Doğum tariximin nə zaman olduğunu mən də bilmirəm. Çünki bizim dövrümüzdə dünyaya gələn uşaqların doğum tarixlərinə vacib bir tarix kimi baxmırdılar. Bu səbəbdən də mənim də doğum tarixim yazılmamışdır."² Doğum tarixi eski kaynaklarda 1866 olarak gösterilmişse de İsa Hebibbeyli'nin elde ettiği belgeler, Mirze Celil Memmedguluzade'nin 22 Şubat 1869'da doğduğunu ortaya koymaktadır. Memmedguluzade Nahcivan'da başladığı medrese eğitiminde (1873-1879), Kuran okumakla beraber Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Sonralar 1883 yılında Gori darülmüelliminde Türk şubesinin açıldığında yazar öğrencilik hayatına orada devam ediyor ve Gori darülmüellimini bitirdikten sonra 1887 yılında İrevan mahalının Uluhanlı köyünde hocalık görevini kazanarak

---

¹ Məmmədquluzadə, Cəlil, *Əsərləri*, I Cilt, Öndər Nəşriyyat, Bakı 2004, s. 4

² Məmmədquluzadə, Cəlil, *Əsərləri*, IV Cilt, Öndər Nəşriyyat, Bakı 2004, s. 4

mesleğini önce Uluhanlı'da, daha sonra Başnoraşen ve Nehrem köyünde devam etmiştir. 1896 yılında Nehrem köyünde çalıştığı zamanlar, Helime hanımla ilk evliliğini yapan Memmedguluzade'nin bu evlilikten 1897 yılında Münevver isimli bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir (1896-1897). Helime hanımın ölümünden sonra öğretmenlikten ayrılarak Erivan'da bir müddet dava vekilliği çalışmıştır. İkinci evliliğini Nazlı hanımla yapan Memmedguluzade, 1903 yılında eşinin hastalığı nedeniyle Tiflis şehrine taşınmış ve bu evliliği uzun sürmemiştir (1901-1904). Nazlı hanım vefat etmiştir. Yazarın son evliliği Karabağ'ın meşhur hanlarından olan Ahmetbey Cavanşir'in kızı, Hemide hanım Memmedguluzade ile olmuş (1907-1955), bu evlilikten çocukları Midhet ve Enver dünyaya gelmiştir.

Celil Memmedguluzade küçük hikayelerin büyük ustası, kudretli dramatik yazarı, Azerbaycan edebiyatında "**Molla Nasreddin**" edebi ekolünün, tenkidi realizmin kurucusu olarak şöhret kazanmış yazar, gazeteci, fikir adamı ve tanınmış yorumcudur.

Yazarın edebi yönünün ilk kalem tecrübesi Baş Noraşen'de 1889 yılında "**Çay desgahı**" alegorik dramı olmuştur. Daha sonra Mirze Celil 1892 "Kışmış Oyunu" piyesini, 1894 "Danabaş kəndinin əhvalatları" eserini tamamlamış ve yazar olarak tanınmıştır. "Danabaş kəndinin əhvalatları" eseri Azerbaycan bedii nesrin önemli eseridir. Eserdeki baş kahraman Mehemmedhesen emmi yalnızca yazarın yaratıcılığında değil, geniş anlamda, Azerbaycan edebiyatında küçük adamın büyük edebiyata ilk gelişi idi. Zor gücüne köylüleri kendine "bey" diye hitap ettiren muhtar Xudayar tarihteki adaletsizliği ve haksızlığı genel şekilde kendinde canlandıran obrazdır. Tüm zorluklara rağmen "Qoy Xudayar bəy anqırsın tayını tapsın" gibi kaba görünümlü olmayı başaran Zeynep Azerbaycan edebiyatının ilk cesaretli kadın obrazını yaratmıştır. "Danabaş kəndinin əhvalatları" mizahi eser olsa da aslen "komik bir macera değil, derin bir pişmanlık ile ortak facia" anlamını taşımaktadır.

1903'te eşinin hastalığı nedeniyle Tiflise taşındığı zamanda "Poçt Qutusu" hikayesini yazmıştır. Bu hikaye milli edebiyatın hikaye türünün en gözde nümunesidir. Hikayede Novruzelinin simasında saf, cahil Azerbaycan köylüsünün XX yüzyıldaki durumunu ön plana çıkartıyor. Küçük hikaye olmasına rağmen roman olabilecek imkanlarının göstericisidir.

XX yüzyıldan itibaren Memmedguluzade edebi hayatında ister hikaye, ister povest, isterse de dram eserlerinin kaleme alınması için aralıksız çalışma süresine başlamıştır. "Usta Zeynal" (1905), "Dəllək" (1906), "İranda Hürriyyət" (1906),

"Fatma xala" (1906), "Qurbanəli bəy" (1906), "Quzu" (1914), "Nigarançılıq" (1916), "Konsulun arvadı" (1918) hikayeleri Azərbaycanda yaranan sosial-ictimai problemləri real olaraq yansıtmış, "Çay dəsgahı", "Kişmiş oyunu", "Ölülər", "Kamança", "Anamın kitabı", "Oyunbazlar", "Danabaş kəndinin müəllimi", "Lal", "Lənət", "Dəli yığıncağı", "Yığıncaq", "Ər" eserləri ilə Azərbaycan dramaturgiyasını zenginləşirmişdir.

XX yy. ortalarından sonra yazılmış "Bəlkə də qaytardılar", "Taxıl həkimi", "Şeir bülbülləri", "Proletar şairi", "Zırrama", "Oğru inək", "Şəhər və kənd", "Şərq fakültəsi" hikayeleri o devrde olan sovyet cəmiyyətindəki ictimai həqsızlığı üstü kapalı şəkildə anlatmayı başaran Mirze Celil, bir çox zorluqlara da maruz kalmışdır.

Celil Memmedguluzade'nin dram eserləri Azərbaycan dramaturgiyasının yeni bir bölümünü ortaya çıxartmaktadır. Milli dramaturgiyanın esasını koyan Mirze Feteli Axundov'un (1812-1878) komedilerindən farklı olaraq, yazarın komedileri trajikomedii özəlliklər taşımaktadır. İlk kalem tecrübesi olan "Çay dəsgahı" Azərbaycan edebiyatında birinci alegorik ve manzum dram eseri olmaqla beraber, milli çocuk dramaturgiyasının da ilk numunesidir. "Çay dəsgahı"(1889) dram eserindən başqa "Ölülər"(1909), "Anamın kitabı" (1920), "Kamança" (1920), trajikomedilerinde de örnek alınacak yönler vardır. "Ölülər" trajikomedisi genel bakıldığında Türk Müslüman dünyasında cəhalet ve mefhumat esaretinden kurtulmaq için göstərilən çabanı son derece açık yanlığı ile ortaya koyan bir eserdir. Eserin esas kahramanı olan sarhoş İskender'in monoloğu yazarın okuyucularına ulaştırmak istediği fikir ve düşüncələrinin genelleştirmişdir: "Baxın! Baxın! Yaxşı baxın! Diqqətnən baxın! Sizin tarixlərinizin kitabın bu, qan ilə yazılmış bir səhifədir. Sizdən sonra gələnlər bu kitabı vərəqləyib, bu səhifəni görəndə sizi yada salıb deyəcək: tuf sizin üzünüzə!"³

Şuşa şəhərində kaleme alınmış "Kamança" pyesinde erməni-Azərbaycan savaşı devrinde olan hadisələr anlatılıyor. Bu eser Azərbaycan Edebiyatı'nda Karabağ savaşı zamanını anlatan ilk bedii eserdir."

"Anamın kitabı" trajikomedisi milli istiklal düşüncəsiyle ilgili yazılmış en önəmli dram Ana eseridir. Vatanına, dilinə bağlılıq, demokrasi ve birlik gibi gündem konuları eserin gayesini oluşturuyor.

Yazar, 1903 yılında taşındığı Tiflis şəhərində tanınmış publisist, "Şərgi-Rus"

³ Memmedguluzade, Celil, *Seçilmiş Eserleri*, 6 ciltte, II cilt, Bakı, Azərneşr, 1983, s.60

gazetesinin yayıncısı Mehemmedağa Şahtaxtlı ile tanışmış ve gazete düzenlemesinde gazeteciliği öğrenmiş, döneme ait bir çok hikayeleri, makaleleri, çevrileri bu gazetede yayınlamıştır. "Şergi-Rus" hem de XX asır ilk Azerbaycan gazetesidir. Gazetede çalıştığı zamanlarda Ömer Faiq Nemanzade ve Semed ağa Gayıbov'la tanışıyor. O zamanlar sansörlerin baskılarından dolayı gazetede istenilen düşünce ve siyaset, din konularına karşı ayrı bir önyargı oluşturulduğundan yazar bu konularda fikirlerini kaleme alamıyordu. Esasen medeniyet, edebiyat ve dil konularına yer veriliyordu. Gazete 1903 martın 30 da haftada üç defa, sonra her kes tarafından okunulmaya başlandığı için 1904 Haziranın sekizinden itibaren haftanın bütün günleri yayımlanmıştır. Zaman geçtikçe gazetenin konuları anlaşılması zor bir konu olma devrine geçiş yapmış, bağımsızlık, beraberlik, alfabe konuları kaleme alınsa bile bir başarıya ulaşılmadığından istenilen sonuç elde edilememiştir. Esasen de yazıda arap alfabesi yerine latin alfabesinin kullanılması konusu için "Tercüman" gazetesinin baş yazarı İ.Gasprinski'nin M.Şahtaxtinski'ni keskin tenkitinden dolayı gazetenin nüfuzu azalmıştır. 1905 yılında gazetenin iyi bir çalışma devrinde baş yazarın gazetenin Bakü'ye taşımak ve geçici bir süre için yayınlarının durdurulması kararı vermesi sonunda ebedi durdurulmaya yol açmıştır. Bu zorlu dönemde yazar Ömer Faig Nemanzade ve Meşedi Elesger Bağirov'la beraber yeniden "Qeyret" başlığı altında gazetenin yayınlarına başlamış, daha sonra "Poçt Kutusu" hikayesini bu gazetede yayınlama kararında bulunmuştur. O devride Rus-Japon davası zamanında halkın bağımsızlık için ayaklanmasında 17 Ekim manifestosu ile ahaliye Rusya hükümeti tarafından bağımsızlık verildi. Bağımsızlık zamanında Kafkas Türkleri'nin gazetesi yok bir halde olduğundan Mirze Celil ve onun gibi yazarlar hükümetten yayın için izin istemeye başlamışlar ve Azerbaycandan Elibey Hüseyinzade izin isteyen kişilerden olmuştur. Elibey Hüseyinzade'nin izni kabul edildiği halde yazarın izni kabul edilmemiştir. Mirze Celil'in yazdığı hikayelerini yayınlamadığı devri **Xatirati'**nda anlatıyor: "Yazmaq istəyirdim! Çox istəyirdim yazmaq! Amma bilmirdim niyə yazım və kimdən yazım?! Çünki ümidvar deyildim ki, yazdıqlarımı çap eləməyə və intişara qoymağa hökumət icazə verəcək. Və görürüdü ki, necə ki qəzet icazəsini almaq mümkün deyil, habele də əlyazmasını da kitab surətində birdəfəlik çap eləməyə də sensor idarəsi mane olur. Bə çarə nə? Yazırdım ki, görək nə vaxt bu yazıları çapa vermək mümkün olacaq."⁴ On yedi ekim

---

⁴ Memmedguluzade, s. 64

bağımsızlık zili çalındığı andan itibaren yazar, yazıp da okuyucularıyla paylaşmadığı hikayelerini yayınlamaya başladı. Bağımsızlık zamanında önemli konularından biri de Müslümanların dergiye, gazeteye değil, milletin yalancı ruhanilere inanması konusu olmuştur ve bu devirde Mirze Celil "**Molla Nasreddin**" dergisini çıkarma kararı almıştır.

"**Molla Nasreddin**" dergisi Celil Memmedguluzade'nin şah eseridir. Yazarın gizli imzalarından biri olmuş ve kısa bir zamanda eserlerinde kullandığı mahlasına çevrilmiştir. "Molla Nasreddin" dergisinin tek Azerbaycan'da değil, Doğuda da ilk satirik, renkli karikatürlü dergi olması, Mirze Celil için ayrı bir gurur hissi olmuştur. **Mirze Celil** – Azerbaycan'da "mirze" ifadesi ile yazarların ve sanat eserleri üretmekle meşgul olanların adlarının ön kısmına ilave olunur. Bu anlamlı sözcük son iki yüzyıla yakın sürede birkaç sanatçının adlarında yansıtılmıştır. Bedii-publisist eserlerini "Celil Memmedguluzade" ve "Molla Nasreddin" imzası ile yazan büyük edibe Mirze Celil adını halk vermiştir. "Mirzə Cəlilin adındakı "mirzə" sözü "üstad" mənasını daşıyır. Bu ad inidiki mənada ən azı xalq yazıçısı tituluna bərabərdir. Cəlil Məmmədquluzadə - Molla Nəsrəddin - Mirzə Cəlil ayrı-ayrı tələffüz qaydalarına tabe olan sözlərdir. Lakin onların hamısı bir mühüm mətləbi çox dolğun şəkildə ifadə edir: Qüdrətli vətəndaş, yazıçı."⁵

Molla Nasreddin dergisinde yüzlerle makaleler halkın anlayabileceği dilde yayınlanmıştır. XX yüzyılda ahalinin büyük bir kitlesinin yazıp okuması olmadığını dikkate alarak, Mirze Celil derginin bir kaç sayfasında yazdıklarını renkli karikatürle ön plana çıkartıyordu. Əzim Əzimzadə, Oskar Şmerling, İozef Rotter, Qəzənfər Xalıqov ve başka tanınmış karikatür ustaları "Molla Nasreddin" məktebində yetişmişlər.

Dergide ilk işləri gözlerinin önünde yalancı ruhanilere inanan milletlerini uykudan uyandırmaktı. 1906 yedi nisanda "Molla Nasreddin" in ilk sayfasında Şmerling nakkaşı tatlı rüyada uyuyan milletimizi maharetli kalemi ilə çizerek tarihte yarattı. Uyuyan milletimiz aslında bu dünyada bedbaht, ahrette cennet sahibi Müslümanlardır. Yazar, uyuyan milletinə bağımsızlığın her an ellerindən alınabileceğini anlatmak isteyerek onları gözlerini açma konusunda uyarıyordu. Ve yarı uykulu yarı uyanık Müslüman kardeşlerine seslenerek şunları söylüyor: "Sizi deyib gəlmişəm, Ey mənim müsəlman qardaşlarım!"⁶ Mirze Celil biliyordu ki, onun

⁵ Hebibeyli, İsa, C. *Memmedguluzade*, Bakı, "Şerq-Qerb" neşriyyatı, 1994, s. 4

⁶ Məmmədquluzadə, Cəlil, *Əsərləri*, IV Cilt, Öndər Nəşriyyat, Bakı 2004, s. 4

Müslüman kardeşleri gazeteye çok da sıcak bakmıyorlar. Onlar için önemli olan fala bakanlarla, köpek boğuşuranlarla zaman geçirmek.

Bu sebepten de "Molla Nasreddin" başlığı altında onların ilgi alanı olan fala bakanlara, köpek boğuşuranlara sesleniyordu. "Sizdən ötrü gəldim, qeyrilərindən ötrü gəlmədim. Yəni qəzet və jurnala həris olanlar üçün gəlməmişəm, mədəni və elmlə müsəlman qardaşlar üçün gəlməmişəm, fala baxdırmağı lazım bilməyənlər üçün gəlməmişəm. "⁷ Molla Nasreddin'in bu düşüncə ilə yola çıkmasının esas sebebi, Müslümanları kandıran falcı ruhanilerin gerçek suratlarını onlara tanıtmak isteği olmuştur. Derginin ilk numarasında falcıları ve onlara inanan Müslümanların resmini çizerek anlatan Molla Nasreddin'i uzaktan izleyen bu insanlar kahkaha atarak hem gülüyor, hem lanet okuyorlardı. Lakin kime ve neye güldüklerini anlamadıkları için makalede Molla Nasreddin yazıyordu: "Ey mənim müsəlman qardaşlarım! Zəmanə ki, məndən bir gülməli söz eşidib, başladınız gülməyə, o vədə elə güman etmiyəsiniz ki, Molla Nəsrəddinə gülürsünüz. Əgər bilmək istəsəniz ki, kimin üstünə gülürsünüz, o vaxt qoyunuz qabağınıza aynanı və baxınız cəmalınıza." Aslında Molla Nasreddin'in maksadı ne dini küçümsemek, ne de halkı, ne de yeni bir gündem yaratmaktı. Sadece insanların kandırılmasının önlemini almaktı. Mesela, "Usta Zeynal", "Poçt Qutusu" hikayelerinde Usta Zeynal'ı, Novruzəli'ni cahillığe manevi, esarete uğratanları esas tenkit ediyordu. Diğer bir taraftan da Novruzəli'nin, Usta Zeynal'ın manevi saflıklarını, helal insan olmalarını yürek yankısı ile kaleme almıştır.

Derginin bir başka önemli konusu da "Molla Nasreddin" makalelerini ana dilinde yani Türk dilinde yazmak konusu olmuştur. Birçok yazarlar 1906 yılında Arap ve Fars dillerinde yazdıkları için derginin ana dilinde yazılması konusu ilk başlarda kolay olmadı. Ana dilinde yazmak isteklerinin esas sebebi Arap ve Fars dillerinin anlaşılması zor olduğundan, hatta sözlükte zor kelimelerin açıklamalarının olmaması olmuştur. Molla Nasreddin'in Türk dilinde yazılması Nahcivan, Bakı, Batum, Tebriz şehirlerinde kolaylıkla anlaşılıyordu. Zaman geçtikçe dergi Kafkas'tan geçerek Kırına kadar okuyucu kitlesi kazandı. Molla Nasreddin'in dili açık ve sade dil olduğundan yirmi üç yıl müddetinde (1906-1931) halk tarafından kabul edilmiş dergi olmuştur. Azerbaycan yazarlarından Eli Bey Hüseyinzade Mirze

---

⁷ Memmedguluzade, s. 70

Celil'in ana dilinde açık sözlülükle olanları kaleme almasına destek veren yazar olmuştur. Yazar, mizahi eserlerinde ve makalelerinde gramer açısından daha çok kelime çeşitleri ve kalıp sözlerden istifade etmiştir. Bu eserlerin başında esasen "Danabaş kəndinin əhvalatları", "Poçt Kutusu", "İranda hürriyyət", "Usta Zeynal" eserleri gelmektedir.

4 Ekim 1932'de Bakıda vefat eden yazar, sağlığında yazdıklarının bir çok kısmını kitap halinde yayınlamasa da vefatından sonra eserlerinin yayımı bir kaç aşamadan geçirilmiştir. Tanınmış edebiyatçı H.Səmədzadə "Danabaş kəndinin əhvalatları", "Dəli Yığıncağı" trajikomedisinin elyazmalarına ulaşmış, 1936-1938'de ayrı-ayrı kitap şeklinde yayınlamıştır. Səmədzadə həm də "Eserləri"nin komedilerden və hikayelerden ibaret iki cildini kısa bir zamanda hazırlayaraq, 1936 yılında tanınmış eleştirici Əli Nazim'in mukaddimesi ilə tanıtmış, 1947'de eserlerin üçüncü cildini Əziz Mirəhmədov'la birlikte tamamlamıştır. Bu ciltte esasen makaleler ve felyetonlar yer almıştır. Molla Nasreddini yeni devre uygun olarak tekrar yayınlatan, Memmedguluzadə və Helime hanımın mektuplarını da kitap haline getirilmesinde Azərbaycan Milli İlimlər Akademiyası'nın muhabir üyesi Əziz Mirəhmədov'un hizmeti olmuştur. Yazarın eserlerinin Rusça yayınlanmasında özellikle tanınmış edebiyatçı, prof. dr. Əziz Şerifi'ni anmamak olmaz. Memmedguluzadə'nin 1905 yılında "Kavkazkiy raboçi listok" gazetesinde "Binəsinblər" və "Xeyir-dua" adlı makalelerini, həm də Kaspi gazetesinde yayınlanan yazılarını bularak gün yüzünə çıkarmıştır. Memmedguluzadə ilə ilgili en önemli objektiv, kıymetli eserleri Azərbaycanın tanınmış yazarı Mir Celal Paşayev yazmıştır. Mir Celal Paşayev yazara "kamil üstad" dəğeri vermişdir. Mirze Celil'in eserlerinin yayınlanmasının ikinci aşaması XX yy. 80. yıllarının II yarsından itibaren başlamıştır. Bu devrde yazarın kitapları kolaylıkla yayımlanamamış, 1986-1991 yıllarında "Məktəb kitabxanası" numarası ilə küçük hacimli kitabı okuyucularına iletilmiştir.

Celil Memmedguluzadə'nin edebi mirasının neşri konusundaki çalışmaları, tanınmış devlet adamı Haydar Aliyev'in önderliğı ile 1994 yılında devlet düzeyinde yazarın 125 yıllık yıldönümünden sonra hızla ilerlemeye başlamıştır. Eserlerinin yeni baskısının latin alfabesi ile yayınlanması önceki yayınlarla mukayesede daha mükəmmel sonuç vermektedir.

2. KELİME

Kelime, manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur. Kelimelerin manasının temeli esas itibariyle bilinmemektedir. Kelimeler canlı, cansız varlıkları, mefhumları, hareketleri ve onların hallerini karşılar ve temsil ederler.⁸ Kelimeleri ses ve şekil yapısı bakımından değerlendire biliriz.

Ses Yapısı Bakımından Kelimeler

Ses yapısı kelimelerin, bünyesindeki seslerin birbirleriyle münasebetleri bakımından gösterdiği manzara olup onların söylenişleri ile ilgilidir. Bir kelime bir veya birden fazla ses birliğinden teşekkül eder. Demek ki bir kelimedede en az bir ses birliği, yani bir ses veya bir ses gurubu bulunur. O halde en küçük kelime tek sestene ibaret olan kelimelerdir. Kelimelerin büyük bir kısmının bünyelerinde birden fazla ses bulunur.⁹ Kelimelerin veya sestene büyük diğer dil birliklerinin bünyesinde görülen ses birlikleri heceyi oluşturur. Hecelerin merkezinde vokaller bulunur. Konsonatlar ise hecelerde takıntılı seslerdir. Kelimenin diğerinden kuvvetli bir şekilde çıkarılan hece üzerindeki baskısı vurgudur.

Hem Azerbaycan Türkçesinde, hem de Türkiye Türkçesinde vurgu çoğunlukla son hecededir.

Şekil Yapısı Bakımından Kelimeler

Şekil yapısı bakımından kelime bünyesinde kök veya ek dediğimiz şekiller

---

⁸ Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayın, İstanbul 2006, s. 95

⁹ Ergin, s. 99

bulunur. Kökler isim kökler ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır. Ekler de yapım ve çekim ekleri olmak üzere iki çeşittir. Yapım ekleri kendi aralarında dört çeşittir: İsimden isim yapma ekleri, isimden fiil yapma ekleri, fiilden isim yapma ekleri, fiilden fiil yapma ekleri.

3. KELİME ÇEŞİTLERİ

Kelimeleri anlamlarına ve görevlerine göre üç ana grupta tanıtmak mümkündür. İsimler (ad soylu kelimeler), fiiller, ve edatlar.

İsim soylu kelimeler cümledeki işlevlerine ve anlamlarına göre, kendi aralarında isimler, sıfatlar, zarflar ve zamirler olmak üzere dört gruba ayrılır.

3.1. İSİMLER

İsimler canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek ve ya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir. Varlıkları ve mefhumları tek-tek karşılayan isimlere **özel isim**, cins cins karşılayan isimlere **ortak isim (cins isim)** denir.¹⁰ Özel isimler, tek olan, diğer varlıklar içinde tam bir benzeri olmayan varlıkların hususi adlarıdır. Cins isimler, aynı cinsten olan varlıkların ortak isimleridir.

3.1.1. Cins İsimleri

ana Anne. "İki il keçməmişdi **anası** öldü." (Eş. İt. C.1, s. 47)

ata Baba. "Məhəmmədhəsən əmi olardı on-on iki yaşında ki, **atası** Hacı Rıza vəfat elədi." (Eş. İt. C.1, s. 47)

baş Baş. "Pəs bir tövrənə indi Məhəmmədhəsən əmi **başını** girləndiri." (Eş. İt. C.1, s. 47)

boşqab Tabak. "Bizim balaca qız **boşqabları** stolun üstünə qoyanda dedi ki, bir adam gəlmişdi səni qonaq çağırırdı." (Zırrama. C.1, s. 240)

kənd Köy. " Hər kəs Danabaş **kəndini** tanıyır, o yəqin Məhəmmədhəsən əmini də tanıyır; çünki Məhəmmədhəsən əmi kəndin sayılan şəxslərindən biridir." (Eş. İt. C.1, s. 46)

---

¹⁰ Ergin, s. 218

kitab Kitap. "Əmioğlu, heç ürəyini sıxma , mən əhvalatları götürərəm yazıya və bir **kitab** bağlayıb adını qoyaram Danabaş." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 45**)

qənd Şeker. "Sən mənə iki kəllə **qənd** gətirərsən, birini doğrayıb paylayaram fütqəraya, ancaq ağız şirinliyindən ötrü, - necə ki, özün də buyurdun, -bir kəllə rus **qəndi** səndən alacağam." (**Eş. İt. C.1, s. 57**)

qəzet Gazete. "Söz yox, mənim adımın **qəzetçi** olmağına bais yoldaşım olubdu, necə özünüz də görürsünüz və söz yox ki, mənə xoş gəlmir ki, atam anam qoyduqları adımın yanına bir özgə ad qondaralar; amma mən genə ürəyimi sıxmıram." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 45**)

3.1.2. Özel İsimler

Allah Allah. " Ay Fatma xala, sən **Allah**, bax gör bizim sarı toyuq sizin həyəət keçməyib ki?" (**Tə. Xə. C.1, s. 193**)

Bakı Bakı. "**Bakı** şəhəri keçən il indikindən də təmiz idi." (**Cəfəngiyat. C.3, s. 74**)

Baş Noraşen Baş Noraşen. "Bu da şərur qəzasına **Baş Noraşen** qəsəbəsinə alvere gedirdi." (**İstixarə. C.4, s. 80**)

Dəlmə bağları Delme bağları. "Lakin **Dəlmə bağları** qətiyyənlə otlaq yerlərə oxşamır." (**İr. Mü.C.4, s. 105**)

Əhməd Ahmet. " **Əhməd** nağıl eliyə-eliyə hər bir söz arasında bir and içirdi." (**Eş. İt. c.1, s. 95**)

Həzrət Abbas Hazret Abbas. "Ay qız, Sara, sən **Həzrət Abbas**, uşağa elə qarğış eləmə!" (**Buz. C.1, s. 272**)

İrşad, Proqres İrşat, Progres. " "**İrşad**"-"**Progres**" qəzetləri üçün tərtib olunmuş müdiriyyət heyəti ümum əhaliyə elan edir ki, "İrşad"-**Progres** qəzetlərini nəşr etmək üçün bina olunmuş şirkət bu noyabr ayının 17-dən, şənbə günündən "İrşad" qəzetini nəşr etməyə şüru edəcək." (**İr. Çı. C.4, s. 164**)

Kommunist Komünist. "Kommunist" ruznaməsi gedib çıxırsa həmədəndə bir nəfər iranlının əlinə." (**Kovdanlar. C.3, s. 392**)

Qurban bayramı Kurban bayramı. "Amma böyüyəndən sonra kitablarda oxudum və şəriətşünaslardan öyrəndim ki, **Qurban bayramı** namazı səbh və ya şam namazı dərəcəsinə vacibi namazdır." (**Namaz. C.4, s. 9**)

Məşədi Molla Həsən Meşedi Molla Hasan. "Əvəlləri **Məşədi Molla Həsən** kitab satardı." (**İr. Hü. C.1, s. 151**)

Peterburq Petersburg. " Birinci xəbər Peterburqdandır." (**İstixarə. C.4, s. 81**)

Sabah Sabah. "Biri "**Sabah**" qəzetinin- 7187-ci nömrəsi idi." (**Təmizləmək. C.2 , s. 424**)

Zaqafqaziya Kafkasya. "Bunlar çoxdur: bircə **Zaqafqaziyada** bunlar yüz minlərlə hesablanır." (**Binəsiblər. C.4, s. 125**)

3.2. SIFATLAR

Sıfatlar vasıf və belirtmə isimleridir. Nesnelərin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtiləri vardır. Sıfatlar nesneləri vasıflandırma və belirtmə suretiylə qarşılayan kelimələrdir.¹¹ Vasıf sıfatlar bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başqa şeylərdən ayıran özəllikləri olan sıfatlardır. Belirtmə sıfatları nesneləri belirten sıfatlardır. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmək mümkündür. Nesnenin ya yerinə işarət edilir, ya sayısı göstərilir, ya nesne soru şəklində belirtilir və ya belirsiz şəkildə ifadə edilir.

3.2.1. Niteleme Sıfatları

əkinçi qardaş Çiftçi kardeş. "Oktyabr bayramında əmələlərdən kəndlərə nümayəndə göndərilmişdi ki, kəndlilərin əhvalını yoxlasınlar və görsünlər ki, **əkinçi qardaşların** məişəti nə cür keçir." (**Qa. Şa. C.3, s. 173**)

hazır kamançaçı Hazır kemancı. "**Hazır kamançaçı** Əzim ölmüyüb ki!" (**Quzu. C.1, s. 199**)

insaniyyətli və ən tərbiyəli xan İnsaniyyətli və ən tərbiyəli han. "Nəzərəli xan İkrəmüddövlə Qaradağ xanlarının ən **insaniyyətli və ən tərbiyəli xanlarından** hesab olunardı və xanın rəiyyətlərini danışdıranda da bir kəs tapıla bilməz ki, xandan bir zərrə inciməş olsun." (**Xa. Tə. C.1, s. 233**)

qəribə-qəribə xəbərlər Farklı farklı haberlər. "Əmələ nümayəndələri kəndləri gəzəndən sonra elə **qəribə-qəribə xəbərlər** toplayıb, gətirdilər ki, o xəbərləri qəzetlərdə oxuyanda çoxları ola bilər ki, təəcüb edələr və bəlkə inanmayalar." (**Qa. Şa. C.3, s. 173**)

qoca rus Yaşlı rus. "Bir **qoca rus** arvadı bir balaca uşağın əlindən yapışib yeridirdi." (**Ko. Ar. C.1, s. 209**)

möhtərəm vücud Muhtəşəm vücut. "Axund Molla Fəzləli, siz tək **möhtərəm vücudun** barəsində mehmannəvazlıq şərtlərini deyəsən layiqincə əmələ gətirə bilmərəm; ondan ötrü ki, dünən gündüz mənim yadımda idi ki, gərək bu tutdan çırpıb

---

¹¹ Ergin, s. 244

yaxşı yetkinlərindən sizə bir padnos müvafiq qayda təqdim edə idilər ki, bizim vilayətin mətəni da dadıb, İrənin tutu ilə fərqi müləhizə buyura idiniz." (Mo. Fə. C.1, s. 202)

şirin söhbət Tatlı sohbət. "Sübh tezdən durduq; çay-çörək yeyib qonğımızla **şirin söhbət** edə-edə çıxdıq bazara, getdik məscidə." (Mo. Fə. C.1, s. 200)

3.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneləri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfi göstərmezler, şu veya bu şəkildən belirtirlər. Belirtme sıfatları belirtme şəkllərinə görə dörd çeşidə ayrılırlar: işarət sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları.¹²

3.2.2.1. İşarət Sıfatları

bu sözlər Bu. "**Bu sözləri** deyib axund əbasını düzəldib, dükandan çıxdı getdi." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 43)

bura Bura. "**Bura** Məhəmmədəli əminin həyəti idi." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 221)

o pullar O paralar. "**O pullar** ki, Zeynəbin ixtiyarında idi, bəzisini Zeynəb yerə quyluyub gizlətmışdi, bəzisi özgədə idi." (Eş. İt. C.1, s. 120)

3.2.2.2. Sayı Sıfatları

bircə nəfər Birer kişi. "Və lakin Nəzərəli xanın tək **bircə nəfər** baş vəzirli var idi ki, bunu adı Mirzə Sadıq Münşi cənablarıdır ki, kəndli arasında Molla Sadıq adı ilə də məşhur idi." (Xa. Tə. C.1, s. 232)

bir-iki yüklü ulağı Bir-iki yüklü ulağı. "Nəcərnik sağ olsun, mən Məşədi Fərəcullahgilin qapısına təzə yetişmişdim ki, gördüm o üzdən Allah rast saldı ki, Məşədi Fərəcullahı gördüm ki, qabağında **bir-iki yüklü ulağı**, Yayıncıdan yük gətirir." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 231)

iki əlini İki elini. "Sonra Hacı Namazalı camaata səmt çönüb, hər **iki əlini** qovzayıb, uca səslə və ürəkdən dedi." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 231)

iki yüz nəfər İki yüz kişi. "Kəndin əhalisinin miqdarı olar təqribən **iki yüz nəfər**." (Xa. Tə. C.1, s. 232)

---

¹² Ergin, s. 247

3.2.2.3. Soru Sıfatları

hansı qıza Hangi kıza. "**Hansı qıza?**" (Ər. C.1, s. 570)

necə keçən həftə Nice geçen hafta. "A kişi **necə keçən həftə?**" (Ki. Oy. C.1, s. 372)

neçə yaşına Kaç yaşına. "**Neçə yaşına** kimi evdə oturacaq?" (Ər. C.1, s. 564)

nə cavab Ne cevap "**Nə cavab verim?**" (Ki. Oy. C.1, s. 372)

3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

bəzi külfətdə Bazı. "**Bəzi külfətdə** uşaqların biri gözüac olar, anası balalarına aş bişirib paylayanda bu gözüac uşaq hələ payını yeyib qurtarmamış elə hay deyər: Ana, doymadım, yenə mənə aş ver!" (Di. Tu. C.2, s. 543)

bir zaman Bir zaman. "**Bir zaman** çox şirin tutdu." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 45)

bütün kəndi Bütün köyü. "**Bütün kəndi** dolanıb və hər zəvvvarın qapısının ağzında münacatını tamam edib və xələtini alıb, çavuş "Çaylax" məhəlləsinə daxil olub, əvvəl gəldi dayandı Kərbəlayı Zeynalabdının qapısında və başladı müncaatı." (Eş. İt. C.1, s. 108)

çox züvvar Çok züvvar. "Sarvanlardan **çox züvvar** gəlib xorasana gedir." (Zırrama. C. 1, s. 241)

filan yerdə Filan yerde. "Mən filankəsəm, **filan yerdə** yaşayıram, filan qədər savadım var, o filan yoldaşlar da mənə tanıyır." (Qə. Mü. C.1, s. 298)

heç vəchlə Hiç bir vesile "Amma rəfiqimin halətindən elə başa düşdüm ki, **heç vəchlə** bizə gəlməyəcək." (Zırrama. C. 1, s. 241)

hər məsləkin Her mesləğın. "**Hər məsləkin** şairləri." (Bədbəxtçilik. C.4, s. 243)

hər zad Her zad. "**Hər zad** bir yana, Vəliqulunun acıq eliyib ayrılmağı və evə gəlməyi bir yana." (Eş. İt. C.1, s. 114)

3.3. ZARFLAR

Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş, veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimelere zarf denilir.¹³ Genellikle fiile yöneltilen neden?, ne zaman?, nereye?, ne kadar? ve nasıl? sorularının cevaplarını oluştururlar.

¹³ Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grammeri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 371

3.3.1. Yer Yön Zarfları

yuxarı Yukarı. "Məşədi Molla Həsən pulları götürüb, əvvəl tutdu günün qabağına, sonra saldı cibinə, sol dizini qalxırdı **yuxarı**, kağızı sol əlinin içində qoydu dizinin üstünə." (**İr. Hü. C.1, s. 157**)

aşağı Aşağı. "Muğdusi Akop bu sözlərin qabağında daha bir söz söyləmədi və başını **aşağı** əyib, istədi dükkandan çıxıb gedə." (**Us. Ze. C.1, s. 148**)

irəli İleri. "Bala Sultan **irəli** yeriyib və ölünün paltarına və sifətinə diqqət ilə baxandan sonra, pərişanhal olub dedi: Allah sizin evinizi yıxsın!" (**Ki. Oy. C.1, s. 135**)

geri Geri. "Xudayar bəy xeyli fikirləşdikdən sonra **geri** gəldi." (**Eş. İt. C.1, s. 87**)

içəri İçəri. "Xudayar bəy başını əyib, qapıdan **içəri** girib, iki pillə yendi həyətdə." (**Eş. İt. C.1, s. 53**)

3.3.2. Zaman Zarfları

axırda sonunda. "Axırda axund bizə bərkdən-bərk bizə tapşırırdı ki, ayama ləfzini dilimizə gətirməyək, ləqəb deyək." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 43**)

axşam Akşam. "Axşam olacaq katdan eşşəyi genə gətirəcək da!" (**Eş. İt. C.1, s. 87**)

avqust ayının ortalarında Ağustos ayının ortası "Gürcüstan yaylaqlarının birindən **avqust ayının ortalarında** Tiflisə tərəf dəmir yol qatarı yola düşməyə hazırlanırdı." (**İk. Qa. C.1, s. 322**)

dünən Dün. "Buradakı şeyləri xəzinədarın müavini **dünən** sayıb qoyub burada və mənə tapşırıb ki, bir kəsə verməyim." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

əvvəl Önce. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və **əvvəl** bilmədi ki, nə desin, sonra qızara-qızara, utana-uatana, titrəyə-titrəyə, üzünü tutdu atlıya." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

gecə Gece. "Gecə yat orda." (**Eş. İt. C.1, s. 84**)

indi Şimdi. "Əlbəttə, **indi** da getmək olmaz." (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

indiyədək Şimdiyədək. "Qərribə burasındadır ki, dustaq olmağımın səbəbini heç **indiyədək** bilmədim." (**Toy. c.1, s. 351**)

sabah Yarın. "Elə **sabah** səni boşaram." (**Eş. İt. C.1, s. 83**)

sonra Sonra. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, **sonra** qızara-qızara, utana-uatana, titrəyə-titrəyə, üzünü tutdu atlıya." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

sübh tezdən Erkenden. "Sübh **tezdən** yuxudan oyanan kimi eşidirdik ki, rəiyyətin birinin evindən qılı-qal səsi gəlir." (**Xa. Tə. C.1, s. 232**)

3.3.3. Nasıllık - Nicelik Zarfları, Hal Zarfları

baş götürüb Baş alıp. "Şükr olsun Allaha ki, şeytanların bərəkətindən Gəncə şəhəri bir elə hala düşüb ki, müsəlmanlar şəhərdən **baş götürüb** qaçmaq istəyirlər." (Divar. C.2, s. 265)

bidamağ Bidamağ. "Amma oğlumu da **bidamağ** görürdüm." (İk. Al. C.2, s. 325)

bir-bir Bir bir. "Və başladı **bir-bir** sadalamağa: qızıl üzüklər, daş-qaşlar, qızıl saatlar, bilərziklər, sırğalar, gərdən-bəndlər, mərcanlar, zümrüdlər, mirvarilər, flan və flan." (Şə. Və. Kə. C.1, s. 323)

elə Şöyle. "Kişi bir **elə** yadigar qoyubdur ki, hər kəsin yadına düşəndə ona min rəhmtə oxusun ." (La. Oy. C.2, s. 318)

kor-peşman Kör pişman "**Kor-peşman** çıxdıq küçəyə." (Ucuzluq. C.1, s. 321)

sevincə Sevincek. "Balaca Həcər bizi görən kimi **sevincək** soruşdu:Dədə hara getmişdiniz?" (Yuxu. C.1, s. 316)

tez çıxdım Acele çıktım. "**Tez** çıxdım dalana və gördüm ki, kişi yağı və yumurtanı qoyub yerə, keçib qapının dalına və bir güdək karandaşın ucunu ağzına soxub fikrə gedib." (Sa. Uş. C.1, s. 266)

yavaşca Sessizce. "Əyləşən kişilərin də bir neçəsi, əllərində bu kitabçalardan, **yavaşca** mırtdana-mırtdana oxuyurdular." (Yuxu. C.1, s. 314)

yavaş-yavaş Yavaş yavaş. "Səhifənin axır sətirələrinə çatana yavıq vərəqi **yavaş-yavaş** qaldırdı ki, o biri səhifəni açsın vərəqi çöndərdi və başladı gülməyə." (Şə. Fa. C.1, s. 262)

3.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları

az Az. "Yainki qəssablar **az** qalıblar ki, məscid həyətinə sallaxana qayırsınlar." (Cavab. C.2, s. 295)

bir qədər Biraz. "**Bir qədər** dolandım, sonra yolumuz dərya kənarına düşdü." (İk. Al. C.2, s. 325)

çox Çox. "Mən dustaqxanadan **çox** qorxuram." (Toy. C.1, s.347)

ən Ən. "**Ən** uzaq gedəndən sonra, pişik kimi özünü dalı-dalı tullayıb sıçradı düşdü yerə və hələ də qabağa tərəf vaqondakı yoldaşından ötrü qaçdı; ancaq axırda dayandı." (İk. Qa. C.2, s. 322)

3.4. ZAMİRLER

Şahıs, soru, işaret ve belirsizlik kavramlarıyla, isimlerin yerini tutan kelimelere zamir denir.¹⁴ Zamirler nesnelere dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir. Temsil ettikleri veya gösterdikleri nesnelere gerçek karşılıkları olmadıkları için, tek başlarına bir şey ifade etmezler.¹⁵

3.4.1. Şahıs Zamirleri

biz Biz. "**Biz** belə qanırıq ki, xəyal, fikir və əqidə düzəlməsə, fel heç vaxt düzəlməz; o səbəbə ki, ikinci birincilərə tabedir; ondan ötəri ki, vabəstədir xəyalına əf alı hər kəsin." (Cəfəngiyat. C.2, s. 209)

mən Ben. "**Mən** onların başına bir toy tutdum ki, ta nə qədər sənin canın sağdı, olar Bərqüşar kəndinə ayaq basmasınlar." (Ki. Oy. C.1, s. 372)

o O. "**O** deməyə kim baxar?" (Eş. İt. C.1, s. 101)

onlar Onlar. "**Onlar** bizim əhvalımızı soruşmağa başladılar." (Ki. Oy. C.1, s. 129)

sən Sen. "**Sən** genə dünya görmüş adamsan." (Ki. Oy. C.1, s. 379)

siz Siz. "A kişi, **siz** Allah bu nədi?" (Qur. Bə. C.1, s. 178)

3.4.1.1. Şahıs Zamirlerinin Genetifi

bizim Bizim. "**Bizim** bu katdamız özgə tayfadandı; odu ki, bizi görməyə gözü yoxdu." (Po. Qu. C.1, s. 123)

mənim Benim. "Eşşək gəlməsə, **mənim** balam yuxu yuxulayacaq?" (Eş. İt. C.1, s. 97)

onların Onların. "**Onların** sənən bir zoru yoxdur ki?" (Ki. Oy. C.1, s. 372)

onun Onun. "**Onun** həkimlikdə səriştəsi çoxdu." (Dəllək. C.1, s. 167)

sənin Senin. "Lap dəstgah imiş **sənin** işlərin!" (Eş. İt. C.1, s. 107)

sizin Sizin. "Allah **sizin** evinizi yıxsın." (Ki. Oy. C.1, s. 135)

3.4.1.2. Şahıs Zamirlerinin Akkuzatifi

bizi Bizi "Soltan ağa, **bizi** yola sal gedək." (Ki. Oy. C.1, s. 376)

məni Beni "Bir qədər keçir, **məni** yuxu tutur." (Mo. Fə. C.1, s. 201)

¹⁴ Gülseren, Cemil, *Malatya İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2000, s. 139

¹⁵ Ergin, s. 262

onu Onu. "Erməni ləfzi bizlərdə söyüş kimi bir sözdür; bir müsəlmana erməni demək, **onu** bihörmət eləmək kimidir." (**Qarnıyoğunlar. C.2, s. 109**)

səni Seni. "Sən bilirsən ki, mən **səni** çox əstəyirəm." (**Ölülər. C.1, s. 385**)

sizi Sizi. "Yox, vallah, mən **sizi** gecənin bu vaxtı ac və susuz heç vədə yola salanmaram." (**Ki. Oy. C.1, s. 378**)

3.4.1.3. Şahıs Zamirlerinin Datifi

bizə Bize. "Düşmən **bizə** zor eləyəndə bir ona lənət oxuyub, otururuq yerimizdə; amma bunu yadımızdan çıxardırıq ki, güclünün peşəsi zəifi ələ gətirməkdir." (**Po. Al. C.2, s. 321**)

mənə Bana. "Bunu **mənə** bir neçə dəfə bəzi məscidə getməyənlərdən sual eləməmişəm və bu barədə neçə cavablar eşitmişəm." (**Məscidlərimiz. C.2, s. 103**)

ona Ona. "Qadan alım, hacı, sonra da eşitdim ki, Səkinənin atası Nurməhəmmədi çağırıb **ona** yüz otuz manat veribsən və deyibsən ki, iki min manat da Səkinəyə kəbin kəsdirəcəksən və sonra eşitdim ki, Nurməhəmməd gedib Səkinəyə kəbin kəsdirəcəksən və sonra eşitdim ki, Nurməhəmməd gedib Səkinəni bir xubunca döyüb və sonra eşitdim ki, Səkinə ağlaya-ağlaya deyib: Dadaş sən allah məni bir başa sal görüm ər nəyə deyirlər?" (**Do. Ya. C.2, s. 115**)

onlara Onlara. "Birə deyə bilər ki, kəndlilərə baş çəkmək, **onlara** yetişən bələlərin qabağında çalışmaq, kəndlilərə atalıq eləmək molların vəzifəsidir." (**Çiçək. C.2, s. 521**)

sənə Sana. "Qurban olsun **sənə** o üç manat." (**Quzu. C.1, s. 200**)

sizə Size. "And olsun o bizi yaradana, bu işdən heç bir ayrı xata bizə və **sizə** toxunmaz." (**Ki. Oy. C.1, s. 376**)

3.4.1.4. Şahıs Zamirlerinin Lokatifi

məndə Bende. "Mənim az qalır altmış yaşım ola, məndə o qədər sövq-səfa yoxdur ki, sənə yoldaşlıq eləyə biləm." (**Mo. Fə. C.1, s. 204**)

3.4.1.5. Şahıs Zamirlerinin Ablatifi

bizdən Bizdən. "Nə xəlvət işiniz var ki, **bizdən** gizlin danışsınız." (**Ki. Oy. C.1, s. 374**)

məndən Benden. "Məlum oldu ki, **məndən** inciyib; çünki bizdən gedəndə mən ilə görüşmədi." (**Mo. Fə. C.1, s. 204**)

ondan Ondan. "Soltan ağa, xeyr, ondan fayda yoxdur; iş çox pis gətirəcək." (**Ki. Oy. C.1, s. 379**)

onlardan Onlardan. "Mən **onlardan** kəm deyiləm ki, mən qalım, onlar getsinlər." (**Eş. İt. C.1, s. 96**)

səndən Senden. "Hə, elə də, dünyada **səndən** savayı hamı dəlidi, hamı eşşəkdi, bircə sən ağıllısan." (**Ölülər. C.1, s. 419**)

3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri

öz-özlərini Kendi kendilerini. "Lakin bu İran yazıçılarına nə düşüb ki, **öz-özlərini** zəhmətə, həbsə salıb arvadlarımızın dərdlərini çəkirlər və götürüb Təbrizdən çıxan "Söhbət" qəzetində yazırlar ki: Bir millət bir əza hökmündədir." (**Kə. Qa. C.2, s. 427**)

öz-özünə Kendi kendine. "Bir neçə gün keçirdi, **öz-özünə** deyirdi ki: inşallah bu gün vətənə gedən adam taparam və heç olmasa, iki manat evə göndərəm." (**İr. Hü. C.1, s. 154**)

özümü Kendimi. "A canım, mən bu xəbərləri oxuyanda özümü ya yuxuda ya "gipnotizm", yəni sehirlənmiş hesab edirəm." (**Ke. Qa. C.1, s. 426**)

3.4.3. İşaret Zamirleri

bu Bu. "Bu nə zəhmətədi çəkmisən?" (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

bunlar Bunlar. "**Bunlar** keçəndən sonra hələ sən bir mənə de görüm, necə utanmadın o qədər Təbriz sözünün götürüb qəzetə yazdın?" (**Hümayun. C.3, s. 318**)

burada Burada. "Məşədini **burada** yayda da görmək olar, qışda da, payızda da və baharda da." (**İr. Hü. C.1, s. 150**)

o O. "Qoymayın **o** namərdlər getsinlər." (**Ki. Oy. C.1, s. 129**)

ona Ona. "Qadan alım, hacı, sonra da eşitdim ki, Səkinənin atası Nurməhəmmədi çağırıb **ona** yüz otuz manat veribsən və deyibsən ki, iki min manat da Səkinəyə kəbin kəsdirəcəksən və sonra eşitdim ki, Nurməhəmməd gedib Səkinəyə kəbin kəsdirəcəksən və sonra eşitdim ki, Nurməhəmməd gedib Səkinəni bir xubunca döyüb və sonra eşitdim ki, Səkinə ağlaya-ağlaya deyib: Dadaş sən allah məni bir başa sal görüm ər nəyə deyirlər?" (**Do. Ya. C.2, s. 115**)

3.4.4. Soru Zamirleri

hansı Hangisi. "Yoxsa Hacı Məcid əfəndi hansı mədrəsəni zəmanəyə görə tərtibə qoydu və qırx-əlli mollaya təlim verdi?" (**Zarafat. C.2, s. 157**)

kimdi Kimdi. "Bax gör kimdi?" (**Ölülər. C.1, s. 398**)

nə Ne. "Nə var, nə xəbərdi?" (**Ölülər. C.1, s. 386**)

niyə Neden. "Niyə gəlir?" (**Pyatiqorsk. C.2, s. 541**)

3.5. FİİLLER

Hareket, oluş, kılış bildiren kelimelerdir. Fiill kök ve gövdeleri isim kök ve gövdelerinden farklı olarak cümle içerisinde kullanılabilme için mutlaka bir çekim eki almak zorundadır.¹⁶ Fiilin kök ve gövdeleri, zaman, şahıs ekleri aldıkları zaman kullanılış alanına çıkarlar.

3.5.1. Basit Fiiller

açdı Açtı. "Oğlan bir söz deməyib qapını örtüdü və rəddoldu; sonra gəldi, qapını açdı." (**Eş. it. C.1, s. 53**)

baxır Bakıyor. "Pəs deyəsən ki, çim altından qurbağa **baxır**." (**Eş. it. C.1, s. 51**)

edəcəklər Yapıcaqlar. "Qeyri kəndlərdə də belə **edəcəklər**." (**Ək. Us. C.3, s. 111**)

getdi Gitti. "Lağlağı da belə **getdi**." (**Nə. El. C.2, s. 52**)

gəldi Geldi "Al **gəldi**, Mozalan qardaş, sən ac fəhlə sözü danışırısan, amma qulaq ver gör mən nə deyirəm." (**Ağ. Çö. Və. Kə. Ya. C.3, s. 84**)

gəlib Gelip "Məhəmmədhəsən əminin başına çox işlər **gəlib**." (**Eş. İt. C.1, s. 46**)

oxuyub Okuyup. "Rəhmətlik dadaşım mənəim dərse getməyimə istixarə etdirən vaxt rəhmətlik Molla İsmayıl kitabçanı söylədiyim qayda ilə açıb dadaşıma həmin bu şeirlərini **oxuyub**." (**Ni. Mə. Də. Qa. C.2, s. 31**)

olmuşuq Olmuşuk. "Hər ikimiz Danabaş kəndində anadan **olmuşuq**." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

örtüdü Kapattı. "Oğlan bir söz deməyib qapını **örtüdü** və rəddoldu; sonra gəldi, qapını açdı." (**Eş. it. C.1, s. 53**)

soruşdu Sordu. "Sonra Sadıq üzünü axunda tutub **soruşdu**: Axund, cənabınız gərək ərəb dərində çox güclü olasınız." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 43**)

¹⁶ Demir, Nurettin, Yılmaz, Emine, *Türk Dili El Kitabı*, II Baskı, Ankara 2005, s. 199

uzandı Uzandı. "Burda mətləb bir az **uzandı**." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 44)

3.5.2. Türemiş Fiiller

açılır Açılıyor. "Ondan ötrü qəşəng əhvalatdı ki, adam gülür, ürəyi **açılır**." (Eş. İt. C.1, s. 67)

başladı Başladı. "Xudayar bəy dükanın o səmtinə baxıb, bu səmtinə baxıb, çıxardı çubuğunu və **başladı** doldurmağı." (Eş. İt. C.1, s. 59)

çalışacaqlar Çalışacaqlar. "Məsələn, indi mollalarımız bir vaxt görürlər ki, ittihaddan onlara bir bozbaş pulu çıxacaq, hər növ ilə **çalışacaqlar**." (Küp. C.2, s. 249)

çıxardı Çıxardı. "Xudayar bəy dükanın o səmtinə baxıb, bu səmtinə baxıb, **çıxardı** çubuğunu və başladı doldurmağı." (Eş. İt. C.1, s. 59)

dikəltmişdi Dikeltmişti. "Xudayar bəy sol qıçını qabağına uzadıb, sağ qıçını **dikəldmişdi**." (Eş. İt. C.1, s. 65)

qarışdırıb Karıştıdırıb. "Hər iki əli ilə çörəyi **qarışdırıb** Xudayar bəyə təklif elədi." (Eş. İt. C.1, s. 65)

qucaqlayıb Sarılıp. "Karapet ağa yekə kəllələrin birini **qucaqlayıb** qoydu tərəziyə." (Eş. İt. C.1, s. 61)

oğurlanıb Çalınıp. "Xudayar bəy də kəndə qayıdıb xəbər versin ki, eşşək kərvansaradan **oğurlanıb**." (Eş. İt. C.1, s. 67)

yandırdı Yandırdı. "Mağdusi Akop, Usta Zeynalla köməkləşib nərdibanın birini dayadılar otağın bir divarına, o birini dayadılar müqabildəki divara və Usta Zeynal taxtaların bir uzununu və möhkəmini götürüb qoydu nərdibanların uca pillələrinin üstünə və çıxıb, balkondan bir papirosla spiçka qutusunu götürüb, papirosunu **yandırdı**, üzünü tutdu Mağdusi Akopa." (Us. Ze. C.1, s. 141)

yavıqlaşmağa Yavıqlaşmağa. "Orası məhz yadımdadır ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey pıçıldaya-pıçıldaya, yavaş-yavaş başladılar bizə səmt **yavıqlaşmağa**, yoldaşım başını pəncərənin içinə soxub, başilə pəncərənin şüşəsini para-para edib özünü bir növ həyəətə saldı." (Ki. Oy. C.1, s. 138)

3.5.3. Birleşik Fiiller

adam gətirmişdin Adam getirmiştin. "Bayaqdan getsəydin indi **adam gətirmişdin**." (Eş. İt. C.1, s. 101)

cavab verdi Cevap verdi. "Elə ki, Qasıməli sualını bir də təkrar elədi, Zeynəb hamı gücünün yığıb və üzünü qırışdırıb cavab verdi: Razıyam." (Eş. İt. C.1, s. 115)

giley elədi Şikayətləndi. "Qərəz, Kərbəlayı Cəfər bir qədər də övrətindən **giley elədi**, bir qədər də söyüşdən, lənətdən dedi." (Eş. İt. C.1, s. 6)

köpək gəlib Köpek gelmiş. "Get gör bəlkə o **köpək gəlib**, oturub evində? " (Eş. İt. C.1, s. 97)

qol çəkin İmza atın. "Di gəlin qol çəkin." (Eş. İt. C.1, s. 99)

rədd elədilər Reddettilər. "Kəndlilər cəld ayağa durub **rədd elədilər**." (Eş. İt. C.1, s. 50)

rəhmət eləsin Rahmet etsin. "Ay atana Allah **rəhmət eləsin**." (Eş. İt. C.1, s. 61)

söz demədi Söz demədi. "Zeynəb bir söz demədi." (Eş. İt. C.1, s. 111)

təklif elədi Teklif etti. "Hər iki əli ilə çörəyi qırışdırıb Xudayar bəyə **təklif elədi**." (Eş. İt. C.1, s. 65)

təkrar elədi Tekrar etti. "Elə ki, Qasıməli sualını bir də **təkrar elədi**, Zeynəb hamı gücünün yığıb və üzünü qırışdırıb cavab verdi: Razıyam." (Eş. İt. C.1, s. 115)

xəbər versin Haber versin. "Xudayar bəy də kəndə qayıdıb **xəbər versin** ki, eşşək kərvansaradan oğurlanıb." (Eş. İt. C.1, s. 67)

3.6. FİİLİMSİLER

Fiilimsiler, Büyük Türkçe Sözlüğün 'fiilimsi' maddesinde fiilden türetilen, olumsuz yapılabilen mastari sıfat-fill, zarf-fiil vb. türleri bulunan ad, eylemsi (BTS, 2005: 701) şeklinde tanımlanmıştır. Fiilimsiler, fiillerde türeyen, ama fiilin tüm özelliklerini göstermeyen, dilde anlatımı zenginleştiren ve anlatılmak isteneni kısa yoldan anlatmaya yarayan sözcüklərdir.

3.6.1. İsim Fiiller

daşa basmağa Taşa tutmağa. "Bu da mənə baxıb, durdu məni **daşa basmağa**, Köpək də ancaq mən atdığım daşlara özünü çırpırdı və bundan başqa sahibinin oğluna bir qeyri kömək göstərə bilmirdi." (**Buz. C.1, s. 270**)

dirilmək xəbərim Dirilmək haberim. "Ey mənim əziz və mehriban qardaşım Məşədi Oruc! Ola bilər ki, mənim **dirilmək xəbərim** sənə və bir para qəlbiqara adamlara təəccüblü görsənə." (**Ölülər. C.1, s. 390**)

döymekten Dövmekten. "Bərgüşada yol **döyməkdən** çarıqlarımız yırtıldı." (**Ki. Oy. C.1, s. 373**)

gedən uşaqlarını Giden çocuklarını. "Və hələ bir qədər də "Məmmədəli" tayfasının məktəbə **gedən uşaqlarını** məktəbdən götürürlər. (yəni: məktəbi baykot edirlər)." (**Qə. Mü. C.1, 299**)

gözləmək Beklemek. "Muğdusi bir az bikiş oldu; çünki dəxi ümidi yox idi ki, bekar usta tapa və sabaha kimi də **gözləmək** istəmirdi." (**Us. Ze. C.1, s. 140**)

inşa etmək İnşa etmək. "Bir temanı ünvan edib, bir məqalə **inşa etmək**, yəni verilən temaya bir məqalə yazmaq bir tərəfdən çox çətindir, bir tərəfdən də çox asandır." (**Şə. Fa. C.1, s. 261**)

qəbul olunmağın Kabul olunmağın. "Əgər sənənin yazın ləyaqətli görülsə ola bilər ki, **qəbul olunmağın** bəlkə baş tuta bilər." (**Şə. Fa. C.1, s. 260**)

məqalə yazmaq Makale yazmaq. "Bir temanı ünvan edib, bir məqalə inşa etmək, yəni verilən temaya bir **məqalə yazmaq** bir tərəfdən çox çətindir, bir tərəfdən də çox asandır." (**Şə. Fa. C.1, s. 261**)

oxumağına Okumasına. "Öz ağırlığı qədərincə **oxumağına** pul qoymuşam, on il gedib, nə bilim, hansı cəhənnəmin dərəsində dərs oxuyub; indi gör axırı nə günə qalıb?" (**Ölülər. C.1, s. 388**)

3.6.2. Sıfat Fiiller

atdığım daşlara Attığım taşlar. "Bu da mənə baxıb, durdu məni daşa basmağa, Köpək də ancaq mən **atdığım daşlara** özünü çırpırdı və bundan başqa sahibinin oğluna bir qeyri kömək göstərə bilmirdi." (**Buz. C.1, s. 270**)

bükülmüş Bükülmüş. "Qapıdan girən yerdə, sağ tərəfdə durmuşdu Ziba qucağında uşaq yorğançasına **bükülmüş** qız uşağı." (**Eş. İt. C.1, s. 119**)

dərs oxuyanları Dərs çalışanları. "**İndi qoy gəlib, dərs oxuyanları görsünlər.**" (Ölülər. C.1, s. 388)

dünyaya gələnələr Dünyaya gelenlər. "Mən və məndən savayı yüz on dörd nəfər qəbirdən ricət edib, dübarə bu **dünyaya gələnələr**, gərək bir həftə tamam ziyarətə məşğul olaq və inşallah bir həftədən sonra gələrəm vətənə." (Ölülər. C.1, s. 390)

gələn daşları Gelen taşları. "Suyu axa-axa buzunu tez torpağın içindən götürdüm tulladım divarın kölgəsinə və qaçdım yerdəki daşlara tərəf və qabağıma **gələn daşları** yerdən qapıb başladım Şirəliyə tərəf tullamağa." (Buz. C.1, s. 270)

imtahan verənlərin cərgəsinə Sınav verənlərin sırasına. "Əgər yaxşı yazdın və sənəin ləyaqətin bizə aşkar və əyan oldu, onda biz dəftərini dünən **imtahan verənlərin cərgəsinə** daxil edərək və göndərərək Maarif Komissarlığının komissiyasına." (Şə. Fa. C.1, s. 260)

oxumuşlarımız Okumuşlarımız. "Allah sənə lənət eləsin! Bu da bizim **oxumuşlarımız!**" (Ölülər. C.1, s. 388)

söylədiyi Söylədiyi. "Yadımdadır ki, gecə yerimin içində Məşədi Qulamhüseyn gündüz **söylədiyi** sözləri bir-bir yadıma salıb güldürdüm." (Ru. Q1. C.1, s. 244)

3.6.3. Zarf Filler

ağlaya-ağlaya Ağlaya ağlaya. "Nəcəfəli **ağlaya-ağlaya** və bədəninə sağ və sola bura-bura, əzilə-əzilə, mızıldaya-mızıldaya başladı anasını çağırmağa." (Məktəb. C.1, s. 223)

bura-bura Bura-bura. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədəninə sağ və sola **bura-bura**, əzilə-əzilə, mızıldaya-mızıldaya başladı anasını çağırmağa." (Məktəb. C.1, s. 223)

çıxardıb Çıkarıb. "Dadaşım, başını qalağın içindən çıxardıb çəkildi durdu ayağa və yox oldu." (Məktəb. C.1, s. 223)

danışanda Konuştuğunda. "Biz bu sözü **danışanda** pambıq zəmisinin içindən spicəka işığı gəldi." (Oğ. İn. C.1, s. 305)

gülə-gülə Güle güle. "Hamamdan çıxan övrətlər təəccüblə bunlara baxıb, bəziləri **gülə-gülə**, bəziləri mırtdan-mırtdana kəndlilərin yanından keçib gedirdilər. (Eş. İt. C.1, s.101)

qayıdıb Dönüb. "Qlava kəndə **qayıdıb** Danabaş əhlinə xəbər verir ki, nəçərnək ağa belə buyurubdu və camaata təklif eləyir ki, əvvələn uşkoldan ötrü bir dam və altı yüz uşaq hazır eləsinlər." (Da.Kə. Mə. C.1, s. 225)

mızıldaya-mızıldaya Mızıldaya mızıldaya. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədənini sağ və sola bura-bura, əzilə-əzilə, **mızıldaya-mızıldaya** başladı anasını çağırmağa." (Məktəb. C.1, s. 223)

3.7. EDATLAR

Edatlar manaları olmayan, sadəcə grammer vəzifələri bulunan kelimelerdir. Heç bir nesne və hareketləri qarşılamazlar. Edatlar birlikdə istifadə edilən kelimələrin, kelime qruplarının və cümlələrin istifadəsinə və ifadə qabiliyyətlərinə yardım edirlər.¹⁷

3.7.1. Seslenme Edatları

a kişi A kişi. "A kişi, sən Allah zərəfat eləmə." (Eş. İt. C.1, s. 62)

ax Ah. "Ax keçən günlər!" (Ni. Mə. Də. Qa. C.2, s. 31)

ay: Ay. "Ay Allahın bəndəsi, indi mən xana necə gedim belə söz deyim?" (Quzu. C.1, s. 197)

bə Be. "Bə sən nənə şəklin var, nənə şahidin var, haradan mən siğə oxuyacağam?" (Eş. İt. C.1, s. 56)

ehtiyatlı olun Dikkətli olun! "Uşaqlar, ehtiyatlı olun!" (Ki. Oy. C. 1, s. 133)

eşidin İşitin. "Eşidin mənə bu bir neçə sözümü, ey uşaqların rus dərşinə qoyanlar!" (Əb. Əf. C.2, s. 44)

ey Ey. "Bax ey qazı ağa, and olsun o bizi yaradan Allaha, sən əgər mənə bu işimi aşırısan, mən məlun adamam əgər başımı da sənə yolunda əsirgəyəm." (Eş. İt. C.1, s. 57)

ə E. "Ə, dəli olmamısan ki!" (Eş. İt. C.1, s. 62)

get ay həpənd Git ay hepənt. "Get, ay həpənd!"

hey Hey. "Hey, sən indi kişmiş-noxudu verirsən Cəfərə, mən də sənə acığına ta bundan sonra nənə məktəbə gələrəm və nənə də sənə halva gətirərəm." (Ni. Mə. Də. Qa. C.2, s. 30)

Kəs səsini Kes sesini. "Kes sesini!" (Ölümlər. C.1, s. 397)

Köpək oğlu köpək Köpek oğlu köpek. "Köpək oğlu köpek!" (Eş. İt. C.1, s. 52)

---

¹⁷ Ergin, s. 348

3.7.2. Soru Edatları

hansı Hangisi. "Yoxsa Hacı Məcid əfəndi hansı mədrəsəni zəmanəyə görə tərtibə qoydu və qırx-əlli mollaya təlim verdi?" (**Zarafat. C.2, s. 157**)

nə Ne. "İndi bəs **nə** eləmək?" (**Nə. El. C. 2, s. 52**)

niyə Niçin. "A kişi, **niyə** inanmırsan?" (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

niyə Neden. "Ta məni **niyə** dağa-daşa salırsan." (**Ni. Mə. Də. Qa. C.2, s. 31**)

3.7.3. Cəvab Edatları

baş üstə Baş üstünə. "**Baş üstə!** - və geyinib çıxdım həyəətə və axundla bahəm getdik qonşuluqdakı hacı Cəfər hamamına." (**Mo. Fə. C.1, s. 200**)

bəli Evet. "Bizim hamımız razı olduq və "**bəli**" cavabdan savayı bir söz demədik." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 43**)

hə Evet. "Axşam Qasıməlini göndərəcəyəm ki, səndən ya **hə**, ya yox cavabını alsın." (**Eş. İt. C.1, s. 113**)

Kərbəlayı Cəfər cəhənnəmə apardı cavabını verib, üz qoydu bazara səmt getməkliyə." (**Eş. İt. C.1, s. 104**)**ha** Ha. "Qız, anan genə ağlıyır? anam elə **ha** ağlayır." (**Eş. İt. C.1, s. 119**)

xeyr Hayır. "**Xeyr**, bu iş yaxşı iş deyil, Allaha xoş getməz." (**Eş. İt. C.1, s. 102**)

xeyr, xeyr Hayır, hayır. "**Xeyr, xeyr**, ağalar!" (**Ki. Oy. C. 1, s. 137**)

3.7.4. Karşılaştırma Edatları

həm, həm də Hem, hem de. "**Həm** Zeynəb, **həm də** Ziba Xudayar bəyi xoşlamırdı." (**Eş. İt. C.1, s. 77**)

nə Ne. "Dustaqxananın **nə** yolunu tanıyırdım, **nə** orada xidmət edən qulluqçuları tanıyırdım." (**Toy. C.1, s. 349**)

ya Ya. "Mənim **nə** vecimə eşşək gəldi, **ya** gəlmədi." (**Eş. İt. C.1, s. 93**)

4. KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

Bir dilin söz varlığını genellikle konuşma ve yazı dilinde geçen sözcükler ile terimler oluşturur. Bunların yanı sıra dilde herkes tarafından kullanılarak ortak bir söyleyiş özelliği kazanan kalıplaşmış sözler vardır.¹⁸ Kalıplaşmış sözler birden çok sözcüğün bir araya gelerek biçim ve anlam yönünden kalıplaşmasından oluşan sözlerdir. Kalıplaşmış sözler: İkilemeler, Deyimler, Atasözleri şeklindedir. Dualar, beddualar, bilmece, tekerlemeler, sözcük ve ünlü sözler de kalıplaşmış sözler grubuna girer. Birinci derece önemli kalıp sözler yukarıda belirttiğimiz ikilemeler, deyimler ve atasözleridir.

4. 1. Kalıp Sözler

A balam, sənin görün ciğərin yansın! Necə ki, yazıq azarlı arvadın ciyərinin yandırdın A yavrum, senin göreyim ciğərin yansın! Nasıl ki, yazık hasta kadının ciğərinin yandırdın. (Buz. C.1, s. 272)

Açın qulaqlarınızı eşidin Açın kulaklarınızı duyun! (Əb. Əf. C.2, s. 45)

Afərin, afərin, balalarım Afferin, afferin, afferin yavrularım. (Ki. Oy. C.1, s. 135)

Ağa, din haqqı xəbərim yoxdu Ağa, din için haberim yoktu. (Kamança. C.1, s. 433)

Ax Vay Ah Vay. (Ey. Rə. C.1, s. 352)

Ax, aman Allah Ah, aman Allah. (İki. Fa. C.3, s. 193)

Ax, keçən günlər Ah, geçen günler (Ke. Gü. C.2, s. 75)

Allah ağaya ömür versin Allah ağaya ömür versin. (Da. Kə. Mə. C.1, s. 220)

Allah atana rəhmət eləsin Allah babana rahmet eylesin. (Da. Kə.Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 42)

¹⁸ Hengirmen, Mehmet, *Türkçe Dil Bilgisi*, Engin Yayınevi, s. 402

Allah bağışlasın Allah bağışlasın. (**Hamama. C.2, s. 13**)

Allah bağışlasın Allah bağışlasın. (**Us. Ze. C.1, s. 143**)

Allah baiz mərdimazarın evini yıxsın Allah kötünün evini yıxsın. (**Kamança. C.1, s. 433**)

Allah bərəkət versin Allah bereket versin. (**Qə.Mü. C.1, s. 300**)

Allah birinizi min eləsin Allah birinizi bin eylesin. (**Ki. Oy. C.1, s. 135**)

Allah birinizi min eləsin Allah birinizi bin eylesin. (**Ki. Oy. C.1, s. 135**)

Allah bizim başımıza daş salacaq Allah bizim başımıza taş salıcak. (**Tə. Xə. C.1, s. 194**)

Allah cəmi mömin bəndələrin ruhunu hər iki dünyada şad etsin Allah bütün din hocalarının ruhunu her iki dünyada mutlu etsin. (**İz. Tə. C.3, s. 128**)

Allah cəmi müsəlman qardaşların bayramını mübarək eləsin Allah cəmi müsəlman kardeşlerin bayramını kutlu etsin. (**Novruz. C.2, s. 453**)

Allah düşmən qabağında sizin qılıncınızı kəskin eləsin Allah düşman karşısında sizin kılıncınızı keskin etsin. (**Qu. Bə. C.1, s. 177**)

Allah görüm sizi yox eləsin, toxumunuz yer üzündən tükənsin Allah sizi yok etsin, tohumunuz yer yüzünden tükensin. (**Ki. Oy. C.1, s.134**)

Allah xatirinə əl çək mənim yaxamdan Allah aşkına bırak yakamı. " Arvad **Allah xatirinə əl çək mənim yakamdan.**" (**Eş. İt. C.1, s. 79**)

Allah xatirinə gəlməyin, Allah xatirinə gəlməyin Allah aşkına gelmeyin, allah aşkına gelmeyin. (**Ər. C.1, s. 573**)

Allah kərimdir Allah yardıdır. (**Ki. Oy. C.1, s. 371**)

Allah mənim başıma daş salsın Allah benim başıma taş salsın. (**Ər. C.1, s. 594**)

Allah mübarək eləsin Allah mübarek eylesin. (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

Allah ona ömür versin Allah ona ömür versin. (**Quzu. C.1, s. 200**)

Allah ömrünü uzun eləsin Allah ömrünü uzun etsin. (**Ki. Oy. C.1, s.376**)

Allah özü kömək olsun Allah kendi yardımcı olsun. (**Moizə. C.3, s. 233**)

Allah özü rəhm eləsin Allah kendi rahm etsin. (**Xi. Mə. C.3, s. 158**)

Allah sizə lənət etsin Allah size lanet etsin. (**Ki. Oy. C.1, s. 131**)

Allah sizin evinizi yıxsın Allah sizin evinizi yıxsın (**Ki. Oy. C.1, s.135**)

Allah sizin toxumunuzu yer üzündən kəssin Allah sizin tohumunuzu yer yüzünden kessin. (**Vəlvələ. C.3, s. 242**)

Allah şahiddir Allah şahittir. "Mən həmişə xalqa deyəndə ki, naxoşam elə bilirlər ki, xalqı aldadıram; amma **Allah şahiddir** ki... (bir az dayanıb) mən heç kəsi

aldatmıram; çünki həqiqətdə mən naxoşam." (**Ölüler. C.1, s. 406**)

Allaha çox şükür olsun Allaha çok şükür olsun. (**Mo. Fə. C.1, s.200**)

Allahın izni ilə, peyğəmbərin şəriəti Allahın izni ile peyğəmbər şerieti "Ondan ötrü göndərə bilmirdi ki, xərci çox idi və xərci də ondan ötrü çox idi ki, **Allahın izni ilə, peyğəmbərin şəriəti** ilə Kərbəlayı Məhəmmədəli burada bir dul arvad siğə eləmişdi. (**Us. Ze. C.1, s. 143**)

Allahü-əkbər Allahu ekber. (**Buz. C.1, s. 271**)

Aman Allah Amman Allah. (**Ru. Ke. İle. Si. C.3, s. 395**)

Amin Amin. "Burada "amin" deyən dillər lal olmasın!" (**Leontiyev. C.2, s. 145**)

Amma şər iş tutsa, axirətdə də onun qabağına şər iş çıxacaq Ama şər iş tutsa ahirette de onun önüne şər iş çıkıcak. (**Ən. Xe. C.3, s. 201**)

Anan sənə qurban, Sultan bala Anan sana kurban Sultan yavrum. (**Ko. Ar. C.1, s. 212**)

Anası ölsün Annesi ölsün. Buğ və maşın icad edənin anası ölsün. (**At. Da. C.1, s. 341**)

And olsun sizin əziz canınıza Yemin olsun sizin tatlı canınıza "**And olsun sizin əziz canınıza**, qoyunlar tütəyin səsini eşidən kimi elə bil ki, bir şeydən ürkdülər." (**An. Ki. C.1, s. 471**)

Ar olsun bele ümmete! Ar olsun! Ar olsun cammaata! Ar olsun böyle millete. (**Ye. Yo. C.3, s. 88**)

Atasına nəhlət Babasına lanet "A səni belə əkib doğanıvın **atasına nəhlət.**" (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 510**)

Ay xanım, biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi Ay hanım biri var idi biri yok idi, bir padişah var idi "Ay xanım, biri var idi, biri yox idi, bir padşah var idi. (**Şe. Bü. C.1, s. 294**)

Ay sən öləsən Ay sen ölesin. (**Mə. Ba. C.3, s. 316**)

Ay zalım oğlu Ay zalim oğlu. (**Ta.Hə. C.1, s. 279**)

Bağışlayın, başağrısı verdik Affedin, başağrısı verdik. (**Və. Mə. C.2, s. 61**)

Bax, aç qulağımı eşit Bak, aç kulağımı dinle. (**Qəssab. C.1, s. 238**)

Baş üstə, baş üstə Baş üstüne, baş üstüne."**Baş üstə, baş üstə**,qurbandır sənə eşşək." (**Eş. İt. C.1, s.50**)

Başına dolanım xan Başına dolanayım han. "Başına dolanım xan, məni çövr balalarının başına , məni bağışla." (**Po. Ku. C.1, s. 126**)

Bəli Evet. "Biz hamımız razı olduq və "**bəli**" cavabdan savayı bir söz demədik." (**Da.**

Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 43)

Bismillahi rəhmanir-rəhim Bismillah rahmani rahim. (**Əm. Ma. Rə. C.2, s. 455**)

Boynumda çox haqqı var Üzerimde çok hakkı var. "Onun mənim boynumda çox haqqı var...Çox, çox" (Eş. İt. C.1, s. 79)

Bu yazığın bəxti əzəldən qara imiş Şu yazığın bahtı ezelden karaymış. "Götürək Gəncə kitabxanasını: **bu yazığın bəxti əzəldən qara imiş.**" (Bəxt. C.3, s. 143)

Cəhənnəm ol Defol. (Ölüler. C.1, s. 386)

Cəhənnəmə get Cehenneme git. (Kamança. C.1, s. 433)

Çox yaxşı Çok iyi. (Qo. Ba. C.1, s. 234)

Çünki dünya malı dünyada qalacaq Dünya malı dünyada kalacak. (Us. Ze. C.1, s. 143)

Dedim sən öləsən gülmürəm Dedim senin ölün için gülmüyorum. (Ye. Yo. C.3, s. 88)

Dədəm mənə kor deyib, gəlib-gedəni vur deyib Dedem bana kör dedi, gelip-gidəni vur dedi. (Mo. Na. Te. C.1, s. 8)

Dəli-divanə Deli divane. "Gah **dəli-divanə** kimi dolana-dolana gedib görürlər ki, aşpazxanada axşama yemək plov pişirirlər və tavada soğan qovururlar. (Or. Ye. C.2, s. 87)

Dilim ağzım qurusun Dilim ağzım kurusun. "Doğrusu **dilim ağzım qurusun**, bu yer üzünün əmma-məli padşahlardan uşaqlıqdan gözüm elə qorxub ki, bu saat da qorxumdan titrəyirəm. " (Ləkə. C.3, s. 378)

Durun Kalkın. (Da. Kə. Mü. C.1, s. 508)

Eh, gündür gəlir keçir Eh, günler gelip geçiyor. (Da. Kə. Mə. C.1, s. 213)

Eşit inanma Duyda inanma. (O. El. Bu. Be. C.3, s. 287)

Heyvan oğlu heyvan Hayvan oğlu hayvan "Ədə Kəblə Qasım, **heyvan oğlu heyvan**, atı kənarında dolandır, yoxsa əlindən qurtarıb qaçar." (Qu. Bə. C.1, s. 177)

Hə, beləcə it kimi qorxub qaçarsan ha Ha, şöyle köpek gibi korkup kaçarsın ha. (Buz. C.1, s. 271)

Hər kəs bu dünyada bir xeyir iş tutsa, axirətdə onun qabağına xeyir çıxacaq: "Her kes bu dünyada hayır iş tutsa, ahirette onun önüne hayır çıkıcak." (Ən. Xe. C.3, s. 201)

Xeyr Hayır. "Xeyr, olmaz; günahdı ve haqdan uzaqdı bu cür sözləri danışmaq." (Da. Kə.Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44)

Xeyr, Molla əmi, başın üçün həqiqətin lap özüdür Hayır , Molla emmi, başın için

hakikatın ta kendisidir. (**İk. Xə. C.3, s. 97**)

Xülaseyi-kəlam Uzun lafın kıyası. "**Xülaseyi-kəlam**,mənim adım qaldı qəzetçi." (**Eş. İt. C.1, s. 45**)

Xülasə Uzun lafın kıyası. (**Ya. Tü. C.1, s. 259**)

İki gözümün işığı İki gözümün işığı. "Qardaş, Kərbəlayı Heydər, mənim əzizim və **iki gözümün işığı.**" (**Eş. İt. C.1, s. 70**)

İynə salmağa yer yox idi İğne atsan yere düşmez. "O qədər adam vardı ki, **iyinə salmağa yer yox idi.**" (**İr. Hü. C.1, s. 154**)

Kəs səsini Kes sesini. (**Ölüler. C.1, s. 397**)

Köpək oğlu köpək Köpek oğlu köpek. (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

Qada-bala Bela. "Sizə gələn **qada-bala** mənə gəlsin." (**Kamança. C.1, s. 433**)

Qadan mənə gəlsin Belan bana gəlsin. "**Qadan mənə gəlsin** cahangir, heç olmasa bir günə, heç olmasa yarım günə." (**Toy. C.1, s. 349**)

Qonaq Allah qonağıdır Misafir Allah Misafiridir. (**Mo. Fə. C.1, s. 200**)

Qurbağanın gölünə daş atılar Kurbağa gölüne taş atılır. (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 486**)

Qurban olsun sənə xalan Kurban olsun sana teyzen. (**Buz. C.1, s. 269**)

Qurban olsun sizə mənim canım Kurban olsun size benim canım. (**Qu. Bə. C.1, s. 184**)

La-ilahə illəllah La ilahe illallah. (**Ki. Oy. C.1, s. 371**)

Maşallah, maşallah Maşallah, maşallah. (**At. Da. C.1, s. 342**)

Mən ölüm darıxma Benim ölüm için özleme. (**Qa. Qa. C.3, s. 133**)

Mən ölüm incimə Benim ölüm için alınma. (**Ki. Öt. C.3, s. 154**)

Nə var-nə yox Ne var ne yok. "Kişi, havanın belə şiddətli istisində arvadın sözünə baxıb dörd ağac yolu gəlibsən ki, **nə var-nə yox**-övrətım çörək yapır." (**Pi. Xo. C.1, s. 169**)

Oğlum canın üçün Oğlum canın için. "**Oğlum**, canın üçün xalava deyərəm sənə bir yaxşı çarxı xoruz gətirsin." (**Pi. Xo. C.1, s. 169**)

Oturun Oturun. (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 508**)

Ölmədik, bunu da gördük Ölmedik bunu da gördük. "Ölmədik, bunu da gördük!" (**Murdar. C.2, s. 265**)

Övladının dağını sənə göstərməsin Evladının acısını sana göstərməsin. "Amma di gəl xəttinə, Allah bağışlasın, Allah öz cəlalı xatirənəsənin də **övladının dağını sənə göstərməsin**, yazıqsan." (**Us. Ze. C.1, s. 143**)

Öz alında tiri görmürsən , xalqın alında qılı görürsən Kendi alında yanlışı görmüyorsun, halkın alında kıl görüyorsun. (Nikolay. C.2, s. 65)

Özündən böyük söz danışırsan Kendinden böyük sözlər konuşuyorsun. "Səbəb budur ki, siğorta sözləri mənim özümdən böyük sözlərdir; necə ki adam adama deyər: **Özündən böyük söz danışırsan.**" (Öz. Bö. Sö. C.3, s. 294)

Sən öləsən yapışmışam, yapışmışam yaxandan , əl çəkməyəcəyəm Sen ölesin yapıştım, yapıştım yakandan, bırakmıcam. "Sən öləsən yapışmışam, yapışmışam yaxandan , əl çəkməyəcəyəm. " (Xa. Xə. Qa. C.3, s. 279)

Sizsiz mənim bir günüm olmasın Sizsiz benim bir günüm olmasın. "Sizsiz mənim bir günüm olmasın." (Ki. Oy. C.1, s. 135)

Şeytana papaq tikirlər Şeytana şapka dikiyorlar. (Kamança. C.1, s. 433)

Uşaqlar ehtiyatlı olun Çocuklar dikkatli olun. (Ki. Oy. C.1, s. 133)

Vallah, heç könlüm yoxdur Valla, hiç gönlüm yoktur. (Ki. Oy. C.1, s. 371)

Vallah bu qüssə məni öldürəcək Valla bu keder beni öldürecek. "Axır bilmirəm ki, o başıdaşlı Gülpəri nə vaxt ərə gedəcək, **vallah , bu qüssə məni öldürəcək.**" (Ər. C.1, s. 568)

Vay ,dədə Vay, dede. (Da. Kə. Mü. C.1, s. 486)

Ya Allah, sağ ol, sağ ol Ya Allah, sağ ol, sağ ol. (Tök. C.2, s. 525)

Ya Allah, Ya Allah Ya Allah, Ya Allah. (At. Da. C.1, s. 342)

Ya qismət Ya nasib. "Mən elə bir təklifin müqabilində ancaq **"ya qismət"** deyə bildim." (Er. C.1, s. 576)

Yaxşı İyi. "Qasım əmi **"yaxşı"**- deyib, hər iki ayaqları ilə ulağın qarnından dürtməli ki, yola düşsün, amma heyvan yerindən hərəkət etmədi; çünki Pirverdi bərk-bərk yapışmışdı ulağın quyruğundan. " (Pi. Xo. C.1, s. 169)

Yaxşıya deyir pis, pisə deyir yaxşı İyiye diyor kötü, kötüye diyor iyi. "Əksər ovqat avam **yaxşıya deyir pis, pisə deyir yaxşı.** (Eş. İt. C.1, s. 45)

Yalansa atana lənət Yalansa babana lanet. (Şe. Ca. C.2, s. 101)

Yaşasın cavanlar Yaşasın gençlər. (Gö. Mi. C.3, s. 283)

Yaşasın Qarabağ qadınları Yaşasın Karabağ kadınları. (Na. Üs. C.3, s. 298)

Yazıq bizim günümüzə Yazık bizim günümüze. (Ye. Yo. C.3, s. 88)

Yediyim haram, içtiyim haram Yidiyim haram, içtiyim haram. "**Yediyim haram, içtiyim haram.**" (Nigarançılıq. C.1, s. 208)

Yox Hayır. "**Yox**, vallahi, billahi, bizim kənd çox yaxşı kənddi." (Da. Kə.Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 42)

Zalım oğlu nə gözəl yazıb Zalım oğlu ne güzel yazıp. "Pəh-pəh pəh!... **zalım oğlu nə gözəl yazıb!**" (Qu. Qı. C.3, s. 96)

4.1.1. Dualardan Oluşan Kalıplaşmış Sözlər

Afərin, afərin, balalarım Afferin, afferin, afferin. (Ki. Oy. C.1, s. 135)

Allah ağaya ömür versin Allah ağaya ömür versin. (Da. Kə. Mə. C.1, s. 220)

Allah ağaya ömür versin Allah ağaya ömür versin. (Da. Kə. Mü. C.1, s. 489)

Allah atana rəhmət eləsin Allah babana rahmet eylesin. (Da. Kə.Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 42)

Allah bağışlasın Allah bağışlasın. (Hamama. C.2, s. 13)

Allah bərəkət versin Allah bereket versin. (Qə.Mü. C.1, s. 300)

Allah birinizi min eləsin Allah birinizi bin eylesin. (Ki. Oy. C.1, s.135)

Allah cəmi mömin bəndələrin ruhunu hər iki dünyada şad etsin Allah bütün din hocalarının ruhunu her iki dünyada mutlu etsin. (İz. Tə. C.3, s. 128)

Allah düşmən qabağında sizin qılıncınızı kəskin eləsin Allah düşman karşısında sizin kılıncınızı keskin etsin. (Qu. Bə. C.1, s. 177)

Allah mübarək eləsin Allah mübarek eylesin. (Eş. İt. C.1, s. 55)

Allah ona ömür versin Allah ona ömür versin. (Quzu. C.1, s. 200)

Allah ömrünü uzun eləsin. Allah ömrünü uzun etsin. (Ki. Oy. C.1, s.376)

Allah özü kömək olsun. Allah kendi yardımcı olsun. (Moizə. C.3, s. 233)

Allah özü rəhm eləsin. Allah kendi rahm etsin. (Xi. Mə. C.3, s. 158)

Allaha çox şükür olsun Allaha çok şükür olsun. (Mo. Fə. C.1, s.200)

Anan sənə qurban, Sultan bala Anan sana kurban Sultan yavrum. (Ko. Ar. C.1, s. 212)

Qurban olsun sənə xalan Kurban olsun sana teyzen. (Buz. C.1, s. 269)

Qurban olsun sizə mənim canım Kurban olsun size benim canım. (Qu. Bə. C.1, s. 184)

Sizsiz mənim bir günüm olmasın Sizsiz benim bir günüm olmasın. (Ki. Oy. C.1, s.135)

Yaşasın cavanlar Yaşasın gençler. (Gö. Mi. C.3, s. 283)

4.1.2. Beddualardan Oluşan Kalıplaşmış Sözlər

A balam, sənin görüm cigərin yansın ! Necə ki, yazıq azarlı arvadın ciyərinə yandırdım A yavrum, senin göreyim ciğərin yansın! Nasıl ki, yazık hasta kadının

ciğərini yandırdın. (**Buz. C.1, s. 272**)

Allah baiz mərdimazarın evini yıxsın Allah kötünün evini yıksın. (**Kamança. C.1, s. 433**)

Allah bizim başımıza daş salacaq Allah bizim başımıza taş salıcak. (**Tə. Xə. C.1, s. 194**)

Allah görüm sizi yox eləsin, toxumunuz yer üzündən tükənsin Allah sizi yok etsin, tohumunuz yer yüzünden tükensin. (**Ki. Oy. C.1, s.134**)

Allah sizə lənət etsin Allah size lanet etsin. (**Ki. Oy. C.1, s. 131**)

Allah sizin evinizi yıxsın Allah sizin evinizi yıksın. (**Ki. Oy. C.1, s.135**)

Allah sizin toxumunuzu yer üzündən kəssin Allah sizin tohumunuzu yer yüzünden kessin. (**Vəlvələ. C.3, s. 242**)

Anası ölsün Annesi ölsün. "Buğ və maşın icad edənin **anası ölsün.**" (**At. Da. C.1, s. 341**)

Atasına nəhlət Babasına lanet. "A səni belə əkib doğanının **atasına nəhlət.**" (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 510**)

Başına daş düşsün Başına taş düşsün. "Əvvəl nainsaf arvad acıqlı-acıqlı yavaşca öz-özünə dedi: "**başına daş düşsün.**" (**Cə. An. C.2, s. 192**)

Canı çıxsın Canı çıxsın. "Suyu **canın çıxsın** özün daşı." (**Fa. Xa.C.1, s. 173**)

Cəddim sənə qənim ola Bedduam sana nasip ola. "Verməsən sənə bir dua edəcəyəm **cəddim sənə qənim ola.**" (**Gö. Ye. C.3, s. 91**)

Cəhənnəmə-gora atılıb -düşəcək Cehenneme gora zıplayıb düşəcək. (**Ölüler. C.1, s. 418**)

Evi yıxılmış Evi yıkılmış. "**Evi yıxılmış** çor qoydu ki, vilayətdə pambıq tapılsın, tamam puça çıxardı." (**Ki. Oy. C.1, s. 371**)

Evini yıxsın Evini yıksın. "Tətil icad edənin Allah **evini yıxsın.**" (**Ya. İle. Gö. C.2, s. 70**)

Kasıblığın evi yıxılsın Fakirliğin evi yıkılsın. "Amma nə eləmək, **kasıblığın evi yıxılsın.**" (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

Nəhlət sənə kor şeytan Lanet sana kör şeytan. (**Fa. Xa.C.1, s. 174**)

4.2. DEYİMLER

Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlere **deyim**

denir.¹⁹ Deyimler, bir toplumun kültürünü, tarihini, ortak dil zevkini yansıtmaları bakımından son derece önemlidir. Deyimler, ikilemeler ve atasözleri bir birlerine çok benzerler. Ama bu kalıplaşmış sözler arasında biçime ve anlama bağlı farklar vardır.

Deyimler ve İkilemeler Arasındaki Fark

Deyimler ve ikilemeler birbirlerine çok benzer. İkisi de kalıplaşmış sözlerdir. Ancak, aralarında anlam yönünden önemli farklar vardır: deyimlerde bütün sözcüklerin gerçek ya da mecazi anlamları vardır. İkilemelerde sözcüklerin birinin ya da hepsinin anlamı yoktur.²⁰

Deyimler ve Atasözleri Arasındaki Fark

Deyimler yargı bildirmezler. Deyimler de Atasözleri de kalıplaşmış sözlerdir. Ancak deyimler anlatıma açıklık kazandıran ve renk katan söz varlığı öğeleridir. Atasözleri ise bir gözlem ve tecrübenin sonucunda ortaya çıkmış, zamanla herkesçe benimsenmiş yargıyı dile getirir.

Eserlerde Tespit Ettiğimiz Deyimler

ağız ağıza vermek Hep bir ağızdan konuşmak. "Onda mən və ümum İrən əhli və həttə Naxçıvan və sair bəzi Qafqaz şəhərlərinin əhli **ağız-ağız** verib sənə cavab verər ki, oğlana." (İs. Hə. C.2, s. 208)

ağızdan söz qaçırmaq Laf tutmaq. "Cəddimiz peyğəmbərə and olsun, bir yanda bir söz ağızımızdan qaçırmanıq." (Ki. Oy. C.1, s. 138)

ağlı qaçmaq Aklını yitirmək. "Gedə, sənın **ağlın qaçıb, nədir?!**" (Ki. Oy. C.1, s. 131)

ağlı başına yığmaq Aklını başına toplamak. "Əgər sən öz xahişinnən gedib ərinin evində oturmasan, səni it ölüsü kimi sürüdüb apardırram! Lap yəqin elə və **ağlın yığ başına!**" (Eş. İt. C.1, s. 112)

ağına it başı almaq İt gibi ürümək. (Eş. İt. C.1, s. 82)

ağına şirinlik vermək Ağızını tatlandırmək. "Molla, islamdan murad özünü nəzərdə tuturdu; çünki o görürdü ki, elə də olsa siğə oxudub ona **ağız şirinliyi verəcəklər**, belə də olsa verəcəklər." (Eş. İt. C.1, s. 71)

allah ağızından eşitsin Allah ağızından duysun. (Xa. Ba. C.3, s. 303)

---

¹⁹ Hengirmen, s. 415

²⁰ Hengirmen, s. 427

anadan əmdiyn südün burnundan tökülməsi Anadan emdiği sütün burnun deliklerinden dökülmesi. "Zeynəb Xudayar bəyin evində altı ay yarım qaldı. Və bu altı ay yarımın ərzində Zeynəbin **anadan əmdiyi süd burnunun dəliklərindən gəlib töküldü.**" (Eş.İt. C.1, s. 120)

anqırıb tayını tapmaq Dengini bulmaq. "Zeynəb Xudayar bəyin elçisinə cavab verdi ki, qoy Xudayar bəy **anqırsın tayını tapsın**; Zeynəb onun tayı deyil, onu qapısında heç nökrə də saxlamaz." (Eş. İt. C.1, s. 71)

astaca yola düşdü Sessizce yol almak. "Qatar naziri üşürək atdı və maşın bərk bağırandan sonra **astaca yola düşdü.**" (İk. Qa. C.1, s. 322)

atalarına od vurmaq Babalarına atəşə vermək. "Canı dildən Genə necə olmuş olsa, ermənilərin **atalarına od vurmuşuq.**" (Kamança. C.1, s. 431)

bağrı çatlamak Bağrı çatlamak. "Sən Allah dayı, qoy sözümlə deyim qoy ürəyimi boşaldım, yoxsa, bağrım çatlayır." (Ər. C.1, s. 572)

başə düşmək Anlamak. "Şərəf bunu çoxdan **başə düşüb.**" (Eş. İt. C.1, s. 84)

başə özünün deyil Aklı yerində değıl. "Doğrudan kişinin **başə özünün deyil**; kişi bu kasıblıq vaxtında heç zaddan müzayiqə eləməz." (Eş. İt. C.1, s. 47)

başına and olmaq Başın için yemin etmək. "Xan, **and olsun sənəin başına** ,bizi katda çox incidir." (Po. Qu. C.1, s. 123)

başına doluşmaq Başına toplanmaq. "Axırını adamların içindən Kərbəlayı Heydərini **başına doluşub**, başladılar bundan muştuluq istəməyə." (Eş. İt. C.1, s. 60)

başından keçmək Canını feda etmək. "Nə qədər ki , bizim mahalda camaat var , onlar hamısı sənəin yolunda **başlarından keçərlər.**" (Qu. Bə. C.1, s. 183)

can basmaq Kendini yetiştirmək. "Yerimdən qalxıb **can basdım** anqırtı gələnsəmtə." (Yuxu. C.2, s. 126)

candan düşmək Yorulmaq. "Biri Moskvada Şərq qadınları arasında çalışmağa qüvvət vermək qərarı, ikinci Göyçayda , İsmayılı dairəsində ,Məcəan kəndində qadınlar güşəsinin **candan düşməyi**, buna da səbəb güşə müdirəsinin maarif əfəndilərinə ərzi-ixlas etməyi bacarmamağıdır ki, nəticədə müdirə öz vəzifəsini buraxıb, çıxıb getdi." (Gö. Ma. Əf. C.3, s. 301)

canı çıxmaq Canı çıkmək. "Fəhləlik eləməkdən canımız çıxdı." (İr. Hü. C.1, s. 155)

canı çıxmaq, bağrı yanmaq Canı çıkmək, bağrı yanmaq. "Xa xa xa xa, qoymayın, **canım çıxdı, bağrım çatdadı.**" (Da. Kə. C.2, s. 97)

canı dildən Canı dildən. "Canı dildən genə necə olmuş olsa, ermənilərin **atalarına**

od vurmuşuq." (Kamança. C.1, s. 431)

canına qurban olmaq Canına kurban olmak. "Bütün camaat doluşub bir nəfər **canına qurban olduğum** seyidin başına:bir-birini elə basır ki, qabağa getməyə macal yoxdur." (Vəhşilər. C.3, s. 112)

canına vahimə düşmək Canına korku düşmək. " Papağın altdan gözlər belə işarır ki, adamın canına vahimə ötürür." (Eş. İt. C.1, s. 51)

cibə hücum etmək Para beklentisi. "Allahsızlar bunu deyirdilər ki, pasxa bayramını və ümumən cəmi dini bayramları heç bir mənfəəti və mənası yoxdur; səbəb bu ki, dinlərin cümləsi əsassız bir qurğudur və avam camaatı iğfaldan başqa və onun cibinə hücumdan başqa burada qeyri bir mətləb yoxdur." (Tiryək. C.3, s. 363)

ciyəri od tutub yanmaq Ciğeri yanmaq. "Danışmayanda **ciyərim az qalır içərimdə od tutub yansın.**" (Əf. Salih. C.3, s. 65)

çeşmə kimi axmaq Çeşmə gibi akmak. "Zəvvarın həmişə getmək, ya gəlmək sədasının eşidən kimi Məhəmməd həsən əminin gözündən **yaş çeşmə kimi başlar axmağa.**" (Eş. İt. C.1, s. 47)

çim altından qurbağa baxır Çim altından kurbağa bakıyor. "Pəs deyəsən ki, **çim altından qurbağa baxır.**" (Eş. İt. C.1, s. 51)

damdan düşmə söz Damdan düşər gibi söylemek. "Ay qardaş, sən Allah, belə **damdan düşmə sözlər** danışma; xalq eşidib məni məzəmmət elər." (Nə. El. C.2, s. 52)

daş kimi yuxuya getmək Daş gibi uykuya dalmak. "Çox qəribə: elə bir dəqiqədən sonra , ki mənim başım nəyəsə qarışdı, bir də gördüm haman iki qoşa balanc genə mənim yerimin üstündədir və erməni arvadı qapının arasında durub gülümsənə-gülümsənə , bəlkə bir qədər çəm-xəmlə də **daş kimi yuxuya getmiş** gızıma tərəf baxmaqdadır." (Qo. Ba. C.1, s. 339)

dərdə mübtəla olmaq Derde düşmək. "Anası onun iki ay qüssəsini eyləyib, axırı bir **dərdə mübtəla oldu** və ömrünü bağışladı Məhəmməd həsən əmiyə." (Eş. İt. C.1, s. 118)

dilşad etmək, ürəyi şad olmaq Kalbi sevinmek. "Kəndlilərin bu növ rəftarı, bizi nəhayət mərtəbədə **dilşad etdi.**" (Ki. Oy. C.1, s. 129)

dörd ağac yolu gəlmək Dört kilometre yol gəlmək "Kişi, havanın belə şiddətli istisində arvadın sözünə baxıb **dörd ağac yolu gəlibsən** ki, nə var-nə yox-övrətim çörək yapır." (Pi. Xo. C.1, s. 170)

et tökmək Can çıxarmak. "Sən allah , a kişi **ətimizi tökmə!**" (Bu. İş. Ça. C.2, s.

171)

evi yıxılmaq Dünyası başına yıkılmak. "Yoxsa uşağı qan aparar, **evin yıxılar.**" (Dəllək. C.1, s. 167)

əli boşda qalmaq Eli boşta kalmak. "**Əlin qalar boşda.**" (Oyunbazlar. C.1, s. 480)

əlüstü duymaq Anında duymak. " Amma səsindən **əlüstü duymaq** olardı ki, Zeynəb çox ağlayıbdı." (Eş. İt. C.1, s. 73)

fikirdən düşmək Düşünceden taşınmaq. "A gədə, allahı sevirsiniz bu **fikirdən düşün.**" (Ki. Oy. C.1, s. 132)

fikrə cummaq Düşünmək. "Xudayar bəy həmçinin rəfiqinə mübarəkbadlıq verib, bir qədər **cumdu fikrə**, sonra üzünü tutub Kərbəlayı Heydərə səmt və əlini ona tərəf uzadıb çağırırdı." (Eş. İt. C.1, s. 70)

fikri dolaşmaq Düşünmək. "Demək hansı mərdüməzar isə bu bitərəf hökumətlərə bu adları qoymaqda əlbəttə **fikri bunlara dolaşmaqdadır**; çünki nə dəxli var mənim kefim istəyir davaya qarışırım, istəmirəm,- qarışmıram." (Qeyrət. C.3, s. 10)

gönünü soymaq Deri yüzmək. "Vallahi **gönünü soyaram!**" (Eş. İt. C.1, s. 52)

gözdə-qulaqda olmaq Uyanık olmaq. "Xan, qadanı alım, dəsmalın içində yumurta var, **gözdə-qulaqda** olun ,yoxsa ulağ ağnar, yumurtaları sındırar." (Po. Qu. C.1, s. 124)

gözdən itmək Kaybolmaq. "Novruzəli bu sözləri deyenden sonra **gözdən itdi**...Xan girdi otağa və üzünü arvadına tutub şirin dillə dedi: Di hazırlaş mənim gözüümün işığı." (Po. Qu. C.1, s. 125)

gözlərindən elm yağmaq Gözlerinden bilgi akmaq. "Allah ölənlərinə rəhmət eləsin, rəhmətlik babam həmişə məni qucağına alanda atama deyərmiş, bax , oğlum, Kərbəlayı İsmayıl, bu uşaqdan müğayət ol, bunun **gözlərindən elm yağır.**" (İr. Hü.C.1, s. 162)

gözü qanlı olmaq Gözü bir şey görməmək. "Xatadır, cahılsız, gedərsiniz, bir söz siz deyərsiniz, bir söz onlar deyər, sözünüz çəp gələr, **gözü qanlısınız**, əlinizdən xata çıxar." (Ki. Oy. C.1, s. 133)

gözü su içməmək Kornaz. "Ustalar nə işdədirlər? Muğdusi Akop cavab verdi ki, ustalardan **gözü su içmir**; çünki çox yavaş tərpeşirlər." (Us. Ze. C.1, s. 142)

gözümün işığı Gözümün işığı. "Qardaş, Kərbəlayı Heydər, mənim əzizim və iki **gözümün işığı!**" (Eş. İt. C.1, s. 70)

gözünü yola dikmək Yol beklemek. "Oğlu Piriverdi kəndin kənarında durub

gözünü dikmişdi yola və gözləyirdi ki, xalası ona çarxı xoruz gətirəcək." (**Pi. Xo. C.1, s. 171**)

gözünün nuru tökülmək Gözünün ferisi gitmək. "Axırı ki, gözümün nuru tökülüb, bir tövr alimlər cərgəsinə daxil olmuşam." (**İr. Hü. C.1, s. 155**)

gözünün üstündə yeri olmaq Gözünün üzərində yeri olmaq. "Qonaqsan, **gözüm üstə yerin var.**" (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

guş-huş Can kulağı. "Hər-kəs **guş-huş** ilə onun buyurduğuna **qulaq asıb** ,əmrinə əməl eləsə, çox sirlərdən əgah olub, çox şeylər bilər." (**Da. Kə. Əh. C.1, s. 42**)

hal-təbdən çıxmaq Sabrı tükenmək. "Xudayar bəy bu sözdən ötrü **hal-təbdən çıxdı**; Xudayar bəy həmin dəqiqə hal-təbdən çıxdı ki, Ziba dedi: Anam deyir mənə boşasın." (**Eş. İt. C.1, s. 119**)

hava xoş olmaq Güzel hava. "**Hava xoş olmaq** cəhətə kəndlilər divarların dibinə düzülüb və yanlarını yerə verib, məşğul idilər söhbətə." (**Eş. İt. C.1, s. 115**)

hirsini yemək Sinirini yutmaq. "Bala, **hirsini ye**, bir qulaq as gör nə deyirlər." (**Ər. C.1, s. 567**)

huşu başında olmamaq Aqlının yitirmək. "Nəcərnək yəqin elədi ki, bu kişinin **huşu başında deyil.**" (**Eş. İt. C.1, s. 106**)

hərbə-qadağa kəsib Zor kullanmaq. "Xudayar bəy genə **hərbə-qadağa kəsib** Qasıməli və hər iki Kərbəlayı ilə üz qoydu gəlməkləyə qazığılə." (**Eş. İt. C.1, s. 106**)

xofə düşmək Korkuya düşmək. "Odur ki, bir az **xofə düşdüm.**" (**Eş. İt. C.1, s. 91**)

it ölüsü kimi sürümək İt leşi gibi sürümək. " "Əgər sən öz xahişinnən gedib ərinin evində oturmasan, sənə **it ölüsü kimi sürüdüb** apardırram! Lap yəqin elə və aqlını yığ başına!" (**Eş. İt. C.1, s. 112**)

it yiyəsini tanımır Köpek sahibini tanımıyor. "Pristavın həyətinə **it yiyəsini tanımırdı.**" (**Qu. Bə. C.1, s. 175**)

könül şad etmək Kalp sevindirmək. "Zurnalı kəndindəki bu tövr mehribanlıq görüb biz yəqin etdik ki, xəyalımızda tutduğumuz məbləği, həmin gecə tövləyə cəm olan allah bəndələrindən cəm edib dəxi sair yerləri bu soyuqda gəzib dolanmağa möhtac olmaıq və Piş əz vəqq evimizə qayıdıb övrət-uşağımızın **könlünü şad edərək**; necə ki , bizim **könlümüz bu gecə burada şad oldu.**" (**Ki. Oy. C.1, s. 130**)

qara gün Çileli gün. "Doğrudan da indiyə kimi biz yazıq həmsərilər çox **qara gün** çəkmişik." (**İr. Hü. C.1, s. 155**)

qarnını doldurmak Ateş açmaq. "Ədə, filan, filan şudə , sən cürət elədin mənə arvadımın adını soruşdun?**Qarnını dolduraram!...**" (**Şə. Qa. C.3, s. 152**)

qaş qabaq tökmək Kaşlarını çatmaq. "Xudayar bəy üzünü bir az turşudub və **qaş-qabağını töküüb**, bu cür Karapet ağanın cavabını verdi." (**Eş. İt. C.1, s. 60**)

qaş qabaq turşutmaq Kaşlarını çatmaq. "Çölməyin qapağını götürüb, bir qaşığı ətin suyundan götürüb içdi və ağzını marçıldadıb, **qaş-qabağını** turşudub, üzün tutdu Xudayar bəyə." (**Eş. İt. C.1, s. 64**)

qəlbi incimək Kalbi incilmək. "Qoy bədənim narahat olsun, amma **qəlbim inciməsin.** " (**Şə. Və. Kə. C.1, s. 324**)

qəlbi qaralmaq Kalbi sıkıntıda olmaq. "Ancaq vətənimizin gələcəyi barəsində mənəm **qəlbim çox qaralır** və böyük naümidlik mənəm üçün hasil olur." (**İn. Mə. C.3, s. 281**)

qıl körpüdən keçəndədi tamaşa Kıl köprüdən keçərkən göstəri. "Bəli , **qıl körpüdən keçəndədi tamaşa!** (**Us. Ze. C.1, 147**)

qızıl kimi söz danışmaq Anlamli konuşmaq. "Kişi ağzında qızıl kimi söz danışır, and işir." (**Qı. Ki. Sö. C.3, s. 126**)

qulağı qızışmaq Bir şey duymamak. "Bizim **qulağımız qızışib**, onunçün çox şeyləri görmürük, amma kənardan baxan çox təəcüb eləyir və çox da gülür." (**Meymunlar. C.3, s. 96**)

qulaq asmaq Dinlemek. "Hər-kəs **guş-huş** ilə onun buyurduğuna **qulaq asıb**, əmrinə əməl eləsə, çox sirlərdən əgah olub, çox şeylər bilər." (**Da. Kə. Əh. C.1, s. 42**)

qulaq vermək Dinlemek. "İnşallah, əgər mənəm ərzimə axıra kimi səbr ilə **qulaq versən**, özün görərsən ki, bizim kənd pis kənd deyil. " (**Bi. Yü. Mü. C.1, s. 43**)

qulaq verməmək Dinlememek. "Sözümə **qulaq verməyib** getdiniz və üç-dörd tay kişmişdən ötrü adam öldürdünüz." (**Ki. Oy. C.1, s. 135**)

qurd ürəyi yemək Kurt yurəği yemek, cesaretli olmak. "Kişi **qurd ürəyi yeyib.**" (**T. Pa. C.3, s. 59**)

quruyub daşa dönmək Kuruyup taş olmak. "A səni uşqol açdığım yerdə **quruyub daşa dönə idin!**" (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 510**)

qəlbinə dəymək Kalbini kırmak. "Pəs çünki keçəcəkdən danışmağı Xudayar bəy dost tutmur, heç mən də istəmirəm onun **qəlbinə dəyim.**" (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

qələt düşmək Uzak düşmek. " Mən indi yazıda **qələt düşdüm.** " (**Eş. İt. C.1, s. 60**)

ləzzət aparmaq Tadını çıkartmak. "Vallahi, billahi, Məhəmmədhəsən əminin eşşəyinin itməkliyi bir qəribə əhvalatdı ki, nağıl edim, siz də qulaq verib **ləzzət aparasız.**" (**Eş. İt. C.1, s. 46**)

mat-mat Öküzün tirene baktığı gibi bakmak. "Məhəmmədhəsən əmi bir-iki qədəm

onların dalınca gəlib durdu və **mat-mat** gözünü dikdi bu gedən ağalara." (**Eş. İt. C.1, s. 106**)

məşğul idilər söhbətə Konuşmaqla məşğul olmaq. "Hava xoş olmaq cəhətə kəndlilər divarların dibinə düzülüb və yanlarını yerə verib, **məşğul idilər söhbətə.**" (**Eş. İt. C.1, s. 115**)

o sözdən qan qoxusu gəlir O lafdan kan kokusu geliyor. (**Ər. C.1, s. 605**)

oda girmək Ateşə yürümək. "Mən özüm sənin yolunda oda girərəm." (**Qu. Bə. C.1, s. 183**)

oduna alışmaq Ateşinə yanmaq. "O bilirdi ki, Vəliqulu çoxdandır Gülsümün **oduna alışıb**,hələ axır vaxta toy fikrinə düşübdür." (**Eş. İt. C.1, s. 72**)

özünü itirmək Kendini kaybetmək. "Məhəmməd həsən əmi **özünü belə itirmişdi** ki, heç bilmirdi ki, haman bu dəqiqə ki, o, nəçərnikə şikayət edirdi, Xudayar bəy, Qasıməli, Kərbəlayı Səbzəli və Kərbəlayı Qafar durmuşdular onun dalında." (**Eş. İt. C.1, s. 106**)

pişmiş toyuğun gülməyi gəlmək Pişmiş tavuğun gülesi gəlmək. "Elə söz danışırısan ki, **pişmiş toyuğun gülməyi gəlir.**" (**Us. Ze. C.1, s. 146**)

səsini başına atmaq Sesi kendinə hoş gitmək. "Nə **səsini atmısan başına?**" (**Eş. İt. C.1, s. 82**)

söhbət ilə yola vermək Zaman keçirmək, vakit keçirmək. "Kəndə yetişib xəbərdar olduq ki, buranın camaatı axşamlar kəndin mötəbər ağası və ağsaqqal Bala Sultanın tövlə otağına Cəm olub uzun qış gecələrini orada **söhbət ilə yola verirlər.**" (**Ki. Oy. C.1, s. 129**)

söhbətə məşğul olmaq Söhbət etmək. "Tövlənin bir tərəfi mal ilə dolu və qaranlıq idi, amma digər tərəfi uca və işıq idi və burada çox cəmiyyət əyləşib **söhbətə məşğul idilər.**"

sözə qulaq vermək Laf dinləmək. "Vəliqulu əllərini cibinə qoyub, başı aşağı Xudayarın **sözlərinə qulaq verirdi.**" (**Eş. İt. C.1, s. 80**)

sözü göyərmək Lafın yerini tutması. Və axırda mənim **sözüm göyərdi**: çünki indi bu saat gərək pambıqçılar zəmiləri də hazırlamış olaydılar və bunlar keçəndən sonra hələ bəlkə hökumətdən avans babətindən bir qədər qızıl pul da borc almış olaydılar ki , dəxi həvəslə işə başlayaydılar." (**Pambıq. C.3, s. 114**)

şirin dil Tatlı dil. "Novruzəli bu sözləri deyəndən sonra **gözdən itdi**...Xan girdi otağa və üzünü arvadına tutub **şirin dillə** dedi: Di hazırlaş mənim gözümün işığı." (**Po. Qu. C.1, s. 125**)

şirin işləmək Heveslə çalışmaq. "Muğdusi gördü ki, ustalar işləməyi başladılar, bunların yanına gəlməyib, oturdu qabaq otaqda ki, bəlkə Usta Zeynal söhbətə məşğul olmayıb **şirin işləsin.**" (Us. Ze. C.1, s. 143)

tamahı düşmək Canı çəkmək. "Adam bu meyvələri görəndə **tamahı düşür** və istəyir ki, əlini uzadıb dərsin və yesin." (Uşaqbazlıq. C.2, s. 211)

tədbir tökmək Düşünmək. "Xudayar bəy bu cür **tədbir tökdü.**" (Eş. İt. C.1, s. 84)

ürəyi acından getmək Yüreği bayılmək. "Xudayar bəy gördü ki, ata ilə oğlun mükəlliməsi çox uzun çəkəcək, amma onun **ürəyi də gedir acından;** bu səbəbə ortalığa söz atdı ki, bəlkə söhbət qurtara." (Eş. İt. C.1, s. 64)

ürəyi açılmaq Kalbi açılmək. "Ondan ötrü qəşəng əhvalatdı ki, adam gülür, **ürəyi açılır.**" (Eş. İt. C.1, s. 67)

ürəyi qanla dolmaq Yüreği kanla dolmaq. "İndi mən buraya gəlib sizin həmin sözlərinizi yadıma salıram və **ürəyim az qalır qanla dolsun.**" (Qə. Mə. C.2, s. 17)

ürəyini boşaltmaq İçindekileri dökmək. "Sən Allah dayı, qoy sözümlü deyim qoy ürəyimi boşaldım, yoxsa, bağrım çatlayır." (Ər. C.1, s. 572)

ürəyini sıxmaq Yüreğini sıkmək. "Əmoğlu, heç **ürəyini sıxma,** mən əhvalatları götürərəm yazıya və bir kitab bağlayıb adını qoyaram "**Danabaş...**" (Da. Kə. Əh. C.1, s. 45)

ürəyi sıxılmaq Kalbi sıkışmaq. "Görükən budur ki, Zeynəb ciddi-cəhd eləyirdi ağlamağını bürüzə verməsin ki, oğlunun **ürəyi sıxılsın.**" (Eş. İt. C.1, s. 73)

ürəyi yuxa olmaq Yufka yürekli. "Amma ağlayanların çoxusu övrətlər idi; çünki övrətin **ürəyi yuxa olar.**" (Eş. İt. C.1, s. 109)

üz goymaq Yol almak. "Məhəmməd həsən əminin suallarından tənqə gəlib durdu ayağa və **üz qoydu** bazara səmt getməyə." (Eş. İt. C.1, s. 103)

üzünü turşudmaq Yüzünü büzmək. "Xudayar bəy **üzünü bir az turşudub** və qaş-qabağını töküüb, bu cür Karapet ağanın cavabını verdi." (Eş. İt. C.1, s. 60)

yadına düşmək Aklına gəlmək. "Bu mətləb Xudayar bəyin **yadına düşən** kimi öz-özünə dedi ki, çox əcəb, hələ o övrət kəbinli övrət idi." (Eş. İt. C.1, s. 85)

yeridiyi yerdə daşa dönmək Yürüdüğü yerdə taşa dönmək. "Amma siz mollalar haman uşağı görəndə deyirsiniz; gədə, qırışmal, qaç atana de ki, vədə elədiyini bu gün göndərməsə, bir elə bəddu oxuyaram ki, **yeridiyi yerdə daşa dönər.**" (Ni. Mə. Dö. C.2, s. 21)

yerin qulağı var Yerın kulağı var. "**Yer qulaqlıdır,** dünya-ələm şeytan ilə doludur." (Ki. Oy. C.1, s. 133)

yola düşmək Yol gitmek. "Qasımı da götürdüm **düşdüm yola.**" (**Nigarançılıq. C.1, s. 207**)

yuxunu nağıl etmək Rüyanı masal etmək. "Keçən həftə Sara bacım da yuxuda qarpız görmüşdü,əri Məşədi Haqverdi gəlib mollaya Sara bacımın **yuxusunu nağıl eləmişdi.**" (**İr. Hü. C.1, s. 155**)

yuxusu şirin olmaq Tatlı uyku. "Yəqin ki, çoxdandı onun **yuxusu bu gecəki kimi şirin olmamışdı.**" (**Eş. İt. C.1, s. 60**)

yuxuya cummaq Uyumak. "O vaxt çoxları bizə sual edərdi ki, xub, bəs, millət ki, bu şirinlik ilə **yuxuya cumub** , bəs , nə vaxt yuxudan oyanacaq?" (**Hə. Də. Al. C.3, s. 218**)

4.3. ATASÖZLERİ

Kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan kalıplaşmış sözlere **atasözleri denir.**²¹ Atasözleri bir ulusun düşüncə ve duygu dünyasında yer alan dəğərleri ve bu dəğərlerin yoğurarak oluşturduğı kişiliğini, geleneksel dünya görüşünü içinde barındırırlar.²² Uzun zaman değışmeden yaşayan atasözleri olduğı gibi değışebilen, unutulabilen atasözleri de vardır. Atasözlerinin nerde, ne zaman oluştuğı bilinmemektedir. Sürekli tekrarlanma, azsözcükle çok şey anlatma esas özelliğidir. Tek cümleden çok şey anlatma esas özelliğidir. Tek cümleden oluşun atasözleri iki kısımdan oluşur ve ikinci kısım birinci kısımda ifade edilen fikri ve anlamı kuvvetlendirir.

Eserlerde Tespit Ettiğimiz Atasözleri

Ac toyuq yatıb yuxusunda darı görüb: Aç tavuk uyuyup rüyasında darı görmüş. (**Ru. Aş. C.3, s. 325**)

Ac toyuq yuxusunda plov görər: Aç tavuk rüyasında pilav görür. (**At. Sö. C.2, s. 7**)

Aclıqdan kimsə ölməz-qələt eləyir , çörək vermə: Açlıktan kimse ölmez-halt ediyor, ekmek verme. (**At. Sö. C.2, s. 7**)

Açıq kağız ac qalmaz -küçələrimizin tozuna Allah bərəkət versin: Açık kağıt aç kalmaz-mahallelerimizin dumanına Allah bereket versin. (**At. Sö. C.2, s. 7**)

Adam yata-yata alim olur: İnsan yata-yata alim olur. (**At. Sö. C.2, s. 7**)

Adama sözü min kərə deyərlər, qanmasa eybi yoxdur: İnsana sözü bin kere

²¹ Hengirmen, s. 428

²² Türk, Vahit, *Türk Dili-I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 165

söylerler, anlamazsa bir şey olmaz. (At. Sö. C.2, s. 7)

Adamın ölümü bikaqların bayramıdır: Adamın ölümü bekarların bayramıdır. (At. Sö. C.2, s. 6)

Ağrımaz başım!: Ağrımaz başım! (Bi.Və. Di. C.3, s. 376)

Anlayana da qul ol, anlamayana da: Anlayana da kul ol, anlamayana da. (At. Sö. C.2, s. 7)

At at ilə boğuşar, hökümətin işi rast gələr: At at ilə boğuşur, hökumetin işi rast gelir. (At. Sö. C.2, s. 7)

Ata malı olan yerdə özünün qazandığını haramdır: Baba malı olan yerde kendi kazandığını haramdır. (At. Sö. C.2, s. 6)

Ata və arvada etibar etmə-hər ikisini qat tövləyə və qapısını bağla: Ata ve hanıma güvenme-her ikisini ahırda tut və qapısını kilitle. (At. Sö. C.2, s. 7)

Atı atın yanına bağlasalar ya halını götürər, ya xasiyyətini: Atı atın yanına bağlasalar ya halini götürür, ya huyunu . (Oğ. İn. C.1s, 302)

Atı atın yanına bağlasan -xan görüb deyər: Birini bağışla mənə. (At. Sö. C.2, s. 6)

Axşamın işini sabaha qoy, sabahın işini axşama: Akşamın işini yarına bırak, sabahın işini akşama. (At. Sö. C.2, s. 7)

Başladığın işi yarıda qoy: Başladığın işi yarıda bırak. (At. Sö. C.2, s. 7)

Bir arxa ki, bir dəfə su gəlib, ümid var ki, bir də gələ: Su gelen kanala , bir de su geler. (Ər. C.1, s. 581)

Çox oxuyan çox bilməz, çox gəzən çox bilər: Çok okuyan çok bilmez, çok dolaşan çok bilir. (Ər. C.1, s. 584)

Çörək açanı, qılınc açmaz: Ekmek açanı, kılınc açmaz. (Ər. C.1,s. 584)

Davaya gedəndə özünü tərifləmə: Kavgaya giderken kendini övme. (Sö. Pə. C.3, s. 135)

Dost görə qəmgin ola, düşmən görə sevinə: Arkadaş görüp üzülür, düşman görüp sevinir. (Eş.İt. C.1, s. 113)

Əgər danışmaq gümüş olsa, susmaq qızıldır: Konuşmaq gümüşse susmaq altındır. (Si. De. Gə. C.2, s. 5)

El yolunda ağlayan, axırda kor olar: El yolunda ağlayan, sonunda kör olur. (Ər. C.1,s. 584)

Əssəbrü miftahülfərəc: Sabır başarının anahtarıdır. (Mo. Fə. C.1, s. 204)

Eşşəyə gücü çatmır, müsəlmanı taptayır: Eşeğe gücü yetmiyor, müslümanı eziyor.

(At. Sö. C.2, s. 7)

Hər kosasaqqaldan bir tük çəkib topsaqqala versək, bunun saqqalı daha da top olar: Her sakalı az olandan bir tüy çəkib topsakala versek, bunun sakalı daha da top olur. (Qə. Mü. C.1, s. 302)

Hər lütdən bir sap çəksən, köynəkli adama artıq göynək də çıxar: Her çıplaktan bir ip çəksən , gömlekli adama artıq fazla gömlekte çıxar. (Qə. Mü. C.1, s. 302)

Hər nə əkərsən, onu biçərsən: Her ne ekersen, onu toplarsın. (Şə. Fa. C.1, s. 261)

Hər nə əkərsən, onu da biçərsən: Her ne ekirsən, onu da biçərsin. (Qə. Mü. C.1, s. 300)

Hoha var dağa çıxardır, hoha var dağdan endirər: Laf var dağa çıxartır, laf var dağdan indirir. (Di. Ol. Sə. D. C.3, s. 406)

İkiarvadlı ev bərəkətli olar: İki hanımlı ev bereketli olur. (At. Sö. C.2, s. 7)

İşləmək adamı puça çıxardar: Çalışmaq insanı boşa çıxartır. (At. Sö. C.2, s. 7)

İşsizlik dövlətlilik açarındır: İşsizlik devletlilik anahtarıdır. (At. Sö. C.2, s. 7)

Keçəllik insana xoşbəxtlik gətirər: Kellik insana mutluluk getirir. (Ləkə. C.3, s. 377)

Kör atın da kör nalbəndi olar: Kör atın da kör nalbendi olur. (Vəkil. C.2, s. 206)

Mal bir yere gedər, güman min yere: Mal bir yere gider, tahmin bin yere. (Mə. Ba. C.3, 316)

Məhəbbətin duzu artıq olanda, dadı şor olur: Aşkın tuzu fazla olduğunda , tadı minci olur (Şor. C.3, s. 3)

Oğul qədri bilən anıya, gəlin qızdan irəlidir: Oğul kıymeti bilen anneye gelin kıızdan önce gelir. (Eş.İt. C.1, s. 75)

Olacağa çarə yoxdur, qoy hər nə olacaqsa olsun: Olacağa çare yoktur, bırak ne olacaksa olsun. (At. Sö. C.2, s. 7)

Ölmə, eşşəyim, ölmə, yaz gələr, hürriyyət bitər: Ölme, eşşeyim, ölme, yaz gelir, hürriyyət biter. (At. Sö. C.2, s. 7)

Ölüdən şeytan da əl çəkər, arvadlar əl çəksə: Ölüden şeytan el çeker, hanımlar el çəkse. (At. Sö. C.2, s. 7)

Plovun yağlısını yeyən yaxşı fatihə verər: Pilavın yağlısını yiyen iyi fatiha okur. (At. Sö. C.2, s. 7)

Qoy ovcuma, qoyum ovcuna: Koy avcuma koyum avcuna. (Qə. Mü. C.1, s. 300)

Quran oxumağınan, donquz darıdan çıxmaz: Quran okumakla , domuz darıdan çıkmaz. (Üs. Tə. C.3, s. 194)

Qurunun oduna yaş da yanır: Kurunun oduna yaş ta yanıyor. (Qə. Mü. C.1, s.299)

Uşağın şüurlusu dərsdən qaçar: Çocuğun bilinçlis dersten kaçır. (At. Sö. C.2, s. 7)

Yağı yağ üstə tök, qoy yarma yavan qalsın: Yağ yağ üstüne dök, bırak yarma yavan kalsın. (Çə. Mə. C.3, s. 414)

Yaxşılığa yaxşılıq mərd adamın işidir: İyiliye iyilik mert adamın işidir. (Qə. Mü. C.1, s. 300)

Yeddi dayənin uşağı həmişə gözü kor olar: Yedi dadının çocuğu her zaman kör olur. (Gö. Ağ. C.3, s. 409)

Yetənə yet, yetməyənə də bir daş at: Yetişdiyine yetiş, yetişmediyine de bir taş at. (Məslək. C.2, s. 155)

Zahir batının aynasıdır: Dışı temiz, edebli, nazik ve kibar olan kişinin, içi de temiz ve güzeldir (Eş. İt. C.1, s. 57)

Zəmanə dolandı və dəyirman tərsinə çevrildi: Zamane dolandı ve deyirman ters devrildi. (Mü. C.3, s. 14)

4. 4. İKİLEMELER

İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginləştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi, anlamları bir birine yakın veya karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.²³ Anlatımda tekrar ve ahenk öğrenmeyi kolaylaştırır. İkilemeler atasözleri ve deyimlerin içlerinde yer alarak onların kolay ezberlenmelerini sağlar.

İkilemelerin Genel Özellikleri

Sözcüklerin tekrarı ve bu tekraralardan oluşan ahenk, ses benzerliği olan sözcüklerin yan yana kullanılışı, yani ön sesteki ve son sesteki benzemeler ikilemelerin önemli özellikleridir. Özellikleri bakımından ikilemelerde olan sözcükler kalıplaşmış oldukları için sıraları değiştirilemez. Az heceli sözcükler genellikle çok heceli sözcüklerden önce gelir.

Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler

Sözcük yapısı bakımından ikilemeleri alıntı, yansıma ve iki sözcükten birinin ayrılıkta kullanılmaması türleri ile değerlendirebiliriz.

---

²³ Türk, Vahit, s. 166

Sözcük Türü Bakımından İkilemeler

Bütün sözcük türlerinden ikileme yapmak mümkündür. Cins adları, özel adlar, zamir ve ünlemlerden.

acıda-acıda Acıta acıta. "Dostum genə bir qədər baxdı üzümə və papiros tüstüsü gözlərini **acıda-acıda** əlini uzatdı ən yuxarı təbəqədən bir köhnə cildli kitab çıxartdı və tutdun qabağıma." (**Şe. Bü. C.1, s.289**)

acıqlı-acıqlı Sinirli sinirli. "Heydər də **acıqlı-acıqlı** gəldi durdu Qurbanın qabağında və əllərini ata-ata elə hirsənən cavab verdi ki, az qalırdı əllərini soxa uşağın gözünə." (**Sa. Uş. C.1, s. 264**)

ac-mac Ac-mac. "Balaxana vağonları da minməli deyil, çünki orada qara camaat içində yeyib-içmək olmur, **ac-mac** doluşub, adamın ağızına baxırlar." (**Ağ. Çö. Və. Kə.Ya. C.3, s. 84**)

aça-aça Aça aça. "Novruzəli çuvalların kəndirini **aça-aça** cavab verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

adsız-sansız Adsız sansız "Şura sədri olandan sonra Əkbər Qurbanov yoldaş baxıb görür ki, indi daha o, **adsız-sansız** bir rəncbər deyil; indi o çox böyük bir adamdır." (**Qə. Mü. C.1, s. 300**)

afərin, afərin Afferim afferim. "**Pəh, pəh! Afərin, afərin!**" (**Kiş Oy. C.1, s. 375**)

ağına-bozuna Beyazına grisine. "Bu qədərçik məlumatla kifayətlənib qəzet idarəsi həməən cavana müxbirlik vəsiqəsi göndərəcək və bundan sonra təzə müxbirimizdən gələn məktub və məqalələr "daşdan keçəcək; **ağına-bozuna** baxılmayıb çapa veriləcək." (**Qə. Mü. C.1, s. 298**)

ağır-arxayın Ağır rahat. "Burada yarım saat əyləşdik və dəryanın mənzərəsinin təsiri altında, söz yox dincəldik və daha **ağır-arxayın** gəldik çıxdıq mənzilimizə." (**Hamballar. C.1, s. 275**)

ağlama-ağlama Ağlama ağlama. "Bala, **ağlama-ağlama**, gəl yanıma, gəl." (**Eş. İt. C.1, s.74**)

ağlaya-ağlaya Ağlaya ağlaya. "Bu sözləri mən dedim qurtardım və Sadıq cəld yerindən durub gəldi və məni bərk qucaqladı, o üzümdən, bu üzümdən öpdü və **ağlaya-ağlaya** dedi." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 45**)

ağlayırdı-gülürdü Ağlıyordu gülüyordu. "Bəzi ağlayırdı, bəzi gülürdü." (**Eş. İt. C.1, s. 109**)

axa-axa Aka aka. "Suyu **axa-axa** buzu tez torpağın içindən götürdüm tulladım divarın kölgəsinə və qaçdım yerdəki daşlara tərəf və qabağıma gələn daşları yerdən qapıb başladım Şirəliyə tərəf tullamağa." (**Buz. C.1, s. 270**)

axmaq-axmaq Ahmak ahmak. "**Axmaq-axmaq** danışma!" (**Öl. C.1, s. 396**)

axsaya-axsaya Topallaya topallaya. "Mən düşən kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qədəm qoyub, genə yıxıldı yerə; sonra dayandı ayağa və **axsaya-axsaya** mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsibəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü qoruya-qoruya, çıxdıq kəndin kənarına." (**Po. Ku. C.1, s. 138**)

alıb-satmaqdır Alıp satmaq. "Tiflisdə bir gürcü var, peşəsi saxsı qab **alıb-satmaqdır**." (**Bi. Pa. Xə. C.2, s. 326**)

alış-veriş Alış veriş. "Heç bu tərəflərdə hürrəyyət **alış-veriş** eliyəni də mən eşitməmişəm." (**Po. Ku. C.1, s. 161**)

and-aman Yemin billah. "Hərgah Məhəmməd həsən əmi çox atılıb düşsə və şıltaq eləsə, Xudayar **and-aman** içsin ki, mirovoy suda ərizə verib karvansaraçıdan eşşəyi istəyər." (**Eş. İt. C.1, s. 67**)

apar qardaş, apar Götür kardeş götür. "**Apar, qardaş, apar**.... O ərizəni apar.... **Apar** həzrət Abbasa. **Apar**." (**Eş. İt. C.1, s. 109**)

aralaya-aralaya Yara yara. "Adamları **aralaya-aralaya** ortalığa qırx beş-əlli yaşında bir kəndli çıxdı, başında yekə papaq, əynində köhnə qədək arxalığ, ayağında çirkli və gen dizlik, ayaqyalın və beli açıq." (**Da .Kə. M. C.1, s. 228**)

artıq-artıq Fazla fazla. "**Artıq-artıq** təvəqqə edirəm, buyurasan bizim otaqlara fərş salıb, əlbəttə-əlbəttə peçləri yandırsınlar ki, otaqların havası pişəzvəqt təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahatçılıq üz verməsin." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

aşağı-yuxarı Aşağı yukarı. "Amma axşam vaxtları Xansaray şəhərinin girəcəyində, "Çanaqqala" çayxanasının qabağında, görkəmli və tamaşa etməli bir şey varsa, o da aşağıdan-yuxarı şəhərə varid olan avtomobillərin, faytonların və yaxud atlıların tamaşasıdır." (**At. Da. C.1, s. 341**)

atadan-babadan Babadan dedən. "Amma birisi alçaqdan ucaya qalxa, kasıbçılıqdan dövlətə çata, əskiklikdən hörmətə minə, heç vaxt **atadan-babadan** danışmağı dost tutmaz." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

ataynan-anaynan Anneyle babayla. "Qardaş, nə işin var **ataynan-anaynan**." (**Eş. İt. C.1, s. 51**)

atıla-atıla Zıplaya zıplaya. "Uzaqdan atasını görüb sevincək qaçdı və Qasım əminin

tərkindəki övrəti, xalası Zibeydə hesab edib, **atıla-atıla** qaçdı övrətin yanına və çarşovun ucundan yapışıb dedi: Zibeydə xala mənə xoruz gətirdin?" (**Po. Ku. C.1, s. 171**)

az-az Az az. "Belə işlər **az-az** ittifaq düşər." (**Eş. İt. C.1, s. 58**)

az-çox Az çox. "Rus məmləkətinə səfər eləməyimizin səbəbi bu idi ki, buranın müsəlman əhalisindən həmişə mehribanlıq görüb əhli-əyalımıza **az-çox** ruzi əxz edib, vətənimizə geri qayıtmışdıq." (**Ki. Oy. C.1, s. 129**)

azdan-çoxdan Azdan çoktan. "Allah Kərbəlayı Heydərə rəhmət eləsin, **azdan-çoxdan** qoyubdur." (**Eş. İt. C.1, s. 76**)

az-maz Az maz. "Mənim xəyalıma gəldi ki, kişi olan kəsdə bir **az-maz** cürət gərək olsun və özümü yığışdırıb mərd-mərdanə nayib Cəfərdən soruşdum ki, nə üçün bu günki gündə konsulun xidməti-şərifində adam-zad görsənmir." (**Ko. Ar. C.1, s. 211**)

ac-susuz Aç susuz. "O qədər kətək vururlar, o qədər **ac-susuz** saxlayırlar ki, ağı başına gəlir." (**Eş. İt. C.1, s. 100**)

bacı-qardaş Bacı kardeş. "İndi ki, getmədin, getmə , qoy o **bacı-qardaşlar** (əlini zənvərə tərəf tutur) qayın-baldızlar əyləşsinslər kəcavələrə və yetmiş günün ərzində həzrətin qoşunundan ötəri yetmiş min övlad əmələ gətirsinslər və həzrətin düşməni səğərin dib-bucağına vasil etsinslər." (**Də. Yı. C.1, s. 546**)

bax bu gözüm üstə Bak şu gözüm üstünə. "**Bax bu gözüm üstə, bax bu gözüm, bax gözüm üstə, bax bu gözüm üstə.**" (**Eş. İt. C.1, s. 57**)

bala, ağlama, ağlama, bala Yavrum, ağlama ,ağlama, yavrum. "**Bala, ağlama, ağlama, bala** ... eşşək yiyəsinin atası tünbətün düşsün!" (**Eş. İt. C.1, s. 97**)

baş üstə-baş üstə Baş üstünə baş üstünə "**Baş üstə, baş üstə**, qurbandır sənə eşşək. Bu saat gedim özüm çıxardım gətirim." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

baş-gözü Baş gözü. "İstədim yerdən bir daş götürəm və arvadın dalıyca qaçam, vuram **baş-gözü** əzilsin; amma burada dayandım və öz-özümə dedim: Sübhanallah!" (**Yuxu. C.1, s. 316**)

başsız-paraxsız Başsız paraxsız "Elə ki, Hacı Rza və övrəti öldülər, Məhəmmədhəsən əmi qaldı **başsız-paraxsız.**" (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

belə-belə Şöyle şöyle. "Qabaqca getdim tamojna nəçərnikin evinə , ordan poçt nəçərnikigilə və müxtəsər **belə-belə** axırda gədim həmin İvanov gilə." (**Ru. Qı. C.1, s. 247**)

bəli, bəli Evet evet "**Bəli, bəli** , inşallah göndərərlər." (**Po. Ku. C.1, s. 163**)

bəlkə də qaytardılar Belki de geri verdilər. "Və dörd nəfər masahiblərimizdən

ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtması tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında oxuya-oxuya və çıtmaq çala-çala düşdü oynamağa və oynaya -oynaya belə oxuyurdu: **Bəlkə də qaytardılar, Bəlkə də qaytardılar.**" (Ta. Hə. C.1, s. 286)

bərk-bərk Sıki sıki. "Bu cür ağlamaqlıqnan və sızıldamaqlıqnan oğlan **bərk-bərk** ulağın quyruğundan yapışib, qoymurdu heyvan hərəkət eləsin." (Eş. İt. C.1, s. 52)

bildilər, bildilər Anladılar anladılar. "Bildilər, bildilər." (Eş. İt. C.1, s. 87)

bilə-bilə Bilerekten. "Nə qədər ki, mən öz-özlüyümdə qorxurdum, bir o qədər də dadaşım məni qorxudurdu; yəni o rəhmətlik də qəsd ilə eləmir, **bilə-bilə məni** qorxutmurdu." (Ko. Ar. C.1, s. 218)

bilməyə-bilməyə Bilmeye bilmeye. "Usta Cəfər **bilməyə-bilməyə** Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü, kağızı qoydu sol dizinin üstə və hıqqına-hıqqına, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafiz " deyib getdi." (Po. Ku. C.1, s. 159)

boş -boş Boş boş. "Ay arvad, sən Allah **boş -boş** danışma." (Po. Ku. C.1, s. 155)

böyük kiçik Böyük küçük. "Muğdisi oğlu ilə həyətdən bir neçə **böyük** və **kiçik** taxtalar gətirib qoydu otağa." (Us. Ze. C.1, s. 141)

buğalna-buğlana Buharlana buharlana. "Məşədi getdi, abgüştü öz əlində **buğlana-buğlana** gətirdi, çörək doğradı, qarışdırdı və mənə "buyur" deyib, təklif etdi." (Qəssab. C.1, s. 237)

bulaya-bulaya Sallaya sallaya. "Qazı qəlyana bir bərk qüllab vurub, başını **bulaya-bulaya** deyir: Bəli, gətirdiyin iki girvənkə qənddir, zornan övrəti gətirib qatarıq sənə qoynuna. Get, ay həpənd!" (Eş. İt. C.1, s. 56)

bura-bura Bura bura. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədənini sağ və sola **bura-bura**, əzilə-əzilə, mızıldaya-mızıldaya başladı anasını çağırmağa." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 223)

bərk-bərk Sıki sıki. "Mənə **bərk-bərk** tapşırı ki, Əhmədi yolluyaq eşşəyi alıb gətirsin." (Eş. İt. C.1, s. 90)

cici-bacıları Cici kardeşləri. "Çoxdan siz **cici-bacıların** nəre çəkməyini eidiblər və öz hesablarını aparıblar." (Ər. C.1, s. 572)

cıra-cıra Yırta yırta. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cədlərini **cıra-cıra** , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və

tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

çala-çala Çala çala. "İskəndər çırtmış **çala-çala** oxuyur və oynayır." (**Öl. C.1, s. 397**)

çapa-çapa Çapa çapa. "Budur , aşağıdan bir neçə atlı **çapa-çapa** gəlir." (**At. Da. C.1, s. 341**)

çay-çörək Çay ekmək. "Sübh tezdən durduq; **çay-çörək** yeyib qonağımızla şirin söhbət edə-edə çıxdıq bazara, getdik məscidə." (**Quzu. C.1, s. 196**)

çevirə-çevirə Çevirə çevirə. "**Çevirə-çevirə** alçaqdan bir dua vird eləyirdi." (**Eş. İt. C.1, s. 96**)

çeynəyə-çeynəyə Çiğneye çiğneye. "Əhməd Fitrət çəngəli stolun üstünə qoyub , dik qalxdı ayağa və ağzında yavan çörəyi **çeynəyə-çeynəyə** dedi: Ay mənim əziz qardaşlarım, axı bir mənə deyir görüm , axı hər dilin bir qanunu var." (**Sirkə. C.1, s. 252**)

çəkə-çəkə Çeke çeke. "Hətta mən ona burada hirsimdən elə bir söyüş göndərdim ki, Şirəli qeyzindən ağlaya-ağlaya mənə geri qaytaranda öz atası Hacı Bayram həyətdən eşitdimi, eşitmədimi , ancaq gördüm ki, kişi düz gəldi yapışdı oğlunun qulağından və **çəkə-çəkə** apardı həyətinə və dübarə həyətdən çıxdı, mənə tərəf səsləndi: Ədə, vələduzzina, düz yolunna çıxıb gedə bilmirsən?" (**Buz. C.1, s. 271**)

çığıra-çığıra Bağıra bağıra. "Eşşək eşiyə çıxan kimi bir oğlan uşağı, yeddi-səkkiz yaşlarında, tumançaq, başıaçıq və keçəl, özünü çırpdı küçəyə və ağlaya-ağlaya, **çığıra-çığıra** qaçıb yapışdı eşşəyin quyruğundan." (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

çığır-bağır Bağırmaq. Ola bilər ki, yenə Əfruz xanım **çığır-bağır** sala." (**An. Ki. C.1, s. 447**)

çığırda-çığırda Bağırda bağırda. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyətdə "çoçi-çoçi" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırda-çığırda** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

çixa-çixa Çıka çıka. "Bəs, xalxın qızları niyə kişilər içində min əməldən **çixa-çixa** ərə gedirlər." (**Ər. C.1, s. 563**)

çırpa-çırpa Döve döve. "Övrət başına **çırpa-çırpa** evdən qaçıb çıxdı eşiyə." (**Eş. İt. C.1, s. 81**)

çit-mit Çit mit. "Mənim sənətim qoltuqçuluqdu, yəni **dörd-beş** top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, **çit-mit** satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

çoçi-çoçi Çoçi çoçi. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyatə "**çoçi-çoçi**" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni çığırdə-çığırdə yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (Po. Ku. C.1, s.123)

çox gözəl, çox gözəl Çok güzel çok güzel. "**Çox gözəl, çox gözəl.**" (Eş. İt. C.1, s. 55)

çox,çox Çok çok. "Onun mənim boynumda çox haqqı var. **Çox, çox.** (Eş. İt. C.1, s. 79)

çöçə çöçə Çöçə çöçə. "**Çöçə-çöçə**" deyə-deyə Məhəmməd həsən əmi eşşəyi çıxardı küçəyə."

çölü-bacanı Sokak mokak . "Yoxsa indi də bu qalıb ki, qız uşaqları da oğlanlar kimi çıxıb **çölü-bacanı** gəzələr?" (Öl. C.1, s. 395)

çürük-mürük Bozulmuş falan "Xülaseyi -kəlam, elə də olardı, bele də olardı və indiki kimi Nikolay padşahın da maarif vəzirlərinin belə- belə **çürük-mürük** hökmləri doxsan doqquz kitaba girərdi və rəsmi cəridlərdə nömrəli təfsili dərc olunardı." (Əs. Mü. C.3, s. 108)

çəm-xəm Naz, işve. "Əgər dursa **çəm-xəm** eləməyə, əgər dedi ki, xeyr, mən gəlmirəm, ya oğlumu vəkil eləməmişəm, onda sən əlüstü gəl mənə xəbər gətir, ya xeyr, bir ərizə yazdır gətir mənə." (Eş. İt. C.1, s. 101)

dağa-daşa Dağa taşa. "Ta məni niyə **dağa-daşa** salırsan?" (Ni. M. Də. Qa. C.2, s. 31)

dağıda-dağıda Dağıta dağıta. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cədlərini cıra-cıra , vərəqlərini **dağıda-dağıda** tullayır ortalığa və tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (An. Ki. C.1, s. 474)

dam-daş Çatı taş. "Qulaq as gör nə deyirəm: nəçərnik divanxanasının qabağında bir yekə dam-daş var, qapısının ağzında bir qutu vurulub divara , haman qutu poçt qutusudu." (Po. Ku. C.1, s. 124)

danişa-danişa Konuşa konuşa. "Xudayar bəy, Qasıməli, Kərbəlayı Qafar və Kərbəlayı Səbzəli **danişa-danişa** Buzxana məhəlləsinin uzun küçəsini gəlib çıxdılar başa." (Eş. İt. C.1, s. 101)

dava mərəkəni Kavga bağırtdı. "Xudayar katda ordan o cür sifariş edib, Vəliqulu da bu tərəfdən başlayıb şıltağı və **dava-mərəkəni.**" (Eş. İt. C.1, s.73)

dava-dərman Tedavi. "Nə qədər Usta Cəfərə **dava-dərman** elətdirdim, başa gəlmədi." (Öl. C.1, s. 412)

De,de Söyle söyle. "**De,de** sonra necə oldu?" (**Po. Ku. C.1, s. 127**)

dedi, dedi, dedi Dedi, dedi, dedi. "**Dedi, dedi, dedi**, axırı bir yerdə dayandı." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44**)

dedi-demedi Söyledi söylemedi. "Dəxi mən bilə bilmədim ki, bu şəxs nə **dedi** və nə **demededi**." (**Da. Kə. Əh. C.1, s. 221**)

dedik-demədik Dedik demedik. "Əlbəttə, uşaq özü bu barədə öz fikrinə qalacaq və biz **dedik-demədik** özsü üçün məşğələ axtarıb tapacaq-bu təbiidir." (**Uşaqlarımız. C.3, s. 102**)

deyə-deyə Diye diye. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyatə "çoçi-çoçi" **deyə-deyə** və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırdə-çığırdə** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

deyə-deyə Diye diye. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyatə "çoçi-çoçi" **deyə-deyə** və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırdə-çığırdə** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

deyinə-deyinə Konuşa konuşa. "Mən **deyinə-deyinə** bir əski tapıb yazını təmizlədim və **deyinə-deyinə** çəkildim getdim." (**Sa. Uş. C.1, s. 264**)

deyir-deyir Diyor diyor "**Deyir, deyir** və yorulmaq bilmir." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44**)

dəlik-dəlik Delik delik. "Naxçıvan naçalniki Enkel müsəlmanların qarnını yumruğu ilə **dəlik-dəlik** eləyib." (**Si. De. Ge. C.2, s. 35**)

dərdi dilini Dert serini "Muğdusi Akop getdi hacı Rəsulun yanına və **dərdi-dilini** ona söylədi." (**Po. Ku. C.1, s. 148**)

dərdi-sər Dert, bela. "İkinci budur ki, kəndlilərin quldurluğa getməklərindən biz başladığımız iztiraba düşməyə: kim nə bilsin, bunların bu tövr rəftarından bizə nə qədər **dərdi-sər** və bədbəxtlik gələ bilər." (**Po. Ku. C.1, s. 133**)

dərtli-dərtli Dertli dertli. "Övrətim mənə **dərtli-dərtli** baxıb bircə bunu dedi: Yəqin bunlar hamısı incinar arvadlarıdır." (**Ş. Və. K. C.1, s. 324**)

dəstə-dəstə Deste deste. "Aya, görək birisi gedir ziyarətə, ziyarətini edir, sonra qayıdır gəlir öz vətəninə, biz yığışmış **dəstə-dəstə** gedirik bu kişinin görüşünü və əl-ələ verib deyirik: "Ziyarətin qəbul olsun", aya, görək bizim deməkliyimizdən bu kişinin ziyarəti qəbul olacaq, ya xeyr?" (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

dik-dik Dik dik "Bu kişi sözünü deyib **dik-dik** baxdı Məhəmmədhəsən əminin

üzünə." (Eş. İt. C.1, s. 49)

dilsiz-ağızsız Dilsiz ağızsız. "Qaldı ki, bu evi xaraba böcəkdi -nədi, -ki bu saat arağın içində mayallaq aşır və **dilsiz-ağızsız** əkinçilərin çörəyini zay edir,- əlbəttə, bunları bir vasitə ilə qırıb yox eləmək savab işlərin ən savabıdır." (Ta. Hə. C.1, s. 280)

dinməz-söyləməz Sessiz sakin. "Xudayar bəy dinməz-söyləməz dükandan çıxıb üz qoydu getməyə." (Eş. İt. C.1, s. 61)

diri-diri Diri diri. "Xudanəkərdə, əgər bu cür adamların biri düşsə mənə əlimə, yəqin ki, mən onun dərisini **diri-diri** soyduraram." (Da .Kə. M. C.1, s. 226)

doğru-düzgün Doğru dürüst. "Belə olan surətdə bu cür vicdansız müxbirlərin belə bir layiqsiz hərəkəti həqiqi və **doğru-düzgün** müxbirlərin də adını xarab edir; yaşlar da qurunun oduna yanır." (Ba. Mə. C.1, s. 297)

doldura-doldura Doldura doldura. "Çubuğunu cibindən çıxartdı, **doldura-doldura** dedi: Mərdümazarın evini allah yıxsın." (Qə. Mü. C.1, s. 308)

dolurdular -boşalırdılar Dolmaq boşalmak. "Çubuqlar da **dolurdular, boşalırdılar.**" (Eş. İt. C.1, s. 50)

dost-aşnaya Eş dost. "Və hər gün bir vaxt bulvara gələndə gözüm o üzdə-bu üzdə olub ki, **dost-aşnaya** rast gəlib onlarla vaxt keçirim." (Be. D. Qa. C.1, s. 281)

dörd-beş Dört beş. "Mənə sənətim qoltuqçuluqdu, yəni **dörd-beş** top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, çit-mit satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 41)

dövlətlilikdən- kasıblığa Zenginlikdən fakirliyə "İndi dünyada qayda belədi ki, birisi ucadan alçağa yenə, **dövlətlilikdən kasıblığa** düşsə, söhbəti həmişə aparıb çıxardacaq keçən günlərinə: ay mənə atam belə, anam belə, dövlətimiz bu qədər idi, imarətimiz bu cür idi, hörmətimiz bu həddə idi." (Eş. İt. C.1, s. 50)

dur bala dur Kalk yavrum kalk. "**Dur, bala, dur.**" (Eş. İt. C.1, s. 87)

duruxa-duruxa Şaşırmaq. "Cəlal qabağında kitab, **duruxa-duruxa** oxuyur." (Öl. C.1, s. 383)

dükkan-bazar Bakkal pazar. "Nə **dükkan-bazar var** ki, gedib pul verib alasan, nə də çoxluca pul var ki, dəllal vasitəsi ilə artıq qiymət verib hər bir şeyi gətirdəsən." (Hamballar. C.1, s. 273)

dünya-aləm Dünya alem. "Yer qulaqlıdır, **dünya-aləm** şeytan ilə doludur." (Po. Ku. C.1, s. 133)

dəli-divanə Delirmiş. "Bu ikinci səbəbə görə boşamaq ortalığa gələndə Xudayar bəy az qalırdı **dəli-divanə** olsun." (Eş. İt. C.1, s. 121)

dəstə-dəstə Manga manga. "Kərbəlayıların cəmisi **dəstə-dəstə** kəndin kənarına, qəbristanın yanına yığışib, düzölmüşdülər yekə meydana ki, "imamzadəni" ziyarət eləyib çıxsınlar." (Eş. İt. C.1, s. 109)

edə-edə Ede ede. "Əgər bizə Mərhəmət eləsən və izn versəniz, bu saat atları minib, silahlanıb, Karvan qabağını kəsərik və kişmişdən beş-on tay gətirib, burada gecələr söhbət **edə-edə** yeməyə məşğul olarıq; məsələn on tay kişmiş gətirsək cəmimizə bütün qış kifayət edər." (Po. Ku. C.1, s. 132)

elçi-elçi Görücü. "Qərəz, bibisinin oğlu öldü və Zeynəbin adı bir elə şöhrət tapdı ki, **elçi-elçi** üstədən tökülüb gələrdi." (Eş. İt. C.1, s. 68)

eləyə-eləyə Eleye eleye "Bu işlər fikir **eləyə-eləyə** Kərbəlayı Məhəmmədəli gəlib yetişdi məscidin qapısına." (Po. Ku. C.1, s. 156)

eşidə-eşidə İşite işite "Helə də elədi:övretini qulağım **eşidə-eşidə** məzəmmətlə saldı dalına və apardı." (Yuxu. C.1, s.316)

ədəbli Edepli. "Ədəbli, ədəbli, ədəbli ." (Nesihət. C. 2, s. 42)

əlbəttə-əlbəttə Tabiki de tabiki de. "Artıq-artıq təvəqqə edirəm,buyurasan bizim otaqlara fərş salıb, **əlbəttə-əlbəttə** peçləri yandırınlar ki, otaqların havası pişəzvəqt təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahatçılıq üz verməsin." (Po. Ku. C.1, s. 123)

əl-ələ El ele. "Aya, görək birisi gedir ziyarətə, ziyarətini edir, sonra qayıdır gəlir öz vətəninə, biz yığışib **dəstə-dəstə** gedirik bu kişinin görüşünü və **əl-ələ** verib deyirik: "Ziyarətin qəbul olsun", aya, görək bizim deməkliyimiznən bu kişinin ziyarəti qəbul olacaq, ya xeyr?" (Eş. İt. C.1, s. 49)

ər-arvad Karı koca. "**Ər-arvad** üzlərini həyəət tərəf çöndərib gördülər ki, həyəətə bir ulağ girdi, ulağın üstündə bir arvad və yanında bir kişi." (Po. Ku. C.1, s. 165)

əsnəyə-əsnəyə Esneye esneye. "Xanım **əsnəyə-əsnəyə** istədi gedə və gedəndə bircə bunu dedi: Heyif ki, bir şey başa düşmürəm." (Qəzəl. C.1, s. 292)

əvvəl-axır Önce sonra. "Bu uşaq **əvvəl-axır** alim olacaq." (Us. Ze. C.1, s. 162)

əvvəl-sonra Evvel-sonra. "**Əvvəl** başladılar ziyarətə getməkliyən savabından, **sonra** keçdilər ziyarətə getməkliyən şərtlərinə." (Eş. İt. C.1, s. 48)

əyni-başı Üst baş. "Ancaq sözüən həqiqəti budur ki, bugünkü dilənçi uşağa bir qəpik verməməyim məni burada xarab etdi; o səbəbə xarab etdi ki, haman dilənçi uşaq yaşda mənim atalı və analı oğlum, **əyni-başı** təzə, qarnı tox, bu saat burada mənim sağ tərəfimdə məndən incimiş oturmuşdu ki, niyə mən ona konfet almadım, ancaq iki alma aldım." (İ. Al. C.1, s. 325)

əyridi,əyridi Yamuktu yamuktu. "Burnu **əyridi, əyridi**, amma pis əyridi." (Eş. İt. C.1, s. 51)

fağır-fağır Sessiz sessiz. "Proletar şairi zənn etdiyim bu adam **fağır-fağır** ayaq üstə dura-dura və utana -utana mənə başladı dərdlərini nağıl eləməyə." (Pr. Şa. C.1, s. 321)

fikir, fikir Düşünce, düşünce. "Allah-taala insan ağılı ondan ötrü verib ki, fikir eləsin, **fikir, fikir**." (Həqiqət. C.2, s. 351)

flan-flan Falan falan. "Mən, **flan-flan** olmuş sənə dünən axşamdan dedim ki, camaatın hamısına xəbər verəsən ki, bu gün günorta çağı tək bir adamda evdə qalmasın, bura cəm olsun." (Yığıncaq. C.1, s. 548)

gecə-gündüz Gece gündüz. "Gecə və **gündüz** bu heyvana mütəvəccöh olur ki, onu yarı yolda qoymasın." (Eş. İt. C.1, s. 50)

gedə bilmədim Gide bilmedim. "Mən **gedə bilmədim.... Gedə bilmədim**." (Eş. İt. C.1, s. 109)

gedə-gedə Gide gide. "Qonaqların üçü durdu ayağa və "xudahafiz", "salamat qal" eləyib, mehmanxanada çıxıb getdilər və **gedə-gedə** yol uzun genə öz-özlerinə deyirdilər ki, "doğrudan da nigarançılıq pis şeydir". (Nigarançılıq. C.1, s. 208)

gediş-gəlişi Gidiş geliş. "O səbəbə ki, biz müsəlman içəndə əgər birinin bir böyük ilə münasibəti, **gediş-gəlişi** və dostluğu olmadı, onu saymırlar;amma mğsəlman içində nə qədər böyüyə itaət eləsən, o qədər de cammatın içində hörmətin olur." (Pə. Ey. C.2, s. 520)

gel,gel Gel gel. "**Gəl, gəl** otur söhbət edək bir az." (Eş. İt. C.1, s. 63)

getdi-gəldi Gitti geldi. "Birisi **getdi** ziyarətə, **gəldi** evinə, heç kəs getmədi onun görüşünə, dəxi bu müsəlmançılıq olmadı ki!" (Eş. İt. C.1, s. 49)

get-gəl Git gel. "İranlıların pasport **get-gəli** məsələsi"Bakı fəhləsi" qəzetinin ancaq dördüncü səhifəsində yazılıbdır." (Pa. G. G. C.3, s. 286)

getmək-getməmək Gitmek gitmemek. "Sən səy et, elə bir kəsi yada sal və elə bir kəsin ölüsünün üstünə get ki, səni orada gözləyə bilsinlər və oraya sənin **getməyin** və **getməməyin** yada düşsün. (Ko. Ar. C.1, s. 210)

gəl yanıma gəl Gel yanıma gel. "Bala, ağlama-ağlama, **gəl yanıma, gəl**." (Eş. İt. C.1, s.74)

gəlib-gedə Gelir gider "Bu şəxs çox vaxt xanın yanına **gəlib-gedər** və hər gələndə olmaz ki, undan, əriştədən, baldan, yağdan gətirməsin." (Po. Ku. C.1, s. 123)

gəzdirə-gəzdirə Dolaşıra dolaşıra. "Qabaq otaqdan keçdim dal otağa, oradan o

birisinə və genə üçüncü otağa ; müdir də, biz də sağa-sola göz **gəzdirə-gəzdirə** getdik və mənim siyahımda yazılan şeylərin birini də burda görmədik." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

gəzə-gəzə Dolaşa-dolaşa. "Bir gün **gəzə-gəzə** mən də bulvara və artist rəfiqim Balaqədəş də bulvara çıxdıq." (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

giley-güzar Limoni. "Bu da keçdi və bir iki aydan sonra bu **giley-güzar** başladı yaddan çıxmağa." (**Sa. Uş. C.1, s. 265**)

göndərmişəm-göndərməmişəm Göndərdim göndermedim. "Qoy qardaşın Kərbəlayı Rza getsin makulu Hacı Əlidən soruşsun görsün , **göndərmişəm ya göndərməmişəm.**" (**Us. Ze. C.1, s. 164**)

göyçək- çirkin Güzel çirkin. "Üçüncü də Zeynəb ondan ötrü Xudayar bəyə bu cavabı verdi ki, necə övrət ola, ya kasıb, ya dövlətli, ya cavan, ya qoca, ya **göyçək**, ya **çirkin**, razı olar yüz il ərsiz qalsın, amma üzünü Xudayar bəyin adama oxşamaz üzünə və iri burnuna sürməsin." (**Eş. İt. C.1, s. 72**)

göyşəyə-göyşəyə Yaya yaya. "Əhməd Fitrət balığın bir tikəsini götürüb qoydu ağzına və bir az da ucadan və əllərini **ölçə-ölçə** ağzı **göyşəyə-göyşəyə** bu cür dedi: Qardaş burada ana dilinin nə dəxili var?" (**Sirkə. C.1, s. 253**)

gözdə-qulaqda Gözde kulakta. "Xan, qadanı alım, dəsmalın içində yumurta var, **gözdə-quluqda** olun ,yoxsa ulağ ağnar, yumurtaları sındırar." (**Po. Ku. C.1, s. 124**)

gözlədik, gözlədik Bekledik bekledik. "**Gözlədik, gözlədik.**" (**Be. D.Qa. C.1, s. 287**)

gülümsənə-gülümsənə Gülümseye gülümseye. "Ohanın anası ağzında yaşmaq **gülümsənə-gülümsənə** mənə bir stəkan çay gətirdi və sonra getdi bir özgə balınc gətirdi, qoydu qızım uzandığı krovatın üstə və haman mən qızıma verdiyim balıncı götürdü gətirdi və genə gətirdi saldı səliqəli qoşa yatacağın üstünə və elə qoydu və balıncıları elə səy və səliqə ilə çırpıb tumarladı və elə səliqə ilə yerləşdirdi ki, mənə aşkar oldu ki, bu arvad bu yeri iki nəfər adam üçün sazlayır." (**Qo. Ba. C.1, s. 337**)

gülə-gülə Güle güle. "Ancaq Muradqulu başını qaldırıb **gülə-gülə** dedi: Buy, əmoğlum gəldi." (**Eş. İt. C.1, s.75**)

haqq-hesabı Alacağını təhsil etmək. "Zəhrimar olsun buların öküzü də, **haqq-hesabı** da!" (**Ki. Oy. C.1, s. 379**)

haraylaya-haraylaya Sesliyə sesliyə. "Əlsiz-ayaqsız kəndliyə cəmənin yardım göstərmək lazım gələndə vaxt, o vədə bir nəfər adam salırlar kəndə , gedir evbəv gəzir və **haraylaya-haraylaya** deyir: Ay cammat !Hər evdən bir cüt çıxsın ,

Həsənquluya bir-iki çuval yer cızlasın." (**Hov. C.3, s. 161**)

hay-küyü Ses sedaları "Otaqda oxuyub çalanların səsi, qonaqların çəpiyi , həyat adamlarının hay-küyü qarışmışdı bir birinə." (**Quzu. C.1, s. 196**)

heç kəsin ixtiyarı yoxdur Hiç kimsenin hakkı yoktur "Heç kəsin ixtiyarı yoxdur, heç kəsin ixtiyarı yoxdur." (**Ər. C.1, s. 583**)

heyf, heyf, heyf Yazık, yazık, yazık. "Heyf, heyf, heyf ki, mən burda olmamışam!" (**Eş. İt. C.1, s. 62**)

heyran-heyran Şaşkınlıqla. "Çobanlar gülür, Gülbahar da **heyran-heyran** baxır və dəsmalı ilə gözünün yaşını silir." (**An. Ki. C.1, s. 460**)

hərdən-birdən Arada sırada. "Qonçaya da tapşırılmışdı **hərdən-birdən** ətə baxsın." (**Eş. İt. C.1, s. 64**)

həyət-bacada Bahçede. "Payızın bu gödək günlərində burada **həyət-bacada** gəzib dolanır və yatıb dincini alır." (**Oğ. İn. C.1, s. 304**)

həzin-həzin Hazin hazin. "Qalan arvadlar **həzin-həzin** ağlaşırlar." (**Oyunbazlar. C.1, s. 495**)

hıqqına-hıqqına Kırıla kırıla. "Usta Cəfər bilməyə-bilməyə Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü, kağızı qoydu sol dizinin üstə və **hıqqına-hıqqına**, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafız " deyib getdi." (**Po. Ku. C.1, s. 159**)

hirsli-sakit Sinirli sakin. "Biri **hirsli**, biri **sakit**, biri adam döyən, biri ucaboy , biri alçaqboy, biri rəiyyətin atasını-anasını söyən, biri heç bir kəsi söyməyən, biri kəndə gələn kimi kasıb rəiyyətdən qayqanaq tələb edən, biri yalvarsan da müftə bir tikə yavan çörək də kasıbdan istəməyən, biri əsil kəndli dostu, biri həqiqi qolçomaq, birinin cəlalı qədim xan cəlalı kimi, biri həqiqi rəiyyət yoldaşı." (**İs. İm. C.3, s. 144**)

hürə-hürə Havlaya havlaya. "Kəndin içindən üç-dört köpək **hürə-hürə** hücum çəktilər Qurbanəli bəyin üstünə." (**Po. Ku. C.1, s. 186**)

hə-yox Evet hayır. "Axşam Qasıməlini göndərəcəyəm ki, səndən ya **hə**, ya **yox** cavabını alsın." (**Eş. İt. C.1, s. 113**)

xa-xa-xa Ha,ha,ha. "Hərçənd ət də yanıbdı, amma baxtımdan küs, **xa-xa-xa**." (**Eş. İt. C.1, s. 65**)

xırda-mırda Hırda mırda. "Cavab verdi ki, Şəmsəddin lüğəti **xırda-mırda** və kiçik-miçik yazıçıların əsərlərini oxuyub qanmaqdan ötrüdür." (**Acıqnan. C.3, s. 223**)

xırda-para Ufak tefek. "Çün Hacı Ramazan bizim qonşumuz idi, onunçun da onun

nəinki hamam icarəsinin təfsilatı, bəlkə ev eşiyinin **xırda-para** işləri də göz qabağında idi və mən möhtərəm oxucularımı inandırırım ki, Hacı Ramazan övrəti Şərəbanını çox istərdi." (**İ. Ə. C.1, s. 310**)

xoruzlana-xoruzlana Horuzlana horuzlana. "Mən bu sözü ağzımdan qaçıran kimi hambalların bir neçəsi **xoruzlana-xoruzlana** üstümüzə hücum elədilər və bağıra-bağıra bizə bu sözləri dedilər: Ey, xozeynlər! Bizlə zarafat yoxdur." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

içə-içə İçe içe. "Kərbəlayı Məhəmmədəli başladı **içə-içə** arvadını inandırmağa." (**Po. Ku. C.1, s. 155**)

ipə-sapa İpe sapa. "Xudayar bəy Zeynəbdən hələ ümidini lap kəsmədi: genə güman eləyirdi ki, bəlkə bir tövrənən yumşala və **ipə-sapa** gələ." (**Eş. İt. C.1, s.73**)

istəməyə-istəməyə İstemeye istemeye. "Burada mən proletar şair zənn etdiyim utancaq və fəqir qonağım genə oturmaq **istəməyə-istəməyə** və utana-utana cavab verdi ki, o, nə şairdir, nə yazıçıdır; ancaq yerli hökumət onu ,- necə ki, bir xanzadəni və sabiqdə mülkədarı, - vətəmindən uzaqlaşdırmağa qərar çıxarıb." (**Pr. Şa. C.1, s. 321**)

işini-gücünü İşini gücünü. "Atası öləndən gündən bugünkü günə kimi bir elə vaxt olmayıb ki, Vəliqulu **işini-gücünü** boşluyub, müsahiblərinə qoşulub gəzməyə və kefə məşğul olsun." (**Eş. İt. C.1, s. 69**)

itələyə-itələyə İte ite. "Molla nikahı oxuyur, qızı itələyə-itələyə aparırlar filankəsin evinə." (**Dəllal. C.2, s. 280**)

iyənə-biz Şiş. "Bir tərəfdən bunun yasovulu Qaraş, qabağında yəhər və əlində **iyənə-biz** yəhər tikir." (**Ka. C.1, s. 430**)

kağızı-qələmi Kağıt kalemi. "Nədənsə, divar yazan uşaqların mənə aram yoxdu; ondan ötrü ki , həyə sən yaxşı uşaqsan və könlün məşq eləmək istəyir, götür **kağızı-qələmi**, bir yerdə otur və nə qədər kefindir yaz." (**Sa. Uş. C.1, s. 265**)

kal-kal Ham ham. "Küçədə gedən vaxt kitablarını divar dibində qoyub və divara dırmaşib xalqın alma və alçasını **kal-kal** yığıb ciblərinə doldurma, çünki bir molla gəlib kitablarını götürüb cırar." (**Nə. Hü. C.2, s.73**)

kasıb-dövlətli Fakir zengin. "Üçüncü də Zeynəb ondan ötrü Xudayar bəyə bu cavabı verdi ki, necə övrət ola, ya **kasıb**, ya **dövlətli**, ya cavan, ya **qoca**, ya **göyçək**, ya **çirkin**, razı olar yüz il ərsiz qalsın, amma üzünü Xudayar bəyin adama oxşamaz üzünə və iri burnuna sürtməsin." (**Eş. İt. C.1, s. 72**)

kefli-kefli Keyfli keyfli. "Gecə-gündüz əlləri xəncərlərinin qınında, ya papaqları

yanqılıcı,

kəhildəyə-kəhildiyə Nefes nefese. "Bir uca boylu oğlan, **kəhildəyə-kəhildiyə**, -guya ki, uzun yol qaçıb,məclisə daxil oldu." (**Po. Ku. C.1, s. 130**)

kiçik-miçik Küçük müçük. "Cavab verdi ki, Şəmsəddin lüğəti xırda-mırda və **kiçik-miçik** yazıçıların əsərlərini oxuyub qanmaqdan ötrüdür." (**Acıqnan. C.3, s. 223**)

kim deyir Kim diyor. " **Kim deyir, kim deyir?**" (**Ər. C.1, s. 583**)

kişnəyə-kişnəyə Kişneye kişneye. "Hərdən bir naçalnikin atı **kişnəyə-kişnəyə** qabaq ayaqlarını döyür yerə və Qurbanəli bəyin atına baxıb , hirsindən cilovlu gəməirtləyirdi." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

kor-peşman Kөр pişman. "**Kor-peşman** qayıtdı gəldi evinə və bilmədi ki, necə evə girib desin ki, hələ eşşək gəlməyib." (**Eş. İt. C.1, s.97**)

kosa-top saqqal Sakallı-sakalsız. "O, çox **qaradı** və **kosadı**, amma mən ağımtıl və **top saqqalam**." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

köhnə-təzə Eski yeni. "Yəni şəriətə baxsaq, ikisi də Xudayar bəyin övrətidi, biri **köhnə** övrətidi, biri də **təzə** övrətidi." (**Eş. İt. C.1, s. 110**)

küçə-bacanı Mahalle. "Və həmin Nəzərəli xanın ətrafındakı vəzirlər ibarət idilər bir dəstə fərraşdan ki, əllərində şallaq **küçə-bacanı** gəzib, xanın əmrini rəiyyətə yetirirdi." (**Xa. Tə. C.1, s. 233**)

qabaq-qabağa Karşı karşıya. "Cəlal və Müəllim diz üstə **qabaq-qabağa** oturub dərs oxuyurlar." (**Öl. C.1, s. 383**)

qab-qaşiq Kab kakak. "Qaranlıq bucaqlarda taxça kimi deşiklərə düzülüb saxsı **qab-qaşiq**, bir-iki mis qab." (**Eş. İt. C.1, s. 86**)

qaça-qaça Koşa koşa. "Bu da atdan yəndi, **qaça-qaça** çıxdı balkona və xanımın əlini öpüb, kefini soruşdu və sonra girdilər otağa." (**Po. Ku. C.1, s. 176**)

qah-qah Kah kaha. "Xan **qah-qah** çəkib güldü." (**Po. Ku. C.1, s. 127**)

qalxa-qalxa Çıka çıka. "Üç gün burada qalandan sonra, baş yuxarı dağları **qalxa-qalxa** dəxi də sərin və dəxi də səfəli İran dağlarına qalxdıq." (**Xa.Tə. C.1, s. 232**)

qalxıza-qalxıza Kaldıra kaldıra. "Qurban gəc ləyənini yuxarı **qalxıza-qalxıza** başladı:Usta, hər nə deyirsən de, ma imam adamı istəməyincə ziyarətə getmək olmaz." (**Po. Ku. C.1, s. 144**)

qan-tər Kan ter. "Mən istidən **qan-tərin** içində idim və bir yandan alnımın təri **damcı-damcı** axırdı və bir yandan da buz şiddətnən əriyib süzələnirdi." (**Buz. C.1, s. 269**)

qara-ağ Esmer-beyaz. "O, çox **qaradı** və **kosadı**, amma mən ağımtıl və top

saqqalam."

qara-quraya Siyah. "Şəhər yerində **qara-quraya** baxmaqdan insanın hövsələsi daralır, ona görə də bir bəhanə axtarırı ki böyük şəhərdən bir neçə gün uzaq olsun." (Oğ. İn. C.1, s. 302)

qaranlıq-ışığı Karanlık ışık. "Tövlənin bir tərəfi mal ilə dolu və **qaranlıq** idi, amma digər tərəfi uca və **ışığı** idi və burada çox cəmiyyət əyləşib söhbətə məşğul idilər." (Ki. Oy. C.1, s. 129)

qarın-qarına Karın karına. "Rəfiqim Qurbanqulu bəyin səsini haman saat tanıdım və bir az da təəcüb elədim; onun üçün də köynəkçək durdum, gəldim akoşkanın qabağına və gördüm ki, Qurbanqulu bəy genə əlləri belində durub küçənin ortasında və mənim kimi bir üzüyola Allah bəndəsi ilə **qarın-qarına** verib ucadan deyir: Rus ilə osmanlı arası sərindi."! (Zırrama. C.1, s. 241)

qarışdıra-qarışdıra Karışdıra karışdıra. "Naçalnik oturmuşdu yumşaq divanın üstündə, pristavın arvadı oturmuşdu onun yanında, qonaqlardan da bir neçəsi düzölmüşdü bunların yanına və naçalnik qabağındakı stəkanın qəndini **qarışdıra-qarışdıra** pristavın arvadı ilə söhbət edirdi." (Po. Ku. C.1, s. 177)

qarışığı-dolaşığı Karma karışık. "**Qarışığı-dolaşığı** yazıların içində kitabın adını tapa bilmədim." (Şe. Bü. C.1, s. 289)

qatıq-çörək Yoğurt ekmek. "Lampa gətirən uşaq getdi və qayıdıb əlində bir süfrə gətirdi açdı yerə və onun dalınca bir kendli oğlan əlində **qatıq-çörək** gətirib qoydu ortalığa." (Zə. C.1, s. 330)

qayın-baldızlar Kayın görümceler. "İndi ki, getmədin, getmə , qoy o bacı-qardaşlar (əlini zəvvərə tərəf tutur) **qayın-baldızlar** əyləşsinlər kəcavələrə və yetmiş günün ərzində həzrətin qoşunundan öteri yetmiş min övlad əmələ gətirsinlər və həzrətin düşməninə səğərin dib-bucağına vasil etsinlər." (Də. Yı. C.1, s. 546)

qəliz-qəliz Zor. "İnsan odur ki, Allah-taala onu ağıl və şüurdan binəsib xəlv edib və heyvan da odur ki, sən çıxasan minbərə və **qəliz-qəliz** ərəb ibarələri və quran ayələri ilə min gün , min gecə inandırasan ki, otuz günün ərzində səhərdən axşamadək ac qalasan və kəsbkarını buraxıb təsbeh çevirməyə və Allahı çağırmağa məşqul olasan." (İn. Və. He. C.3, s. 306)

qəm-qüssə Keder. "Və Hacı Ramazan övrəti ikinci dəfə boşayandan sonra o qədər peşman olub , o qədər **qəm-qüssə** edir ki, təkliyə tab gətirə bilməyib , gəlib ürəyinin dərdsini mənim atama açır, ondan vəsatət və müavinət təmənnə edir." (İ. Ə. C.1, s. 310)

qənaət Tutumlu. "**Qənaət, qənaət.**" (Bi. Bo. Su. C.2, s. 199)

qənd-çay Şeker çay. "Əvvəla budur ki, **qənd-çaya**, söz yox, pul verəcəksən." (Eş. İt. C.1, s. 58)

qəribə-qəribə Değişik değişik. "Mən bunu deyə bilmərəm ki, bu dörd nəfər müsahibin məclisi məndən ötrü o qədər də şirin idi ki, amma onlarda olan **qəribə-qəribə** xəbərlərdən də keçə bilmirdim." (Ta. Hə. C.1, s. 285)

qıraq-bucaqdakı Kıyı köşe. "**Qıraq-bucaqdakı** evlərin biri lüt Qurbanın evidir, biri dilənçə Zöhrənin evidir." (Ha. Dü?. C.3, s. 130)

qır-vır Hır gür. "Amma gördüm ki, mənə etina eliyən yoxdur və şeylərin bir neçəsi daha hambalların çiyində idi; yerdə qalan şeylərin də üstünə qalan hamballar düşüb elə kəşəkəş və elə bir **qır-vır** salmışdılar ki, mənə daha qulaq verən yoxdur." (Hamballar. C.1, s. 275)

qisim-qisim Kısım kısım. "Üfunətli bataqlara cürbəcür həşəratın cəm olmağı təbii, çirkli bədənə **qisim-qisim** böcəklərin daraşmağı təbiidir." (Təbiət. C.3, s.109)

qiymə-qiymə Kıyma kıyma. "Öz əlimlə səni doğrayacağam, **qiymə-qiymə** eləyəcəyəm." (Ka. C.1, s. 434)

qızara-qızara Kızara kızara. "Kəndlilərə yavuşlaşıb biçərə övrət utana-utana bir baxdı kəndlilərin üzünə və **qızara-qızara**, baxdı molanın üzünə." (Po. Ku. C.1, s. 174)

qohum-qardaş Akraba kardeş. "Arvad nədi, həyətdən küçəyə çıxdı nədi, hələ bir para binamus müsəlmanlar övretlərini yanlarına salıb aparırlar **qohum-qardaş** evinə." (Po. Ku. C.1, s. 173)

qohum-qonşu Akraba komşu. "Bir dəst paltara və on altı manat pula Xeyransanın siğəsini mən özüm oxudum Axund Molla Fəzləliyə və haman gün **qohum-qonşu** bekar arvadların köməkliyi ilə xeyir-duası ilə Xeyransanı gətirdik təzə əri Molla Fəzləlinin otağına." (Quzu. C.1, s. 203)

qohum-əqrəba Akraba. "Kərbəlayılar imamzada ziyarətini tamam edib yığışdılar meydana və **qohum-əqrəba** ilə qucaqlaşdı, öpüşdü və ağlaşdı mindilər atları və hazır oldular getməyə." (Eş. İt. C.1, s. 110)

qoxum-qoxum İğrenc kokuyordu. "Amma nainsaf oğlu sarı yağ əvəzinə quyuq yağ gəndərmişdi, **qoxum-qoxum** qoxurdu." (Oy. C.1, s. 481)

qol-budaq Kol budak. "Səbəbi budur ki, bizim şəhərimizdə bir yerli famil var, - toxumunmu cinsliyindəndir, ya yerinmi qüvvəliyindəndir, -hər tərəfə **qol-budaq** atıb

, o qədər də bar gətirib ki, xudavəndi-ələmin mərhəməti sayəsində bütün şəhəri tutub." (**Şikayət. C.3, s. 99**)

qol-qıçı Kol bacak. "Ey həkim, and verirəm səni İsa və Məryəmə, əgər sənin ixtiyarında olan dava-dərmanlardan kəramət varsa, bu biçərə bir əlac elə ki, bəlkə bu qədər naməhrəm içində **qol-qıçı** açıq gəzmək məsiyyətdən xəlas olub , nə qədər nəfəsi var, cənabınıza sənaxan olsun." (**Də.Yı. C.1, s. 530**)

qol-qola Kol kola. "Sonra bir rus saldatı ilə bir rus arvadı **qol-qola** gəlib qabağımdan keçdilər." (**Ko. Ar. C.1, s. 209**)

qonaq-qarası Misafir. "Evdə, evin **qonaq-qarası** olar." (**Ba. Mə. C.1, s. 297**)

qorxa-qorxa Korka korka. "Novruzəli hər iki əlini açdı xanın qabağına , **qorxa-qorxa** kağızı aldı, bir az baxdı kağıza ,bir az baxdı xanın üzünə,sonra çəkildi divara səmt və yerə əyilib istədi kağızı qoysun divarın dibinə,Xan ucadan dilləndi." (**Po. Ku. C.1, s. 124**)

qoruya-qoruya Koruya koruya. "Mən düşün kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qədəm qoyub, genə yıxıldı yerə; sonra dayandı ayağa və axsaya-axsaya mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsibəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü **qoruya-qoruya**, çıxdıq kəndin kənarına." (**Po. Ku. C.1, s. 138**)

qoşa-qoşa Çift çift "Qızlar, uşaqlar avtomobillərlə yainki piyada, **qoşa-qoşa**, cərgə ilə , əl-ələ verib oxuyurlar və gəzirlər, musiqi dəstələri bunlara səs verirlər." (**Müəllim.C.3, s. 123**)

qoyun-keçi Koyun keçi. "Pəri arvad da üç -dörd yetimlərlə içəri evində bir-iki baş heyvanları ilə olurdu;bir ulağ idi, bir inək, bir-iki də **qoyun-keçi** idi." (**Tə. Ba. B. N. S. C.1, s. 234**)

qoyun-quzu Koyun kuzu. "Küçə dolu idi qaramal və **qoyun-quzu** sürüsü ilə, hava yavaş-yavaş istəyirdi qaranlıqlamağı." (**Eş. İt. C.1, s. 92**)

qurban-murban Kurban murban. "Söz yox ki,burada pasxa-masxa, **qurban-murban** bir bəhanədir; yoxsa sən əgər doğrudan da Allahı sevənsən, dəxi bu qədər yeyib-içməyin Allah məhəbbətinə nə dəxli var?" (**Ye. Ba. C.3, s. 412**)

qurtara-qurtara Bitire bitire. "Sözümü **qurtara-qurtara** bizim Zəhmət komissarımızdan üzr istəyirəm. (**İs. Ba. C.3, s. 398**)

qurt-quş Kurt kuş. "Və təəccüb burasıdır ki, zəmilərdə nə çəyirtkə görsənirdi, nə qeyri bir qurt-quş." (**Ta. Hə. C.1, s. 277**)

lal-kar Dilsiz sağır. "Niyələl-kar kimi durub baxırsan?" (**Oy. C.1, s. 498**)

lay-lay Lay lay. "Amma hərdən bir keçmiş günləri yad etmək lazımdır: salınız yadınıza o günləri ki, ananız sizi beşikdə yırğalaya-yırğalaya sizə türk dilində lay-lay deyirdi və səz qulaq ağrısı səbəinə sakit olmurdunuz." (**Si. De. Ge. C.2, s. 4**)

lumu-partaxal Limon portakal. "Ortaya düzülüşdü stollar və stolların üstünə düzülüşdü növ-növ şirin çörəklər, suxarılar paxlavalər, halvalar, kanfetlər, **lumu-partaxallar**, quru yemişlər." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

lüt-müt Çırılçıplak. "Ey mənim yolçu, dilənşə, **lüt-müt** qardaşlar həmsərilər!" (**Me.Gö. C.2, s. 128**)

ləhliyə-ləhliyə Nefes nefese. "Əhməd evdən ildırım kimi həyəətə qaçıb, sevinə-sevinə və **ləhliyə-ləhliyə** gəldi anasını yanına." (**Eş. İt. C.1, s. 97**)

mat-mat Bön bön. "Məhəmmədhəsən əmi bir-iki qədəm onların dalınca gəlib durdu və **mat-mat** gözünü dikdi bu gedən ağalara." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

mat-məətəl Şaşkın. "Qalırsan **mat-məətəl** və həmişə də ataları görəndə başlayırlar məndən soruşmağa ki, uşqoldan qurtaranda uşaqlarınız nə olacaq?" (**Oy. C. 1, s. 481**)

mehriban-mehriban Sevecen sevecen. "Qazı sağ əlini Xudayar bəyin çiyinə uzadıb, **mehriban-mehriban** dedi: Əzizim, sənin heç işin yoxdu." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

mən Ben "Mən? Mən? Mən?" (**Öl. C.1, s. 386**)

mərd-mərdanə Mert merdane. "Mənim xəyalıma gəldi ki, kişi olan kəsdə bir az-maz cürət gərək olsun və özümü yığışdırıb **mərd-mərdanə** nayib Cəfərdən soruşdum ki, nə üçün bu günki gündə konsulun xidməti-şərifində adam-zad görsənmir." (**Ko. Ar. C.1, s. 211**)

mırtdana-mırtdana Deyine deyine. "Hamamdan çıxan övrətlər təəccüblə bunlara baxıb, bəziləri gülə-gülə, bəziləri **mırtdana-mırtdana** kəndlilərin yanından keçib gedirdilər." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

mızıldaya-mızıldaya Zırlaya zırlaya. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədəninə sağ və sola bura-bura, əzilə-əzilə, **mızıldaya-mızıldaya** başladı anasını çağırmağa." (**Da. Kə. Mə. C.1, s. 223**)

nağıl-hekayələrinizə Masal hikyələrinizə. "Kablə Heydər, qonaqları məətəl eləmə, bu saat oğlunu gətir; yoxsa naçalnik cənablarının o qədər vaxtı yoxdu ki, sizin **nağıl-hekayələrinizə** o qədər qulaq versin." (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 491**)

nənə-babalarına Nənə dedələrinə. "Belə güman eləmək lazımdır ki, dünyaya yığışan sol firqələr çox çığır bağır salsalar, usta "lipin"ülgücü çıxardacaq və vəkillərin dalına

həcəmət qoyacaq ki, qanları artıqlıq eləməsin, necə ki, Naxçıvan hamamlarında dəlləklər bir uşağın başına soyuq dəyəndə o saat çıxardılar ülgücü və deyirlər ki, uşağın qanı artıqlıq eləyib və bu sayaq gündə bir-iki uşağı **nənə-babalarına** qonaq göndərirlər." (**Ustalipin. C.2, s. 143**)

növ-növ Nev nev. "Ortaya düzülüşdü stollar və stolların üstünə düzülüşdü **növ-növ** şirin çörəklər, suxarilər paxlavalər, halvalar, kanfetlər, lumu-partaxallar, quru yemişlər." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

o yan-bu yan O yan bu yan. "Qəzetçi bir şəxsdi ağı, kamalı cəhətə yaxşı əhvalatlar, yaxşı xəbərlər yığıb, çap eləyib dağıdar **o yan- bu yana.**" (**Da. Kə. Mü. B.Yü. Mü. C.1, s. 43**)

odlu-odlu Ateşli ateşli. "Bir neçə il bundan irəli mənəm tanışlarımdan birisi orucluqda küçədə papiros çəkən vaxt görüb ki , əmisi gəlir: biçərə qorxudan özünü itirib, papirosu **odlu-odlu** basıb ağzına." (**Or. Ye. C.2, s. 87**)

oğul-uşaq Oğul çocuk. "Bir nəfər də çarşafly arvad və bir-iki də **oğul-uşaq** Şirəlini çəkə-çəkə apardılar evlərinə tərəf." (**Buz. C.1, s. 271**)

oxuya-oxuya Okuya okuya. "Və dörd nəfər masahiblərimizdən ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtmiğı tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında **oxuya-oxuya** və çıtmiq çala-çala düşdü oynamağa və oynaya -oynaya belə oxuyurdu: Bəlkə də qaytardılar, Bəlkə də qaytardılar." (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

ola-ola Ola ola. "Niyə, mən üç yüz evin katdası **ola-ola**, bir ulaq da tapa bilmirəm, gedirəm oğurluqca özgələrin eşşəyini gətirirəm." (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

olar inşaallah Olur inşaallah. "**Olarlar inşaallah, olarlar inşaallah.**" (**An. Ki. C.1, s. 474**)

olunub-olunmayıb Olmuş olmamış. "Əgər sənin ziyarətin qəbul **olunub** allah yanında, dəxi bizim sənə dua eləməkliyimizin nə faydası? Əgər ki, qəbul **olunmayıb**, genə faydası yoxdu." (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

on-iyirmi On yirmi. "Bu **on**, bu da **on - iyirmi.**" (**Eş. İt. C.1, s. 61**)

on-on beş On on beş. "Axırı laəlac qalıb, özündən, özgədən **on-on beş** manat tədərük edib, Məhəmməd həsən əmi bir ulağ aldı. Söz yox, ulağ atdan yaxşıdı. Bəlkə heç Məhəmməd həsən əmi otuz-qırx manat tapa bilməyəcək idi ki, ata versin." (**Eş. İt. C.1, s. 48**)

on-on iki On on iki. "Məhəmməd həsən əmi olardı **on-on iki** yaşında ki, atası Hacı Rza vəfat elədi." (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

otura-otura Otura otura. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə yorula-yorula, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə **otura-otura** gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (Eş. İt. C.1, s. 95)

ovuşdura-ovuşdura Ovuştura ovuştura. "Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." (Qo. Ba. C.1, s. 337)

oynaşa-oynaşa Oynaşa-oynaşa. "Üç dörd uşqol uşağı **oynaşa-oynaşa** keçərdilər." (Ta. Hə. C.1, s. 285)

oynaya-oynaya Oynaya oynaya. "Və dörd nəfər masahiblərimizdən ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtmıqı tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında oxuya-oxuya və çıtmıq çala-çala düşdü oynamağa və **oynaya - oynaya** belə oxuyurdu: **Bəlkə də qaytardılar, Bəlkə də qaytardılar.**" (Ta. Hə. C.1, s. 286)

ölçə-ölçə Ölçə ölçə. "Odabaşı əlini **ölçə-ölçə** qayım səslə başladı." (Eş. İt. C.1, s. 62)
ölüm-itim Ölüm kayıp. "Mən ölüm, ana, qohum-əqrəbadan azar-bizar xəbəri, **ölüm - itim** xəbəri eşitməyibsiz ki?" (Ər. C.1, s. 570)

örtdü-açdı Kapattı açtı. "Oğlan bir söz deməyib qapını **örtdü** və rədd oldu; sonra gəldi, qapını **açdı** və dedi: **Gəl.**" (Eş. İt. C.1, s. 53)

öskürə-öskürə Öysüre öysüre. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və **öskürə-öskürə**, rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca söykənə-söykənə giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

övrət-uşağı Kadın çocuk. "Xudayar bəyin bu tövr getməyindən əlustu **övrət-uşağı** başa düşdü ki, Xudayar bəy şəhərə hazırlaşır." (Eş. İt. C.1, s. 85)

öz-özünə Kendi kendine. "Kənardə quru yerdə Zibanın qızı **öz-özünə** bir zad oynayırdı." (Eş. İt. C.1, s. 73)

para-para Parça parça. "Orası məhz yadimda ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey pıçıldaya-pıçıldaya yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni **para-para** edib özünü bir növ həyəətə saldı." (Po. Ku. C.1, s. 138)

pasxa-masxa Paska maska. "Söz yox ki, burada **pasxa-masxa**, qurban-murban bir

bəhanidir; yoxsa sən əgər doğrudan da Allahı sevənsən, dəxi bu qədər yeyib-içməyin Allah məhəbbətinə nə dəxli var?" (Ye. Ba. C.3, s. 412)

pendir-çörək Peynir çörək. "Pərinisə gətirdi ərinin qabağına **pendir-çörək** qoydu və özü də oturdu ərinin yanında ." (Po. Ku. C.1, s. 165)

pıçıldaya-pıçıldaya Fısıldaya fısıldaya. "Orası məhz yadımda ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey **pıçıldaya-pıçıldaya** yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni para-para edib özünü bir növ həyətə saldı." (Po. Ku. C.1, s. 138)

piyada-atlı Yaya süvari. "Kimi **piyada**, kimi **atlı**." (Eş. İt. C.1, s. 109)

piyləyə-piyləyə Aldata aldata. "Əgər mən şərab içməsəm, aqlım başımda olar; aqlım başımda olanda birdən gözümlü açıb , görərəm ki, aha bizim şəhərimizə bir müctəhid gəlib, adını qoyub ölü dirildən və mömin hacılarımızın başını ricət məsələsilə **piyləyə-piyləyə** hər gecə bir balaca qız alır." (Öl. C.1, s. 415)

puldan-paradan Paradan falan. "Hər yanda hörmət, itaət, qapısı ağızında bütün günü şikayətçi və gahdan bir quzu mələyir, toyuq-cücə de qaqqıldayır, **puldan-paradan** da olur." (Qə. Mü. C.1, s. 300)

sağ-sol Sağ sol. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədəninə **sağ** və **sola** bura-bura, əzilə-əzilə, mızıldaya-mızıldaya başladı anasını çağırmağa." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 223)

saxlamaq-saxlamamaq Tutmaq tutmamak. "Bu axır günlərdə qabaqca yəhudilərin və sonra xristianların pasxa bayramlarını **saxlamaqmi** və ya **saxlamamaqmi** mübahisəsi olunmaqda idi." (Tiryək.C.3, s. 363)

sallaya-sallaya Sallaya sallaya. "On-on iki yaşında bir oğlan sol əlində bir çölmək sallaya-sallaya girdi içəri, çölməyi qoydu yerə və üzünü tutdu Kərbəlayı Cəfərə." (Eş. İt. C.1, s. 64)

seher-axşam Sabah-akşam. "Mən elə şəxslər görmüşəm ki, **səhərdən- axşamadək** danışib, mən heç doymamışam." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 44)

ses-küy Ses küy. "Bax **səs-küy** eləməyin." (Da. Kə. Mü. C.1, s. 496)

sevinə-sevinə Mutlu, mutlu. "Əhməd evdən ildırım kimi həyətə qaçıb, **sevinə-sevinə** və ləhliyə-ləhliyə gəldi anasının yanına." (Eş. İt. C.1, s. 97)

səs səsə Ses sese. "Fizzə və Ziba **səs-səsə** verib, hər ikisi ağlamaqda idi; çünki heç olmaz ki, ana ağlasın, balaca balalar ağlamasınlar." (Eş. İt. C.1, s. 75)

səy-təlaş Telaş. "Haman günü bu əşxasın dördü də divanxanada hazır olur və nəçərnik bunları öz otağına aparıb əvvələn təvəqqə yolu ilə bunlara deyir ki, Danabaş camaatını ipə-sapa gətirib yumşaltsınlar və uşkol işindən yana **səy-təlaş** eləsinlər, ta

bəlkə uşkol bir tövr ilə Danabaş kəndində bina tuta." (**Da. Kə. M. C.1, s. 225**)

silə-silə Sile sile. "Bir az keçdi, Əziz xan bərk kefli, çörək dəsmalı ilə dodaqlarını **silə-silə** çıxdı qabaq otağa və quzunun başını Məhəmmədhüseynin qoltuğunda görəndə gəldi yavığa və durdu quzunu tumarlamağa." (**Quzu. C.1, s. 196**)

sora-sora Sora-sora. "Çay-çörək yığışandan sonra ispalkom yoldaş çubuğunu **sora-sora** rəfiqi Kazıma belə deyir: Kazım mənim xəyalıma bir şey gəlir." (**Qə. Mü. C.1, s. 300**)

söyən-söyməyən Söven sövmeyen. sakin "Biri hirsli, biri sakit, biri adam döyən, biri ucaboy , biri alçaqboy, biri rəiyyətin atasını-anasını **söyən**, biri heç bir kəsi **söyməyən**, biri kəndə gələn kimi kasıb rəiyyətdən qayqanaq tələb edən, biri yalvarsan da müftə bir tikə yavan çörək də kasıbdan istəməyən, biri əsil kəndli dostu, biri həqiqi qolçomaq, birinin cəlalı qədim xan cəlalı kimi, biri həqiqi rəiyyət yoldaşı." (**İs. İm. C.3, s. 144**)

söyə-söyə Söve söve. "Uçitel, Əsədin nənəsi əlində ağ şey, **söyə-söyə** gəlir." (**Oy. C.1, s. 510**)

söykənə-söykənə Tutuna tutuna. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və öskürə-öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca **söykənə-söykənə** giri içəri." (**Öl. C.1, s. 421**)

şirin-şirin Tatlı tatlı. "Ancaq **şirin-şirin** çörək yeməkdə idi." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

tez-tez Acele acele. "Nəzərimə belə gələrdi ki, bunlar suçlu adam kimi **tez-tez** o tərəfə-bu tərəfə zənn edirlər; guya bir kəstən ehtiyatları var və ya bər adam gözləyirlər." (**Ta. Hə. C.1, s. 282**)

tez-tez Sık sık. "Və müxtəsər həmin müsahiblərimlə **tez-tez** görüşüb danışardıq , dərdləşərdik, bir-birimizə ürək-dirək verərdik və həmişə ayrılanda da ümidvarlıqla ayrılırdıq ki, inşallah, muradımıza çatarıq və inşallah , şayəd iş elə gətirdi ki, bəlkə mülk və maaşımızı qaytardılar özümüzə." (**Be. D.Qa. C.1, s. 287**)

tək-tənha Yalnız. "Bunun nə vaxıdır ki, indidən dul qalsın, **tək-tənha** ömrünü yoldaşsız çürütsün, hələ görəcəkli günün qabaqdadır." (**Ər. C.1, s. 564**)

təpə-təpə Çeke çeke. "Yazıq arvad nəərə təpə-təpə çıxırırdı." (**Ko .Ar. C.1, s. 212**)

təpik-təpik Tekme tekme. "**Təpik-təpik**" bayramından da xəbərin yoxdu?. " (**Me.Gö. C.2, s. 124**)

tərpədə-tərpədə Oynata oynata. "Hər nə qədər ki, şeir demişdi , yazıb bir dəftərçə qayırmışdı və istixarə edən vaxt götürərdi həmin dəftərçəsini , gözlərini yumardı ,

ağzını açardı göyə səmt və dodaqlarını **tərpədə-tərpədə** dəftərçənin bir yerindən açıb oxurdu." (Si. De. Ge. C.2, s. 4)

təzə-təzə Taze taze. "Balığı da **təzə-təzə** yeyəsən; təzə ki, olmadı -daha onun nə ləzzəti?" (Sirkə. C.1, s. 251)

tikə-parça Tike parça. "Bu saat səni mən **tikə-parça** eləyəcəyəm!" (Ka. C.1, s. 434)

titrəyə-titrəyə Titreye titreye. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra qızara-qızara, utana-utana, **titrəyə-titrəyə** üzünü tutdu atlıya." (Eş. İt. C.1, s. 105)

toy-bayram Dügün-bayram. "Bəs, bu əsbabi-iftixar deyil, nədir ki, Tiflisdə camaat Allahın və onun peyğəmbərlərinin ziddinə cəlalı bir nümayişlər,mitinqlər, nitqlər və **toy-bayram** qurduğu bir vaxtda, mənim müqəddəs olan Naxçıvanımdı Dəstə məsul katibi Kərbəlayı Şirəli Kərbəlaya müşərrəf olur yoldakıların biri oruc tutan müsəlman qardaşlara böyük payoklar gətirir?" (Mü. Və. C.3 s. 100)

toyuq-cücəni Tavuk civciv. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyətdə "çoçi-çoçi" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd **toyuq-cücəni** çığırda-çığırda yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (Po. Ku. C.1, s. 123)

toz-torpağını Toz torpağını. "Bir dar küçəynən gedib və arxı tullanıb, bir alçaq qapının yanında durub qəndi qoydu yerə və başladı üst-başının **toz-torpağını** təmizləməyə." (Eş. İt. C.1, s. 53)

tökə-tökə Döke döke. "Çavuş münacatını qutarmamışdı, həyətdən yazıq Məhəmmədhəsən əmi gözlərindən yaş **tökə-tökə** çıxdı küçəyə və ağlaya-ağlaya çavuşun yanına gəlib, düşdü çavuşun atının ayaqlarına." (Eş. İt. C.1, s. 108)

töyşüyə-töyşüyə Nefes nefese. "Həyətdən Vəliqulunu çağırdı ki, bacısını götürüb aparsın evlərinə və özü də **töyşüyə-töyşüyə**, rəng-ruhu qaçmış gəldi oturdu yerinə." (Eş. İt. C.1, s. 119)

tullaya-tullaya Ata ata. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini cıra-cıra , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və **tulaya-tullay** deyir: Rus lüğəti." (An. Ki. C.1, s. 474)

tumarlaya-tumarlaya Okşaya okşaya. "Qasım əmi başını aşağı əyib, barmaqları ilə xalçanın iplərini o tərəfə-bu tərəfə **tumarlaya-tumarlaya** Molla Cəfərə belə cavab verdi: Axund Molla Cəfər, yaxşı fərmayış buyurursan;ancaq, vallah, arvadın öhdəsindən gələ bilmirəm." (Po. Ku. C.1, s. 170)

tuta-tuta Tuta tuta. "Bir qədər öpüşəndən sonra içəri tərəfdəki kişi, çölə tərəf duran kişinin tək əlindən **tuta-tuta** , bunu çölə tərəf basdı ki, düşsün." (**İk. Qa. C.1, s. 322**)

uca-alçaq Uzun kısa. "Onun boyu **ucadı**, mənim boyum **alçaqdı**." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

ucaboy-alçaqboy Selvi boylu kısa boylu. "Biri hirsli, biri sakit, biri adam döyən, biri **ucaboy** , biri **alçaqboy**, biri rəiyyətin atasını-anasını söyən, biri heç bir kəsi söyməyən, biri kəndə gələn kimi kasıb rəiyyətdən qayqanaq tələb edən, biri yalvarsan da müftə bir tikə yavan çörək də kasıbdan istəməyən, biri əsil kəndli dostu, biri həqiqi qolçomaq, birinin cəlalı qədim xan cəlalı kimi, biri həqiqi rəiyyət yoldaşı." (**İs. İm. C.3, s. 144**)

ucadan-alçağa Yüksəkten alçağa. "İndi dünyada qayda belədi ki, birisi **ucadan alçağa** yenə, dövlətlilikdən kasıblığa düşsə, söhbəti həmişə aparıb çıxardacaq keçən günlərinə: ay mənim atam belə, anam belə, dövlətimiz bu qədər idi, imarətimiz bu cür idi, hörmətimiz bu həddə idi." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

umu-küsüləri Alınmaqları. "Hələ biləsən ki **umu-küsüləri** nə qədərdir?" (**Oy. C. 1, s. 481**)

utana-utana Utana utana. "Kəndlilərə yavuqlaşmış biçərə övrət **utana-utana** bir baxdı kəndlilərin üzünə və **qızara-qızara**, baxdı molanın üzünə." (**Po. Ku. C.1, s. 174**)

utanmaz-utanmaz Utanmaz utanmaz. "Bəli, gördüm ki, hərif **utanmaz-utanmaz** kağızları qutudan ehmallica çıxartdı, dəstələyib vurdu qoltuğuna." (**Po. Ku. C.1, s. 128**)

ürək-dirək Yürek direk. "Və müxtəsər həmin müsahiblərimlə tez-tez görüşüb danışardıq , dərdləşərdik, bir-birimizə **ürək-dirək** verərdik və həmişə ayrılanda da ümidvarlıqla ayrılırdıq ki, inşallah, muradımıza çatırıq və inşallah , şayəd iş elə gətirdi ki, bəlkə mülk və maaşımızı qaytardılar özümüzə." (**Be. D. Qa. C.1, s. 287**)

üst-başının Üst başının. "Bir dar küçəyə gedib və arxı tullanıb, bir alçaq qapının yanında durub qəndi qoydu yerə və başladı **üst-başının** toz-torpağını təmizləməyə." (**Eş. İt. C.1, s. 53**)

üz-gözü Yüz gözü. "Oğlum boynunda bir yetim rus uşağı cır-cındır içində, **üz-gözü** qap qara, çirkli və iyrənc, gəldi durdu qabağımızda və məndən bir qəpik pul istədi." (**İk. Al. C.1, s. 325**)

vaxtı-vaxtında Vakti vaktində. "Əvvəla budur ki başını **vaxtı-vaxtında** qırxdırmıyanın evində heç xeyir-bərəkət olmaz." (**Po. Ku. C.1, s. 168**)

var-gəl Var gel. "Xan çıxdı balkona və bir papiros yandıraraq başladı **var-gəl** eləməyə." (Po. Ku. C.1, s. 125)

var-yox Var yok. "Mən vəsiyyət edərdim ki, **var-yoxumu** satın pul eləsinlər və yazdığım əhvalatları versinlər çapa və kitabları müftə paylaşsınlar ona-buna." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 45)

var-yoxumu Varımı yoğumu. "Mən vəsiyyət edərdim ki, **var-yoxumu** satın pul eləsinlər və yazdığım əhvalatları versinlər çapa və kitablarımı müftə paylaşsınlar ona-buna." (Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 45)

ver,ver Ver ver. "**Ver, ver**, muştuluğumu **ver**." (Eş. İt. C.1, s. 70)

vura-vura Vura vura. "Yolnan yeddi yaşında bir oğlan, ağ təskülə başında, göy qədək arxalığı əynində və ağ tuman, ayaq yalın, qabağına bir dəstə quzu qatıb və əlindəki şökə ilə bu quzuları **vura-vura** gəlir kəndə" (Eş. İt. C.1, s. 90)

yağa-bala Yağa bala. "Əlimizə düşəni veririk **yağa-bala** ki, qonaq qabağında xəcalət olmayaq." (Ər. C.1, s. 557)

yaxşılıq-pislik İyilik kötülük. "Hələ **pisliyi, yaxşılığı** qalsın kəndə." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 42)

yaxşı-yaxşı İyi iyi. "**Yaxşı-yaxşı!** Mən çoxdan bildirdim ki, sən bahacısan. Heç sənən bacarmaq olmaz. **Yaxşı-yaxşı!**" (Eş. İt. C.1, s. 61)

yalvara-yalvara Yalvara yalvara. "Arvad məni **yalvara-yalvara** sənənin yanına göndərmiş, bəlkə sən bir çarə tapasan." (Po. Ku. C.1, s. 168)

yavaş-yavaş Yavaş yavaş. "Küçə dolu idi qaramal və qoyun-quzu sürüsü ilə, hava **yavaş-yavaş** istəyirdi qaranlıqlamağı." (Eş. İt. C.1, s. 92)

yazı-pozu Çizip karalamak. "Bunun da səbəbi odur ki, mən əhli-savadam, **yazı-pozu** mənim gözümə ziyan eləyibdi." (Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 41)

yeddi Yedi. "Məhəmməd həsən əmi **yeddi** gün **yeddi** gecə atasının dövlətindən, hörmətindən danışa doymaz." (Eş. İt. C.1, s. 50)

yedin-yemədin Yedin yemədin. "Kütüm balığımı da sirkəsiz **yedin**, ya heç **yemədin**-ikisi də birdir." (Sirkə. C.1, s. 250)

yekə-yekə Böyük böyük. "Hə... eşşəyin üstə **yekə-yekə** çuvallar çatılmışdı; elə yekə çuvallar idi ki, nə bilim bu dam boyda." (Po. Ku. C.1, s. 165)

yenə-yenə İne ine. "Cavan məni küçə qapısındanək yola saldı və pilləkənləri **yenə-yenə** mənə belə dedi: Molla dayı, vallah, doqquz ildə ki, müsəlman dərsi oxuyuram, amma genə bu şairlərin dilini qanmıram." (Qəzəl. C.1, s. 292)

yerdən-göyə Yerden göyə. "Zeynəb oğlundan **yerdən-göyə** kimi razıdır." (Eş. İt.

C.1, s. 69)

yetim-yesirin Kimsesiz. "Amma Zeynəbi alsın, daraşib **yetim-yesirin** malını yeyib çıxacaq başa." (**Eş. İt. C.1, s. 77**)

yeyib-içməyə Yiyip içmeye. "Amma o necədir ki, bir həftə nigarançılıqdan nə yuxu yuxuluyasan, nə **yeyib-içməyə** iştahın ola?" (**Nigarançılıq. C.1, s. 207**)

yırğalaya-yırğalaya Sallaya sallaya. "Amma hərdən bir keçmiş günləri yad etmək lazımdır: salınız yadınıza o günləri ki, ananız sizi beşikdə **yırğalaya-yırğalaya** sizə türk dilində lay-lay deyirdi və siz qulaq ağrısı səbəbinə sakit olurdunuz." (**Si. De. Ge. C.2, s. 4**)

yox-yox Yok yok. "**Yox-yox**, allah görsətməsin, allah eləməsin!" (**Eş. İt. C.1, s. 79**)

yorğan-döşək Yorgan döşək. "Yuxarı başda qoyulmuşdu bir bükülü **yorğan-döşək**, bucaqda var idi bir sənək, bir lüleyin və süpürgə, çirkli divarların nə tağları var idi, nə taxçası." (**Eş. İt. C.1, s. 61**)

yorula-yorula Yorula yorula. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə **yorula-yorula**, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə otura-otura gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (**Eş. İt. C.1, s. 95**)

yumruqlaya-yumruqlaya Yumurukalaya yumruklaya. "Mərvdə cənab mövlana hacı Məhəmməd Bağır ağa hər gün məsciddə minbəri **yumruqlaya-yumruqlaya** yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə and içə-içə cammatı inandırır ki, qəzet oxumaq oruc batəl edər." (**Or. Ba. E. Şe. C.2, s. 90**)

yuya-yuya Yıkaya yıkaya. "Səbəbi budur ki, əlli il bundan irəli burada məktəblər açıldıqdan indiyədək, qazımız məvacibin hörmətinə hər gün məktəbə gedib ruslar ilə əl-ələ verəndə müsəlman məhləsinə gələn kimi əllərini **yuya-yuya** və murdar əcnəbi müəllimlərini söyə-söyə əcnəbi elmini müsəlmanların nəzərində hər gün və hər saat "haram" cərgəsinə daxil eləyibdir." (**Üç. Y. Mi. Ma. C.2, s. 385**)

zəif-sağlam Zayıf-kuvvetli. "Bir təfavütümüz ordadır ki, mən gözlük qoyuram, gözlərim **zəifdi** ; amma yoldaşımın gözləri çox salamatdı." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

zir-zibilə Çör çöpe. "Və indi də hamın səbəbdəndi ki, bildirki **zir-zibilə** hələ əl vurulmayıb və heç lazım da deyil; çünki bir də vəbadan zaddan gəlsə , (yenə taun da gələ bilər), bir parça kağızdı,yazib yapışdırırıq divarlara , azar-bezar öz-özünə qaçıb gedər." (**Cəfəngiyat. C.3, s. 74**)

cavan -qoca Genç yaşlı. "Üçüncü də Zeynəb ondan ötrü Xudayar bəyə bu cavabı verdi ki, necə övrət ola, ya kasıb, ya dövlətli, ya **cavan**, ya **qoca**, ya **göyçək**, ya

çirkin, razı olar yüz il ərsiz qalsın, amma üzünü Xudayar bəyin adama oxşamaz üzünə və iri burnuna sürtməsin." (Eş. İt. C.1, s. 72)

4.4.1. Tekrarlardan Oluşan İkilemeler

acıda-acıda Acıta acıta. "Dostum genə bir qədər baxdı üzümə və papiros tüstüsü gözlərini **acıda-acıda** əlini uzatdı ən yuxarı təbəqədən bir köhnə cildli kitab çıxartdı və tutdun qabağıma." (Şe. Bü. C.1, s. 289)

acıqlı-acıqlı Sinirli sinirli. "Heydər də **acıqlı-acıqlı** gəldi durdu Qurbanın qabağında və əllərini ata-ata elə hirsənən cavab verdi ki, az qalırdı əllərini soxa uşağın gözünə." (Sa. Uş. C.1, s. 264)

ağlama-ağlama Ağlama ağlama. "Bala, **ağlama-ağlama**, gəl yanıma, gəl." (Eş. İt. C.1, s.74)

ağlaya-ağlaya Ağlaya ağlaya. "Bu sözləri mən dedim qurtardım və Sadıq cəld yerindən durub gəldi və məni bərk qucaqladı, o üzümdən, bu üzümdən öpdü və **ağlaya-ağlaya** dedi." (Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 45)

axa-axa Aka aka. "Suyu **axa-axa** buzu tez torpağın içindən götürdüm tulladım divarın kölgəsinə və qaçdım yerdəki daşlara tərəf və qabağıma gələn daşları yerdən qapıb başladım Şirəliyə tərəf tullamağa." (Buz. C.1, s. 270)

axmaq-axmaq Ahmak ahmak. "Axmaq-axmaq danışma!" (Öl. C.1, s. 396)

axsaya-axsaya Topallaya topallaya. "Mən düşən kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qədəm qoyub, genə yığıldı yerə; sonra dayandı ayağa və **axsaya-axsaya** mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsbəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü qoruya-qoruya, çıxdıq kəndin kənarına." (Po. Ku. C.1, s. 138)

apar qardaş, apar Götür kardeş götür. "Apar, qardaş, apar.... O ərizəni apar.... Apar həzrət Abbasa. Apar." (Eş. İt. C.1, s. 109)

aralaya-aralaya Yara yara. "Adamları **aralaya-aralaya** ortalığa qırx beş-əlli yaşında bir kəndli çıxdı, başında yekə papaq , əynində köhnə qədək arxalıq, ayağında çirkli və gen dizlik , ayaqyalın və beli açıq." (Da .Kə. M. C.1, s. 228)

artıq-artıq Fazla fazla. "Artıq-artıq təvəqqə edirəm, buyurasan bizim otaqlara fərş salıb, əlbəttə-əlbəttə peçləri yandırınlar ki, otaqların havası pişəzvəqt təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahətçilik üz verməsin." (Po. Ku. C.1, s. 123)

atıla-atıla Zıplaya zıplaya. "Uzaqdan atasını görüb sevincək qaçdı və Qasım əminin tərkindəki övrəti, xalası Zibeydə hesab edib, **atıla-atıla** qaçdı övrətin yanına və

çarşovun ucundan yapışıb dedi: Zibeydə xala mənə xoruz gətirdin?" (Po. Ku. C.1, s. 171)

az-az Az az. "Belə işlər **az-az** ittifaq düşər." (Eş. İt. C.1, s. 58)

bax bu gözüm üstə Bak şu gözüm üstünə. "**Bax bu gözüm üstə, bax bu gözüm, bax gözüm üstə, bax bu gözüm üstə**" (Eş. İt. C.1, s. 57)

bala, ağlama, ağlama, bala Yavrum, ağlama ,ağlama, yavrum. "**Bala, ağlama, ağlama, bala** ... eşşək yiyəsinin atası tünbətün düşsün!" (Eş. İt. C.1, s. 97)

baş üstə-baş üstə Baş üstünə baş üstünə. "**Baş üstə, baş üstə**, qurbandır sənə eşşək. Bu saat gedim özüm çıxardım gətirim." (Eş. İt. C.1, s. 50)

belə-belə Şöyle şöyle. "Qabaqca getdim tamojna nəçərnikinin evinə , ordan poçt nəçərnikigilə və müxtəsər **belə-belə** axırda gədim həmin İvanov gilə." (Ru. Qı. C.1, s. 247)

bəli, bəli Evet evet. "**Bəli, bəli** , inşallah göndərərlər." (Po. Ku. C.1, s. 163)

bəlkə də qaytardılar Belki de geri verdilər. "Və dörd nəfər masahiblərimizdən ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtmiğı tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında oxuya-oxuya və çıtmiq çala-çala düşdü oynamağa və oynaya -oynaya belə oxuyurdu: **Bəlkə də qaytardılar,Bəlkə də qaytardılar.**" (Ta. Hə. C.1, s. 286)

bərk-bərk Sıki sıkı. "Bu cür ağlamaqlıqnan və sızıldamaqlıqnan oğlan **bərk-bərk** ulağın quyruğundan yapışıb, qoymurdu heyvan hərəkət eləsin." (Eş. İt. C.1, s. 52)

bildilər, bildilər Anladılar anladılar. "Bildilər, bildilər." (Eş. İt. C.1, s. 87)

bilə-bilə Bile bile. "Nə qədər ki, mən öz-özlüyümdə qorxurdum, bir o qədər də dadaşım məni qorxudurdu; yəni o rəhmətlik də qəsd ilə eləməirdi, **bilə-bilə məni** qorxutmurdu." (Ko. Ar. C.1, s. 218)

bilməyə-bilməyə Bilmeye bilmeye. "Usta Cəfər **bilməyə-bilməyə** Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü, kağızı qoydu sol dizinin üstə və hıqqına-hıqqına, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafiz " deyib getdi." (Po. Ku. C.1, s. 159)

boş -boş Boş boş. "Ay arvad, sən Allah **boş -boş** danışma." (Po. Ku. C.1, s. 155)

buğlana-buğlana Buharlana buharlana. "Məşədi getdi, abgüştü öz əlində **buğlana-buğlana** gətirdi, çörək doğradı, qarışdırdı və mənə "buyur" deyib, təklif etdi." (Qəssab. C.1, s. 237)

bulaya-bulaya Sallaya sallaya. "Qazı qəlyana bir bərk qüllab vurub, başını **bulaya-bulaya** deyir: Bəli, gətdiyın iki girvənkə qənddir, zornan övrəti gətirib qatarıq sənın qoynuna. Get, ay həpənd!" (**Eş. İt. C.1, s. 56**)

bərk-bərk Sıkı sıkı. "Mənə **bərk-bərk** tapşırđı ki, Əhmədi yolluyaq eşşəyi alıb gətirsın." (**Eş. İt. C.1, s. 90**)

cıra-cıra Yırta yırta. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cədlərini **cıra-cıra** , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

çala-çala Çala çala. "Və dörd nəfər masahıblərımızdən ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtmığı tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında oxuya-oxuya və çıtmıq çala-çala düşdü oynamağa və oynaya -oynaya belə oxuyurdu: Bəlkə də qaytardılar, Bəlkə də qaytardılar." (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

çapa-çapa Çapa çapa. "Budur , aşağıdan bir neçə atlı **çapa-çapa** gəlir." (**At. Da. C.1, s. 341**)

çevirə-çevirə Çevire çevire. "**Çevirə-çevirə** alçaqdan bir dua vird eləyirdi." (**Eş. İt. C.1, s. 96**)

çeynəyə-çeynəyə Çiğneye çiğneye. "Əhməd Fitrət çəngəli stolun üstünə qoyub , dik qalxdı ayağa və ağzında yavan çörəyi **çeynəyə-çeynəyə** dedi: Ay mənım əziz qardaşlarım, axı bir mənə deyin görüm , axı hər dilin bir qanunu var." (**Sirkə. C.1, s. 252**)

çəkə-çəkə Çeke çeke. "Hətta mən ona burada hirsimdən elə bir söyüş göndərdim ki, Şirəli qeyzindən ağlaya-ağlaya mənə geri qaytaranda öz atası Hacı Bayram həyətdən eşitdimi, eşitmədimi , ancaq gördüm ki, kişi düz gəldi yapışdı oğlunun qulağından və **çəkə-çəkə** apardı həyətinə və dübarə həyətdən çıxdı, mənə tərəf səsləndi: Ədə, vələdüzzina, düz yolunna çıxıb gedə bilmirsən?" (**Buz. C.1, s. 271**)

çığıra-çığıra Bağıra bağıra. "Eşşək eşiyə çıxan kimi bir oğlan uşağı, yeddi-səkkiz yaşlarında, tumançaq, başıaçıq və keçəl, özünü çırpdı küçəyə və ağlaya-ağlaya, **çığıra-çığıra** qaçıb yapışdı eşşəyin quyruğundan." (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

çığırda-çığırda Bağırda bağırda. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyətdə "çöçi-çöçi" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırda-çığırda** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

çıxa-çıxa Çıka çıka. "Bəs, xalxın qızları niyə kişilər içində min əməldən **çıxa-çıxa**

ərə gedirlər." (**Ər. C.1, s. 563**)

çırpa-çırpa Döve döve. "Övrət başına **çırpa-çırpa** evdən qaçıb çıxdı eşiyə." (**Eş. İt. C.1, s. 81**)

çoçi-çoçi Çoçi çoçi. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyatə "**çoçi-çoçi**" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırdada-çığırdada** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s.123**)

çox gözəl, çox gözəl Çok güzel çok güzel. "**Çox gözəl, çox gözəl.**" (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

çox gözəl, çox gözəl Çok güzel çok güzel. "**Çox gözəl, çox gözəl.**" (**Eş. İt. C.1, s. 70**)

çox,çox Çok çok. "Onun mənim boynumda çox haqqı var. **Çox, çox.**" (**Eş. İt. C.1, s. 79**)

çöçə-çöçə Çöçə çöçə. "**Çöçə-çöçə** deyə-deyə Məhəmmədhəsən əmi eşşəyi çıxardı küçəyə." (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

dağıda-dağıda Dağıta dağıta. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini cıra-cıra , vərəqlərini **dağıda-dağıda** tullayır ortalığa və tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

damcı-damcı Damla damla. "Mən istidən qan-tərin içində idim və bir yandan alnımın təri **damcı-damcı** axırdı və bir yandan da buz şiddətnən əriyib süzələnirdi." (**Buz. C.1, s. 269**)

danışa-danışa Konuşa konuşa. "Xudayar bəy, Qasıməli, Kərbəlayı Qafar və Kərbəlayı Səbzəli **danışa-danışa** Buzxana məhəlləsinin uzun küçəsini gəlib çıxdılar başa." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

De,de Söyle söyle. "**De,de** sonra necə oldu?" (**Po. Ku. C.1, s. 127**)

dedi, dedi, dedi Dedi, dedi, dedi. "**Dedi, dedi, dedi,** axırı bir yerdə dayandı." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44**)

deyə-deyə Diye diye. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyatə "**çoçi-çoçi**" **deyə-deyə** və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırdada-çığırdada** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

deyə-deyə Söyleye söyleye. "Hələ Xudayar bəy şəhərdə qalmalı olsun, keçək Danabaş kəndinə və Zeynəbin matəmindən başlayıb, **deyə-deyə** gələk çıxacaq başa." (**Eş. İt. C.1, s. 67**)

deyinə-deyinə Konuşa konuşa. "Mən **deyinə-deyinə** bir əski tapıb yazını təmizlədim və **deyinə-deyinə** çəkildim getdim." (Sa. Uş. C.1, s. 264)

deyir-deyir Diyor diyor. "**Deyir, deyir** və yorulmaq bilmir." (Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44)

dəlik-dəlik Delik delik. "Naxçıvan naçalniki Enkel müsəlmanların qarnını yumruğu ilə **dəlik-dəlik** eləyib." (Si. De. Ge. C.2, s. 35)

dərtli-dərtli Dertli dertli. "Övrətim mənə **dərtli-dərtli** baxıb bircə bunu dedi: Yəqin bunlar hamısı incinar arvadlarıdır." (Ş.Və. K. C.1, s. 324)

dəstə-dəstə Deste deste. "Aya, görək birisi gedir ziyarətə, ziyarətini edir, sonra qayıdır gəlir öz vətəninə, biz yığışib **dəstə-dəstə** gedirik bu kişinin görüşünü və əl-ələ verib deyirik: "Ziyarətin qəbul olsun", aya, görək bizim deməkliyimiznən bu kişinin ziyarəti qəbul olacaq, ya xeyr?" (Eş. İt. C.1, s. 49)

dik-dik Dik dik. "Bu kişi sözünü deyib **dik-dik** baxdı Məhəmmədhəsən əminin üzünə." (Eş. İt. C.1, s. 49)

diri-diri Diri diri. "Xudanəkərdə, əgər bu cür adamların biri düşsə mənim əlimə , yəqin ki , mən onun dərisini **diri-diri** soyduraram." (Da .Kə. M. C.1, s. 226)

doldura-doldura Doldura doldura. "Çubuğunu cibindən çıxartdı, **doldura-doldura** dedi: Mərdümazarın evini allah yıxsın." (Qə. Mü. C.1, s. 308)

dur bala dur Kalk yavrum kalk. "**Dur, bala, dur.**" (Eş. İt. C.1, s. 87)

duruxa-duruxa Şaşırmak. "Cəlal qabağında kitab, **duruxa-duruxa** oxuyur." (Öl. C.1, s. 383)

dəstə-dəstə Manga manga. "Kərbəlayıların cəmisi **dəstə-dəstə** kəndin kənarına, qəbristanın yanına yığışib, düzülmüşdülər yekə meydana ki, "imamzadanı" ziyarət eləyib çıxsınlar." (Eş. İt. C.1, s. 109)

edə-edə Ede ede. "Əgər bizə Mərhəmət eləsən və izn versəniz, bu saat atları minib, silahlanıb, Karvan qabağını kəsərik və kişmişdən beş-on tay gətirib, burada gecələr söhbət **edə-edə** yeməyə məşğul olarıq; məsələn on tay kişmiş gətirsək cəmimizə bütün qış kifayət edər." (Po. Ku. C.1, s. 132)

elçi-elçi Görücü. "Qərəz, bibisinin oğlu öldü və Zeynəbin adı bir elə şöhrət tapdı ki, **elçi-elçi** üstdən tökülüb gələrdi." (Eş. İt. C.1, s. 68)

eləyə-eləyə Yapa yapa. "Bu işləri fikir **eləyə-eləyə** Kərbəlayı Məhəmmədəli gəlib yetişdi məscidin qapısına." (Po. Ku. C.1, s. 156)

eləyə-eləyə Yapa yapa. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" **eləyə-eləyə** və öskürə-öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca söykənə-söykənə giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

eşidə-eşidə İşite işite . "Helə də elədi:övretini qulağım **eşidə-eşidə** məzəmmətlə saldı dalına və apardı." (**Yuxu. C.1, s. 316**)

ədəbli Edepli. "**Ədəbli, ədəbli, ədəbli .**" (**Nesihət. C. 2, s. 42**)

əlbəttə-əlbəttə Tabiki de tabiki de. "Artıq-artıq təvəqqə edirəm,buyurasan bizim otaqlara fərş salıb, **əlbəttə-əlbəttə** peçləri yandırınlar ki, otaqların havası pişəzvəqt təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahatçılıq üz verməsin." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

əl-ələ El ele. "Aya, görək birisi gedir ziyarətə, ziyarətini edir, sonra qayıdır gəlir öz vətəninə, biz yığışıb dəstə-dəstə gedirik bu kişinin görüşünü və **əl-ələ** verib deyirik: "Ziyarətin qəbul olsun", aya, görək bizim deməkliyimiznən bu kişinin ziyarəti qəbul olacaq, ya xeyr?" (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

əsnəyə-əsnəyə Esneye esneye. "Xanım **əsnəyə-əsnəyə** istədi gedə və gedəndə birçə bunu dedi: Heyif ki, bir şey başa düşmürəm." (**Qəzəl. C.1, s. 292**)

əyridi, əyridi Yamuktu yamuktu. "Burnu **əyridi, əyridi**, amma pis əyridi." (**Eş. İt. C.1, s. 51**)

fağır-fağır Sessiz sessiz. "Proletar şairi zənn etdiyim bu adam **fağır-fağır** ayaq üstə dura-dura və utana -utana mənə başladı dərdlərini nağıl eləməyə." (**Pr. Şa. C.1, s. 321**)

fikir, fikir Düşünce, düşünce. "Allah-taala insan ağılı ondan ötrü verib ki, fikir eləsin, **fikir, fikir.**"(**Həqiqət. C.2, s. 351**)

flan-flan Falan falan. "Mən, **flan-flan** olmuş sənə dünən axşamdan dedim ki, camaatın hamısına xəbər verəsən ki, bu gün günorta çağı tək bir adamda evdə qalmasın, bura cəm olsun. " (**Yığıncaq. C.1, s. 548**)

gedə bilmədim Gide bilmedim. "Mən **gedə bilmədim.... Gedə bilmədim.**" (**Eş. İt. C.1, s. 109**)

gedə-gedə Gide gide. "Qonaqların üçü durdu ayağa və "xudahafiz", "salamat qal" eləyib, mehmanxanada çıxıb getdilər və **gedə-gedə** yol uzun genə öz-özlerinə deyirdilər ki, "doğrudan da nigarançılıq pis şeydir". (**Nigarançılıq. C.1, s. 208**)

gel,gel Gel gel. "**Gəl, gəl** otur söhbət edək bir az." (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

gəl yanıma gəl Gel yanıma gel. "Bala, ağlama-ağlama, **gəl yanıma, gəl.**" (**Eş. İt. C.1, s.74**)

gəzdirə-gəzdirə Dolaşdırı dolaşdırı. "Qabaq otaqdan keçdim dal otağa, oradan o birisinə və genə üçüncü otağa ; müdir də, biz də sağa-sola göz **gəzdirə-gəzdirə** getdik və mənim siyahımda yazılan şeylərin birini də burda görmədik." (**Hamballar.**

C.1, s. 274)

gəzə-gəzə Dolaşa-dolaşa. "Bir gün **gəzə-gəzə** mən də bulvara və artist rəfiqim Balaqədəş də bulvara çıxdıq." (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

göyşəyə-göyşəyə Yaya yaya. "Əhməd Fitrət balığın bir tikəsini götürüb qoydu ağızına və bir az da ucadan və əllərini **ölçə-ölçə** ağız **göyşəyə-göyşəyə** bu cür dedi: Qardaş burada ana dilinin nə dəxili var?" (**Sirkə. C.1, s. 253**)

gözlədik, gözlədik Bekledik bekledik. "**Gözlədik, gözlədik.**" (**Be. D.Qa. C.1, s. 287**)

gülümsənə-gülümsənə Gülümseye gülümseye. "Ohanın anası ağızında yaşmaq **gülümsənə-gülümsənə** mənə bir stəkan çay gətirdi və sonra getdi bir özgə balınc gətirdi, qoydu qızım uzandığı krovatın üstə və haman mən qızıma verdiyim balıncı götürdü gətirdi və genə gətirdi saldı səliqəli qoşa yatacağın üstünə və elə qoydu və balıncıları elə səy və səliqə ilə çırpıb tumarladı və elə səliqə ilə yerləşdirdi ki, mənə aşkar oldu ki, bu arvad bu yeri iki nəfər adam üçün sazlayır." (**Qo. Ba. C.1, s. 337**)

gülə-gülə Güle güle. "Ancaq Muradqulu başını qaldırıb **gülə-gülə** dedi: Buy, əmoğlum gəldi." (**Eş. İt. C.1, s.75**)

gülə-gülə Güle güle. "Elə ki, Xudayar bəy qəndi çıxardıb qoydu yerə, qazı **gülə-gülə** üzün tutub Xudayar bəyə dedi: Bəy, bu qənd nədi, bu nə işdi?" Xudayar bəy **gülə-gülə** cavab verdi: Qazı ağa, bir xeyir işimiz var. Bu qəndi gətirdim ağız şirinliyi olsun." (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

haraylaya-haraylaya Sesliye sesliye. "Əlsiz-ayaqsız kəndliyə cəmənlə yardım göstərmək lazım gələn vaxt, o vədə bir nəfər adam salırlar kəndə , gedir evbəev gəzir və **haraylaya-haraylaya** deyir: Ay cammat !Hər evdən bir cüt çıxsın , Həsənquluya bir-iki çuval yer cızlasın." (**Hov. C.3, s. 161**)

heç kəsin ixtiyarı yoxdur Hiç kimsenin hakkı yoxdur. "**Heç kəsin ixtiyarı yoxdur, heç kəsin ixtiyarı yoxdur.**" (**Ər. C.1, s. 583**)

heyf, heyf, heyf Yazık, yazık, yazık. "**Heyf, heyf, heyf** ki, mən burda olmamışam!" (**Eş. İt. C.1, s. 62**)

heyran-heyran Şaşkınlıqla. "Çobanlar gülür, Gülbahar da **heyran-heyran** baxır və dəsmalı ilə gözünün yaşını silir." (**An. Ki. C.1, s. 460**)

həzin-həzin Hazin hazin. "Qalan arvadlar **həzin-həzin** ağlaşır." (**Oyunbazlar. C.1, s. 495**)

hıqqana-hıqqana Kırıla kırıla. "Demək ki, müəllim tapılmır; ondan ötrü ki, üç ildə **hıqqana-hıqqana** bir müsəlman müəllimi çıxır." (**İr. Se. Və. Qa. Ni. C.2, s. 138**)

hıqqına-hıqqına Kırıla kırıla. "Usta Cəfər bilməyə-bilməyə Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü, kağızı qoydu sol dizinin üstə və **hıqqına-hıqqına**, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafiz " deyib getdi." (**Po. Ku. C.1, s. 159**)

hürə-hürə Havlaya havlaya. "Kəndin içindən üç-dört köpək **hürə-hürə** hücum çəkilər Qurbanəli bəyin üstünə." (**Po. Ku. C.1, s. 186**)

xa-xa-xa Ha,ha,ha. "Hərçənd ət də yanıbdı, amma baxtından küs, **xa-xa-xa**." (**Eş. İt. C.1, s. 65**)

xoruzlana-xoruzlana Horuzlana horuzlana. "Mən bu sözü ağzımdan qaçıran kimi hambalların bir neçəsi **xoruzlana-xoruzlana** üstümüzə hücum elədilər və bağıra-bağıra bizə bu sözləri dedilər: Ey, xozeynlər! Bizlə zarafat yoxdur." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

içə-içə İçe içe. "Kərbəlayı Məhəmmədəli başladı **içə-içə** arvadını inandırmağa." (**Po. Ku. C.1, s. 155**)

istəməyə-istəməyə İstemeye istemeye. "Burada mən proletar şair zənn etdiyim utancaq və fəqir qonağım genə oturmaq **istəməyə-istəməyə** və utana-utana cavab verdi ki, o, nə şairdir, nə yazıçıdır; ancaq yerli hökumət onu ,- necə ki, bir xanzadəni və sabiqdə mülkədarı, - vətənidən uzaqlaşdırmağa qərar çıxardıb." (**Pr. Şa. C.1, s. 321**)

itələyə-itələyə İte ite. " Molla nikahı oxuyur, qızı itələyə-itələyə aparırlar filankəsin evinə." (**Dəllal. C.2, s. 280**)

kal-kal Ham ham. "Küçədə gedən vaxt kitablarını divar dibində qoyub və divara dırmaşıb xalqın alma və alçasını **kal-kal** yığıb ciblərinə doldurma, çünki bir molla gəlib kitablarını götürüb cırar." (**Nə. Hü. C.2, s.73**)

kəhildəyə-kəhildiyə Nefes nefese. "Bir uca boylu oğlan, **kəhildəyə-kəhildiyə**, -guya ki, uzun yol qaçıb, məclisə daxil oldu." (**Po. Ku. C.1, s. 130**)

kim deyir Kim diyor. " **Kim deyir, kim deyir?**" (**Ər. C.1, s. 583**)

kişnəyə-kişnəyə Kişneye kişneye. "Hərdən bir naçalnikin atı **kişnəyə-kişnəyə** qabaq ayaqlarını döyür yerə və Qurbanəli bəyin atına baxıb , hirsindən cilovlu gəmərtləyirdi." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

qabaq-qabağa Karşı karşıya. "Cəlal və Müəllim diz üstə **qabaq-qabağa** oturub dərs oxuyurlar." (Öl. C.1, s. 383)

qaça-qaça Koşa koşa. "Bu da atdan yendi, **qaça-qaça** çıxdı balkona və xanımın əlini öpüb, kefini soruşdu və sonra girdilər otağa." (Po. Ku. C.1, s. 176)

qah-qah Kah kaha. "Xan **qah-qah** çəkib güldü." (Po. Ku. C.1, s. 127)

qalxa-qalxa Çıka çıka. "Üç gün burada qalandan sonra, baş yuxarı dağları **qalxa-qalxa** dəxi də sərin və dəxi də səfali İran dağlarına qalxdıq." (Xa.Tə. C.1, s. 232)

qalxıza-qalxıza Kaldıra kaldıra. "Qurban gəc ləyənini yuxarı **qalxıza-qalxıza** başladı: Usta, hər nə deyirsən de, ma imam adamı istəməyincə ziyarətə getmək olmaz." (Po. Ku. C.1, s. 144)

qarın-qarına Karın karına. "Rəfiqim Qurbanqulu bəyin səsini haman saat tanıdım və bir az da təəcüb elədim; onun üçün də köynəkçək durdum, gəldim akoşkanın qabağına və gördüm ki, Qurbanqulu bəy genə əlləri belində durub küçənin ortasında və mənim kimi bir üzüyola Allah bəndəsi ilə **qarın-qarına** verib ucadan deyir: Rus ilə osmanlı arası sərindi."! (Zırrama. C.1, s. 241)

qarışdıra-qarışdıra Karışdıra karışdıra. "Naçalnik oturmuşdu yumşaq divanın üstündə, pristavın arvadı oturmuşdu onun yanında, qonaqlardan da bir neçəsi düzülmüşdü bunların yanına və naçalnik qabağındakı stəkanın qəndini **qarışdıra-qarışdıra** pristavın arvadı ilə söhbət edirdi." (Po. Ku. C.1, s. 177)

qəliz-qəliz Zor. "İnsan odur ki, Allah-taala onu ağıl və şüurdan binəsib xəlv edib və heyvan da odur ki, sən çıxasan minbərə və **qəliz-qəliz** ərəb ibarələri və quran ayələri ilə min gün , min gecə inandırasan ki, otuz günün ərzində səhərdən axşamadək ac qalasan və kəsibkarını buraxıb təsbəh çevirməyə və Allahı çağırmağa məşqul olasan." (İn. Və. He. C.3, s. 306)

qənaət: tutumlu "**Qənaət, qənaət.**" (Bi. Bo. Su. C.2, s. 199)

qəribə-qəribə Değişik değişik. "Mən bunu deyə bilmərəm ki, bu dörd nəfər müsahibin məclisi məndən ötrü o qədər də şirin idi ki, amma onlarda olan **qəribə-qəribə** xəbərlərdən də keçə bilmirdim." (Ta. Hə. C.1, s. 285)

qisim-qisim Kısım kısım. "Üfunətli bataqlara cürbəcür həşəratın cəm olmağı təbii, çirkli bədənə **qisim-qisim** böcəklərin daraşmağı təbiidir." (Təbiət. C.3, s.109)

qiymə-qiymə Kıyma kıyma. "Öz əlimlə səni doğrayacağam, **qiymə-qiymə** eləyəcəyəm." (Ka. C.1, s. 434)

qızara-qızara Kızara kızara. "Kəndlilərə yavuşlaşıb biçərə övrət utana-utana bir baxdı kəndlilərin üzünə və **qızara-qızara**, baxdı molanın üzünə." (Po. Ku. C.1, s.

174)

qoxum-qoxum İğrenc kokuyordu. "Amma nainsaf oğlu sarı yağ əvəzinə quyruq yağı göndərmişdi, **qoxum-qoxum** qoxurdu." (**Oyunbazlar. C.1, s. 481**)

qol-qola Kol kola. "Sonra bir rus saldatı ilə bir rus arvadı **qol-qola** gəlib qabağımdan keçdilər." (**Ko .Ar C.1, s. 209**)

qorxa-qorxa Korka korka. "Novruzəli hər iki əlini açdı xanın qabağına , **qorxa-qorxa** kağızı aldı, bir az baxdı kağıza ,bir az baxdı xanın üzünə,sonra çəkildi divara səmt və yerə əyilib istədi kağızı qoysun divarın dibinə,Xan ucadan dilləndi." (**Po. Ku. C.1, s. 124**)

qoruya-qoruya Koruya koruya. "Mən düşən kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qədəm qoyub, genə yıxıldı yerə; sonra dayandı ayağa və axsaya-axsaya mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsibəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü **qoruya-qoruya**, çıxdıq kəndin kənarına." (**Po. Ku. C.1, s. 138**)

qoşa-qoşa Çift çift "Qızlar, uşaqlar avtomobillərlə yainki piyada, **qoşa-qoşa**, cərgə ilə , əl-ələ verib oxuyurlar və gəzirlər, musiqi dəstələri bunlara səs verirlər." (**Müəllim.C.3, s. 123**)

qoymadılar, məni qoymadılar: bırakmadılar beni bırakmadılar "**Qoymadılar. Məni qoymadılar....**" (**Eş. İt. C.1, s. 109**)

qurtara-qurtara Bitire bitire. "Sözümü **qurtara-qurtara** bizim Zəhmət komissarımızdan üzr istəyirəm. (**İsa. Bay. C.3, s. 398**)

lay-lay Lay lay. "Amma hərdənbir keçmiş günləri yad etmək lazımdır:salınız yadınıza o günləri ki,ananız sizi beşikdə yırğalaya-yırğalaya sizə türk dilində lay-lay deyirdi və siz qulaq ağrısı səbəinə sakit olurdunuz." (**Si. De. Ge. C.2, s. 4**)

mat-mat Bön bön. "Məhəmmədhəsən əmi bir-iki qədəm onların dalınca gəlib durdu və **mat-mat** gözünü dikdi bu gedən ağalara." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

mehriban-mehriban Sevecen sevecen. "Qazı sağ əlini Xudayar bəyin çiyinə uzadıb, **mehriban-mehriban** dedi: Əzizim, sənin heç işin yoxdu." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

mən Ben. "Mən? Mən? Mən?" (**Öl. C.1, s. 386**)

mırtdana-mırtdana Deyine deyine. "Hamamdan çıxan övrətlər təəccüblə bunlara baxıb, bəziləri gülə-gülə, bəziləri **mırtdana-mırtdana** kəndlilərin yanından keçib gedirdilər." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

növ-növ Nev nev. "Ortaya düzülüşdü stollar və stolların üstünə düzülüşdü **növ-**

növ şirin çörəklər, suxarılar paxlavalər, halvalar, kanfetlər, lumu-partaxallar, quru yemişlər." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

odlu-odlu Ateşli ateşli. "Bir neçə il bundan irəli mənim tanışlarımdan birisi orucluqda küçədə papiros çəkən vaxt görüb ki , əmisi gəlir: biçarə qorxudan özünü itirib, papirosu **odlu-odlu** basıb ağzına." (**Or. Ye. C.2, s. 87**)

oxuya-oxuya Okuya okuya. "Və dörd nəfər masahiblərimizdən ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtmığı tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında **oxuya-oxuya** və çıtmıq çala-çala düşdü oynamağa və oynaya -oynaya belə oxuyurdu: Bəlkə də qaytardılar,Bəlkə də qaytardılar." (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

ola-ola Ola ola. "Niyə, mən üç yüz evin katdası **ola-ola**, bir ulaq da tapa bilmirəm, gedirəm oğurluqca özgələrin eşşəyini gətirirəm." (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

olar inşallah Olur inşallah. "**Olarlar inşallah, olarlar inşallah.**" (**An. Ki. C.1, s. 474**)

otura-otura Otura otura. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə yorula-yorula, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə **otura-otura** gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (**Eş. İt. C.1, s. 95**)

ovuşdura-ovuşdura Ovuştura ovuştura. "Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." (**Qo. Ba. C.1, s. 337**)

oynaşa-oynaşa Oynaşa-oynaşa. "Üç dörd uşqol uşağı **oynaşa-oynaşa** keçərdilər." (**Ta. Hə. C.1, s. 285**)

oynaya-oynaya Oynaya oynaya. "Və dörd nəfər masahiblərimizdən ayrılıb, bulvarın orta xiyabanına çönəndən sonra, artist rəfiqim Balaqədəş-necə ki, həmişə səhnədə oxuyub oynamağa adət edibdir, öz-özünə çıtmığı tutdu və bir neçə yad adamın gözünün qabağında oxuya-oxuya və çıtmıq çala-çala düşdü oynamağa və **oynaya -oynaya** belə oxuyurdu: **Bəlkə də qaytardılar,Bəlkə də qaytardılar.**" (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

ölçə-ölçə Uzata uzata. "Vəliqulu qeyznən və çığıra-çığıra və sağ əlini **ölçə-ölçə** deyir: Yox, olmaz, gərək verəsən! Bu saat gərək verəsən! (**Eş. İt. C.1, s. 74**)

öskürə-öskürə Öysüre öysüre. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və **öskürə-**

öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca söykənə-söykənə giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

öz-özünə Kendi kendine. "Kənarda quru yerdə Zibanın qızı **öz-özünə** bir zad oynayırdı." (Eş. İt. C.1, s. 73)

para-para Parça parça "Orası məhz yadımda ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey pıçıldaya-pıçıldaya yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni **para-para** edib özünü bir növ həyəətə saldı." (Po. Ku. C.1, s. 138)

pıçıldaya-pıçıldaya: fisıldaya fisıldaya "Orası məhz yadımda ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey **pıçıldaya-pıçıldaya** yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni para-para edib özünü bir növ həyəətə saldı." (Po. Ku. C.1, s. 138)

piyləyə-piyləyə Aldata aldata "Əgər mən şərab içməsəm, ağılım başımda olar; ağılım başımda olanda birdən gözümü açıb , görərəm ki, aha bizim şəhərimizə bir müctəhid gəlib, adını qoyub ölü dirildən və mömin hacılarımızın başını ricət məsələsilə **piyləyə-piyləyə** hər gecə bir balaca qız alır." (Öl. C.1, s. 415)

sevinə-sevinə Mutlu, mutlu. "Əhməd evdən ildırım kimi həyəətə qaçıb, **sevinə-sevinə** və ləhliyə-ləhliyə gəldi anasının yanına." (Eş. İt. C.1, s. 97)

səs səsə Ses sese. "Fizzə və Ziba **səs-səsə** verib, hər ikisi ağlamaqda idi; çünki heç olmaz ki, ana ağlasın, balaca balalar ağlamasınlar." (Eş. İt. C.1, s. 75)

silə-silə Sile sile. "Bir az keçdi, Əziz xan bərk kefli, çörək dəsmalı ilə dodaqlarını **silə-silə** çıxdı qabaq otağa və quzunun başını Məhəmmədhüseynin qoltuğunda görəndə gəldi yavığa və durdu quzunu tumarlamağa." (Quzu. C.1, s. 196)

sora-sora Sora-sora. "Çay-çörək yığışandan sonra ispalkom yoldaş çubuğunu **sora-sora** rəfiqi Kazıma belə deyir: Kazım mənim xəyalıma bir şey gəlir." (Qə. Mü. C.1, s. 300)

söyə-söyə Söve söve. "Uçitel, Əsədin nənəsi əlində ağ şey, **söyə-söyə** gəlir." (Oy. C.1, s. 510)

söykənə-söykənə Tutuna tutuna. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və öskürə-öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca **söykənə-söykənə** giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

şirin-şirin Tatlı tatlı. "Ancaq şirin-şirin çörək yeməkdə idi." (Eş. İt. C.1, s. 101)

tez-tez Sık sık. "Və müxtəsər həmin müsahiblərimlə **tez-tez** görüşüb danışdıq , dərldləşərdik, bir-birimizə ürək-dirək verərdik və həmişə ayrılarda da ümidvarlıqla

ayrılırdıq ki, inşallah, muradımıza çatırıq və inşallah , şayəd iş elə gətirdi ki,bəlkə mülk və maaşımızı qaytardılar özümüzə." (**Be. D.Qa. C.1, s. 287**)

təpə-təpə Tepe tepe. "Avtomobil nəyə **təpə-təpə** gəldi durdu balkonun qabağında." (**Ta. Hə. C.1,s. 280**)

təpik-təpik Tekme tekme. "**Təpik-təpik**" bayramından da xəbərin yoxdu?. " (**Me.Gö. C.2, s. 124**)

tərpədə-tərpədə Oynata oynata. "Hər nə qədər ki, şeir demişdi , yazıb bir dəftərçə qayırmışdı və istixarə edən vaxt götürərdi həmin dəftərçəsini , gözlərini yumardı , ağzını açardı göyə səmt və dodaqlarını **tərpədə-tərpədə** dəftərçənin bir yerindən açıb oxurdu." (**Si. De. Ge. C.2, s. 4**)

təzə-təzə Taze taze. "Balığı da **təzə-təzə** yeyəsən; təzə ki, olmadı -daha onun nə ləzzəti?" (**Sirkə. C.1, s. 251**)

titrəyə-titrəyə Titreye titreye. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra qızara-qızara, utana-utana, **titrəyə-titrəyə** üzünü tutdu atlıya." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

tökə-tökə Döke döke. "Çavuş münacatını qutarmamışdı, həyətdən yazıq Məhəmmədhəsən əmi gözlərindən yaş **tökə-tökə** çıxdı küçəyə və ağlaya-ağlaya çavuşun yanına gəlib, düşdü çavuşun atının ayalarına." (**Eş. İt. C.1, s. 108**)

töyşüyə-töyşüyə Nefes nefese. "Həyətdən Vəliqulunu çağırdı ki, bacısını götürüb aparsın evlərinə və özü də **töyşüyə-töyşüyə**, rəng-ruhu qaçmış gəldi oturdu yerinə." (**Eş. İt. C.1, s. 119**)

tullaya-tullaya Ata ata. "Gülbahar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfini açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini cıra-cıra , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və **tulaya-tullay** deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

tumarlaya-tumarlaya Okşaya okşaya. "Qasım əmi başını aşağı əyib, barmaqları ilə xalçanın iplərini o tərəfə-bu tərəfə **tumarlaya-tumarlaya** Molla Cəfərə belə cavab verdi: Axund Molla Cəfər, yaxşı fərmayış buyurursan;ancaq, vallah, arvadın öhdəsindən gələ bilmirəm." (**Po. Ku. C.1, s. 170**)

tuta-tuta Tuta tuta. "Bir qədər öpüşəndən sonra içəri tərəfdəki kişi, çölə tərəf duran kişinin tək əlindən **tuta-tuta** , bunu çölə tərəf basdı ki, düşsün." (**İk. Qa. C.1, s. 322**)

utana-utana Utana utana. "Kəndlilərə yavuqlaşib biçərə övrət **utana-utana** bir baxdı kəndlilərin üzünə və **qızara-qızara**, baxdı molanın üzünə." (**Po. Ku. C.1, s. 174**)

utanmaz-utanmaz Utanmaz utanmaz. "Bəli, gördüm ki, hərif **utanmaz-utanmaz**

kağızları qutudan ehmallica çıxartdı,dəstələyib vurdu qoltuğuna." (**Po. Ku. C.1, s. 128**)

ver,ver Ver ver. "**Ver, ver**, muştuluğumu **ver**." (**Eş. İt. C.1, s. 70**)

vura-vura Vura vura. "Yolnan yeddi yaşında bir oğlan, ağ təsküləh başında, göy qədək arxalıq əynində və ağ tuman, ayaq yalın, qabağına bir dəstə quzu qatıb və əlindəki şökə ilə bu quzuları **vura-vura** gəlir kəndə" (**Eş. İt. C.1, s. 90**)

yaxşı-yaxşı İyi iyi. "**Yaxşı-yaxşı!** Mən çoxdan bilirdim ki, sən bahacılsan. Heç sənnən bacarmaq olmaz. **Yaxşı-yaxşı!**" (**Eş. İt. C.1, s. 61**)

yalvara-yalvara Yalvara yalvara. "Arvad məni **yalvara-yalvara** sənənin yanına göndərib, bəlkə sən bir çarə tapasan." (**Po. Ku. C.1, s. 168**)

yavaş-yavaş Yavaş yavaş. "Küçə dolu idi qaramal və qoyun-quzu sürüsü ilə, hava **yavaş-yavaş** istəyirdi qaranlıqlamağı." (**Eş. İt. C.1, s. 92**)

yekə-yekə Büyük büyük. "Hə... eşşəyin üstə **yekə-yekə** çuvallar çatılmışdı; elə yekə çuvallar idi ki, nə bilim bu dam boyda." (**Po. Ku. C.1, s. 165**)

yenə-yenə İne ine. "Cavan məni küçə qapısındanək yola saldı və pilləkənləri **yenə-yenə** mənə belə dedi: Molla dayı, vallah , doqquz ildi ki,müsəlman dərəsi oxuyuram , amma genə bu şairlərin dilini qanmıram." (**Qəzəl. C.1, s. 292**)

yırğalaya-yırğalaya Sallaya sallaya. "Amma hərdənbir keçmiş günləri yad etmək lazımdır: salınız yadınıza o günləri ki,ananız sizi beşikdə **yırğalaya-yırğalaya** sizə türk dilində lay-lay deyirdi və söz qulaq ağrısı səbəinə sakit olmurduz." (**Si. De. Ge. C.2, s. 4**)

yox-yox Yok yok. "**Yox-yox**, allah görsətməsin, allah eləməsin!" (**Eş. İt. C.1, s. 79**)

yorula-yorula Yorula yorula. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə **yorula-yorula**, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə otura-otura gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (**Eş. İt. C.1, s. 95**)

yumruqlaya-yumruqlaya Yumurukalaya yumruklaya. "Mərvdə cənab mövlana hacı Məhəmməd bağır ağa hər gün məsciddə minbəri **yumruqlaya-yumruqlaya** yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə and içə-içə cammatı inandırır ki, qəzet oxumaq oruc batəl edər." (**Or. Ba. E. Şe. C.2, s. 90**)

yuya-yuya Yıkaya yıkaya. "Səbəbi budur ki, əlli il bundan irəli burada məktəblər açılandan indiyədək, qazımız məvacibin hörmətinə hər gün məktəbə gedib ruslar ilə əl-ələ verəndə müsəlman məhləsinə gələn kimi əllərini **yuya-yuya** və murdar əcnəbi müəllimlərini söyə-söyə əcnəbi elmini müsəlmanların nəzərində hər gün və hər saat "haram" cərgəsinə daxil eləyibdir." (**Üç. Y. Mi. Ma. C.2, s. 385**)

4.4.2. İnce Ünlülərdən Oluşan İkilemələr

belə-belə Şöyle şöyle "Qabaqca getdim tamojna nəçərrnikinin evinə , ordan poçt nəçərrnikigilə və müxtəsər **belə-belə** axırda gəldim həmin İvanov gilə." (**Rus Qızı. C.1, s. 247**)

bəli, bəli Evet evet. "**Bəli, bəli** , inşallah göndərərlər." (**Po. Ku. C.1, s. 163**)

bildilər, bildilər Anladılar anladılar. "Bildilər, bildilər." (**Eş. İt. C.1, s. 87**)

bilə-bilə Bile bile. "Nə qədər ki, mən öz-özlüyümdə qorxurdum, bir o qədər də dadaşım məni qorxudurdu;yəni o rəhmətlik də qəsd ilə eləmirədi, **bilə-bilə məni** qorxutmurdu." (**Ko. Ar. C.1, s. 218**)

bilməyə-bilməyə Bilmeye bilmeye. "Usta Cəfər **bilməyə-bilməyə** Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü, kağızı qoydu sol dizinin üstə və hıqqına-hıqqına, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafız " deyib getdi." (**Po. Ku. C.1, s. 159**)

bərk-bərk Sıki sıki. "Mənə **bərk-bərk** tapşırıldı ki, Əhmədi yolluyaq eşşəyi alıb gətirsin." (**Eş. İt. C.1, s. 90**)

çevirə-çevirə Çevire çevire. "**Çevirə-çevirə** alçaqdan bir dua vird eləyirdi." (**Eş. İt. C.1, s. 96**)

çeynəyə-çeynəyə Çiğneye çiğneye. "Əhməd Fitrət çəngəli stolun üstünə qoyub , dik qalxdı ayağa və ağzında yavan çörəyi **çeynəyə-çeynəyə** dedi: Ay mənim əziz qardaşlarım, axı bir mənə deyir görüm , axı hər dilin bir qanunu var." (**Sirkə. C.1, s. 252**)

çəkə-çəkə Çeke çeke. "Hətta mən ona burada hirsimdən elə bir söyüş göndərdim ki, Şirəli qeyzindən ağlaya-ağlaya mənə geri qaytaranda öz atası Hacı bayram həyətdən eşitdimi, eşitmədimi , ancaq gördüm ki, kişi düz gəldi yapışdı oğlunun qulağından və **çəkə-çəkə** apardı həyətinə və dübarə həyətdən çıxdı, mənə tərəf səsləndi: Ədə, vələdüzzina, düz yolunna çıxıb gedə bilmirsən?" (**Buz. C.1, s. 271**)

çit-mit Çit mit. "Mənim sənətim qoltuqçuluqdu, yəni **dörd-beş** top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, **çit-mit** satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (**B. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

çöçə-çöçə Çöçə çöçə. "**Çöçə-çöçə** deyə-deyə Məhəmmədhəsən əmi eşşəyi çıxardı küçəyə." (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

çəm-xəm Naz, işve. "Əgər dursa **çəm-xəm** eləməyə, əgər dedi ki, xeyr, mən

gəlmirəm, ya oğlumu vəkil eləməmişəm, onda sən əlüstü gəl mənə xəbər gətir, ya xeyr, bir ərizə yazdır gətir mənə." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

dedi, dedi, dedi Dedi, dedi, dedi. "**Dedi, dedi, dedi**, axırı bir yerdə dayandı." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44**)

deyə-deyə Söyleye söyleye. "Hələ Xudayar bəy şəhərdə qalmalı olsun, keçək Danabaş kəndinə və Zeynəbin matəmindən başlayıb, **deyə-deyə** gələk çıxacaq başa." (**Eş. İt. C.1, s. 67**)

deyə-diyə Diye diye. "Çöçə-çöçə **deyə-deyə** Məhəmmədhəsən əmi eşşəyi çıxardı küçəyə. (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

deyinə-deyinə Konuşa konuşa. "Mən **deyinə-deyinə** bir əski tapıb yazını təmizlədim və **deyinə-deyinə** çəkildim getdim." (**Sa. Uş. C.1, s. 264**)

deyinə-deyinə Söylene söylene. "Arvad gecə **deyinə-deyinə** cavab verdi." (**Quzu. C.1, s. 196**)

deyir-deyir Diyor diyor. "**Deyir, deyir** və yorulmaq bilmir." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 44**)

dərtli-dərtli Dertli dertli. "Övrətim mənə **dərtli-dərtli** baxıb bircə bunu dedi: Yəqin bunlar hamısı incinar arvadlarıdır." (**Şə.Və. Kə. C.1, s. 324**)

dəstə-dəstə Deste deste. "Aya, görək birisi gedir ziyarətə, ziyarətini edir, sonra qayıdır gəlir öz vətəninə, biz yığışıb **dəstə-dəstə** gedirik bu kişinin görüşünə və əl-ələ verib deyirik: "Ziyarətin qəbul olsun", aya, görək bizim deməkliyimizdən bu kişinin ziyarəti qəbul olacaq, ya xeyr?" (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

dik-dik Dik dik. "Oğlan Məhəmmədhəsən əminin müqabilinə yetib və **dik-dik** Məhəmmədhəsən əminin üzünə baxıb dayandı." (**Eş. İt. C.1, s. 90**)

diri-diri Diri diri. "Xudanəkərdə, əgər bu cür adamların biri düşsə mənə əlimə , yəqin ki , mən onun dərisini **diri-diri** soyduraram." (**Da. Kə .M. C.1, s. 226**)

dörd-beş: dörd beş "Mənim sənətim qoltuqçuluqdu, yəni **dörd-beş** top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, çit-mit satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (**B. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

dəstə-dəstə Manga manga. "Kərbəlayıların cəmisi **dəstə-dəstə** kəndin kənarına, qəbristanın yanına yığışıb, düzülmüşdülər yekə meydana ki, "imamzadəni" ziyarət eləyib çıxsınlar." (**Eş. İt. C.1, s. 109**)

edə-edə Ede ede. "Əgər bizə Mərhəmət eləsən və izn versəniz, bu saat atları minib, silahlanıb, Karvan qabağını kəsərik və kişmişdən beş-on tay gətirib, burada gecələr söhbət **edə-edə** yeməyə məşğul olarıq; məsələn on tay kişmiş gətirsək cəmimizə

bütün qış kifayət edər." (**Po. Ku. C.1, s. 132**)

eləyə-eləyə Yapa yapa. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" **eləyə-eləyə** və öskürə-öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca **söykənə-söykənə** giri içəri." (**Öl. C.1, s. 421**)

eşidə-eşidə İşite işite. "Helə də elədi:övrətini qulağım **eşidə-eşidə** məzəmmətlə saldı dalına və apardı." (**Yuxu. C.1, s. 316**)

əlbəttə-əlbəttə Tabiki de tabiki de. "Artıq-artıq təvəqqə edirəm,buyurasan bizim otaqlara fərş salıb, **əlbəttə-əlbəttə** peçləri yandırınlar ki, otaqların havası pişəzvəqt təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahatçılıq üz verməsin." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

əl-ələ El ele. "Aya, görək birisi gedir ziyarətə, ziyarətini edir, sonra qayıdır gəlir öz vətəninə, biz yığıb dəstə-dəstə gedirik bu kişinin görüşünə və **əl-ələ** verib deyirik: "Ziyarətin qəbul olsun", aya, görək bizim deməkliyimiznən bu kişinin ziyarəti qəbul olacaq, ya xeyr?" (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

əsnəyə-əsnəyə Esneye esneye. "Xanım **əsnəyə-əsnəyə** istədi gedə və gedəndə birçə bunu dedi: Heyif ki, bir şey başa düşmürəm." (**Qəzəl. C.1, s. 292**)

əyridi,əyridi Yamuktu yamuktu. "Burnu **əyridi, əyridi**, amma pis əyridi." (**Eş. İt. C.1, s. 51**)

gedə bilmədim Gide bilmedim. "Mən **gedə bilmədim.... Gedə bilmədim.**" (**Eş. İt. C.1, s. 108**)

gedə-gedə Gide gide. "Qonaqların üçü durdu ayağa və "xudahafiz", "salamat qal" eləyib, mehmanxanada çıxıb getdilər və **gedə-gedə** yol uzun genə öz-özlerine deyirdilər ki, "doğrudan da nigarançılıq pis şeydir". (**Nigarançılıq. C.1, s. 208**)

gəzdirə-gəzdirə Dolaşdıra dolaşdıra. "Qabaq otaqdan keçdim dal otağa, oradan o birisinə və genə üçüncü otağa ; müdir də, biz də sağa-sola göz **gəzdirə-gəzdirə** getdik və mənim siyahımda yazılan şetlərin birini də burda görmədik." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

gəzə-gəzə Ddolaşa-dolaşa. "Bir gün **gəzə-gəzə** mən də bulvara və artist rəfiqim Balaqədəş də bulvara çıxdıq." (**Ta. Hə. C.1, s. 286**)

gözlədik, gözlədik Bekledik bekledik. "**Gözlədik, gözlədik.**" (**Be. D.Qa. C.1, s. 287**)

gülə-gülə Güle güle. "Elə ki, Xudayar bəy qəndi çıxardıb qoydu yerə, qazı **gülə-gülə** üzün tutub Xudayar bəyə dedi: Bəy, bu qənd nədi, bu nə işdi? Xudayar bəy **gülə-gülə** cavab verdi: Qazı ağa, bir xeyir işimiz var. Bu qəndi gətirdim ağız şirinliyi olsun." (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

hərdən-birdən Arada sırada. "Qonçaya da tapşırmışdı **hərdən-birdən** ətə baxsın." (Eş. İt. C.1, s. 64)

həzin-həzin Hazin hazin. "Qalan arvadlar **həzin-həzin** ağlaşırlar." (Oy. C.1, s. 495)

hürə-hürə Havlaya havlaya. "Kəndin içindən üç-dört köpək **hürə-hürə** hücum çəktilər Qurbanəli bəyin üstünə." (Po. Ku. C.1, s. 186)

içə-içə İçə içə. "Kərbəlayı Məhəmmədəli başladı **içə-içə** arvadını inandırmağa." (Po. Ku. C.1, s. 155)

istəməyə-istəməyə İstemeye istemeye. "Burada mən proletar şair zənn etdiyim utancaq və fəqir qonağım genə oturmaq **istəməyə-istəməyə** və utana-utana cavab verdi ki, o, nə şairdir, nə yazıçıdır; ancaq yerli hökumət onu, - necə ki, bir xan zadəni və sabiqdə mülkədarı, - vətəmindən uzaqlaşdırmağa qərar çıxardı." (Pr. Şa. C.1, s. 321)

işini-gücünü İşini gücünü. "Atası öləndən gündən bugünkü günə kimi bir elə vaxt olmayıb ki, Vəliqulu **işini-gücünü** boşluyub, müsahiblərinə qoşulub gəzməyə və kefə məşğul olsun." (Eş. İt. C.1, s. 69)

itələyə-itələyə İte ite. "Molla nikahı oxuyur, qızı itələyə-itələyə aparırlar filankəsin evinə." (Dəllal. C.2, s. 280)

kəhildəyə-kəhildiyə Nefes nefese. "Bir uca boylu oğlan, **kəhildəyə-kəhildiyə**, -guya ki, uzun yol qaçıb, məclisə daxil oldu." (Po. Ku. C.1, s. 130)

kişnəyə-kişnəyə Kişneye kişneye. "Hərdən bir naçalnikin atı **kişnəyə-kişnəyə** qabaq ayaqlarını döyür yerə və Qurbanəli bəyin atına baxıb, hirsindən cilovlu gəmirtləyirdi." (Po. Ku. C.1, s. 177)

qəribə-qəribə Değişik değişik. "Mən bunu deyə bilmərəm ki, bu dörd nəfər müsahibin məclisi məndən ötrü o qədər də şirin idi ki, amma onlarda olan **qəribə-qəribə** xəbərlərdən də keçə bilmirdim." (Ta. Hə. C.1, s. 285)

qiymə-qiymə Kıyma kıyma. "Öz əlimlə səni doğrayacağam, **qiymə-qiymə** eləyəcəyəm." (Ka. C.1, s. 434)

növ-növ Nev nev. "Ortaya düzülmüşdü stollar və stolların üstünə düzülmüşdü **növ-növ** şirin çörəklər, suxarılar paxlavalər, halvalar, kanfetlər, lumu-partaxallar, quru yemişlər." (Po. Ku. C.1, s. 177)

ölçə-ölçə Ölçə ölçə. "Odabaşı əlini **ölçə-ölçə** qayım səslə başladı." (Eş. İt. C.1, s. 62)

öskürə-öskürə Öysüre öysüre. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və **öskürə-öskürə**, rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca söykənə-söykənə giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

piyləyə-piyləyə Aldata aldata. "Əgər mən şərab içməsəm, aqlım başımda olar; aqlım başımda olanda birdən gözümlü açıb , görərəm ki, aha bizim şəhərimizə bir müctəhid gəlib, adını qoyub ölü dirildən və mömin hacılarımızın başını ricət məsələsilə **piyləyə-piyləyə** hər gecə bir balaca qız alır." (Öl. C.1, s. 415)

sevinə-sevinə Mutlu, mutlu. "Əhməd evdən ildirim kimi həyəətə qaçıb, **sevinə-sevinə** və ləhliyə-ləhliyə gəldi anasının yanına." (Eş. İt. C.1, s. 97)

səs səsə Ses sese. "Fizzə və Ziba **səs-səsə** verib, hər ikisi ağlamaqda idi; çünki heç olmaz ki, ana ağlasın, balaca balalar ağlamasınlar." (Eş. İt. C.1, s. 75)

silə-silə Sile sile. "Bir az keçdi, Əziz xan bərk kefli, çörək dəsmalı ilə dodaqlarını **silə-silə** çıxdı qabaq otağa və quzunun başını Məhəmmədhüseynin qoltuğunda görəndə gəldi yavığa və durdu quzunu tumarlamağa." (Quzu. C.1, s. 196)

söyə-söyə Söve söve. "Uçitel, Əsədin nənəsi əlində ağ şey, **söyə-söyə** gəlir." (Oy. C.1, s. 510)

söykənə-söykənə Tutuna tutuna. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və öskürə-öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca **söykənə-söykənə** giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

şirin-şirin Tatlı tatlı. "Ancaq şirin-şirin çörək yeməkdə idi." (Eş. İt. C.1, s. 101)

tez-tez Acele acele. "Nəzərimə belə gələrdi ki, bunlar suçlu adam kimi **tez-tez** o tərəfə-bu tərəfə zənn edirlər; guya bir kəstən ehtiyatları var və ya bər adam gözləyirlər." (Ta. Hə. C.1, s. 282)

təpə-təpə Çeke çeke. "Yazıq arvad nəyə **təpə-təpə** çıxırırdı." (Ko. Ar. C.1, s. 212)

tərpədə-tərpədə Oynata oynata. "Hər nə qədər ki, şeir demişdi , yazıb bir dəftərçə qayırmışdı və istixarə edən vaxt götürərdi həmin dəftərçəsini , gözlərini yumardı , ağzını açardı göyə səmt və dodaqlarını **tərpədə-tərpədə** dəftərçənin bir yerindən açıb oxurdu." (Si. De. Ge. C.2, s. 31)

təzə-təzə Taze taze. "Balığı da **təzə-təzə** yeyəsən;təzə ki, olmadı -daha onun nə ləzzəti?" (Sirkə. C.1, s. 251)

titrəyə-titrəyə Titreye titreye. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra qızara-qızara, utana-utana, **titrəyə-titrəyə** üzünü tutdu atlıya." (Eş. İt. C.1, s. 105)

tökə-tökə Döke döke. "Çavuş münacatını qutarmamışdı, həyətdən yazıq Məhəmmədhəsən əmi gözlərindən yaş **tökə-tökə** çıxdı küçəyə və ağlaya-ağlaya çavuşun yanına gəlib, düşdü çavuşun atının ayaqlarına." (Eş. İt. C.1, s. 108)

töyşüyə-töyşüyə Nefes nefese. "Həyətdən Vəliqulunu çağırtdı ki, bacısını götürüb

aparsın evlərinə və özü də **töyşüyə-töyşüyə**, rəng-ruhu qaçmış gəldi oturdu yerinə." (Eş. İt. C.1, s. 119)

yeddi Yedi. "Məhəmmədhəsən əmi **yeddi** gün **yeddi** gecə atasının dövlətindən, hörmətindən danışa doymaz." (Eş. İt. C.1, s. 50)

yekə-yekə Büyük büyük. "Hə... eşşəyin üstə **yekə-yekə** çuvallar çatılmışdı;elə yekə çuvallar idi ki, nə bilim bu dam boyda." (Po. Ku. C.1, s. 165)

yenə-yenə İne ine. "Cavan məni küçə qapısındanək yola saldı və pilləkənləri **yenə-yenə** mənə belə dedi: Molla dayı, vallah , doqquz ildi ki,müsəlman dərsi oxuyuram , amma genə bu şairlərin dilini qanmıram." (Qəzəl. C.1, s. 292)

yetim-yesirin Kimsesiz. "Amma Zeynəbi alsa, daraşıb **yetim-yesirin** malını yeyib çıxacaq başa." (Eş. İt. C.1, s. 77)

4.4.3. Kalın Ünlülərdən Oluşan İkilemlər

acıda-acıda Acıta acıta. "Dostum genə bir qədər baxdı üzümə və papiros tüstüsü gözlərini **acıda-acıda** əlini uzatdı ən yuxarı təbəqədən bir köhnə cildli kitab çıxartdı və tutdun qabağıma." (Şe. Bü. C.1, s.289)

acıqlı-acıqlı Sinirli sinirli. "Heydərd də **acıqlı-acıqlı** gəldi durdu Qurbanın qabağında və əllərini ata-ata elə hirsənən cavab verdi ki, az qalırdı əllərini soxa uşağın gözünə." (Sa. Uş. C.1, s. 264)

aça-aça Aça aça. "Novruzəli çuvalların kəndirini **aça-aça** cavab verdi." (Po. Ku. C.1, s. 123)

ağlama-ağlama Ağlama ağlama. "Bala, **ağlama-ağlama**, gəl yanıma, gəl." (Eş. İt. C.1, s. 74)

ağlaya-ağlaya Ağlaya ağlaya. "Bu sözləri mən dedim qurtardım və Sadıq cəld yerindən durub gəldi və məni bərk qucaqladı, o üzümdən, bu üzümdən öpdü və **ağlaya-ağlaya** dedi." (Da. Kə. Əh. B.Yü. Mü. C.1, s. 45)

axsaya-axsaya Topallaya topallaya. "Mən düşən kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qədəm qoyub, genə yıxıldı yerə; sonra dayandı ayağa və **axsaya-axsaya** mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsibəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü qoruya-qoruya, çıxdıq kəndin kənarına." (Po. Ku. C.1, s. 138)

apar qardaş, apar Götür kərdəş götür. "**Apar, qardaş, apar**.... O ərizəni apar.... **Apar** həzrət Abbasa. **Apar**." (Eş. İt. C.1, s. 109)

aralaya-aralaya Yara yara. "Adamları **aralaya-aralaya** ortalığa qırx beş-əlli

yaşında bir kəndli çıxdı, başında yekə papaq , əynində köhnə qədək arxalıq, ayağında çirkli və gen dizlik , ayaqyalın və beli açıq." (**Da. Kə. M. C.1, s. 228**)

artıq-artıq Fazla fazla. "**Artıq-artıq** təvəqqə edirəm, buyurasan bizim otaqlara fərş salıb, əlbəttə-əlbəttə peçləri yandırınlar ki, otaqların havası pişəzvəqt təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahətçilik üz verməsin." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

atadan-babadan Babadan-deden. "Amma birisi alçaqdan ucaya qalxa, kasıbçılıqdan dövlətə çata, əskiklikdən hörmətə minə, heç vaxt **atadan-babadan** danışmağı dost tutmaz." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

atıla-atıla Zıplaya zıplaya. "Uzaqdan atasını görüb sevincək qaçdı və Qasım əminin təkindəki övrəti, xalası Zibeydə hesab edib, **atıla-atıla** qaçdı övrətin yanına və çarşovun ucundan yapışıb dedi: Zibeydə xala mənə xoruz gətirdin?" (**Po. Ku. C.1, s. 171**)

azdan-çoxdan Azdan çoktan. "Allah Kərbəlayı Heydərə rəhmət eləsin, **azdan-çoxdan** qoyubdur." (**Eş. İt. C.1, s. 76**)

bala, ağlama, ağlama, bala Yavrum, ağlama ,ağlama, yavrum. "**Bala, ağlama, ağlama, bala** ... eşşək yiyəsinin atası tünbətün düşsün!" (**Eş. İt. C.1, s. 97**)

boş -boş Boş boş. "Ay arvad, sən Allah **boş -boş** danışma." (**Po. Ku. C.1, s. 155**)

buğlana-buğlana Buharlana buharlana. "Məşədi getdi, abgüştü öz əlində **buğlana-buğlana** gətirdi, çörək doğradı, qarışdırdı və mənə "buyur" deyib, təklif etdi." (**Qəssab. C.1, s. 237**)

bulaya-bulaya Sallaya sallaya. "Qazı qəlyana bir bərk qüllab vurub, başını **bulaya-bulaya** deyir: Bəli, gətidiyin iki girvənkə qənddir, zornan övrəti gətirib qatarıq sənə qoynuna. Get, ay həpənd!" (**Eş. İt. C.1, s. 56**)

cıra-cıra Yırta yırta. "Gülbahar gedir Rüstəm bəyin kitab şkafını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cədlərini **cıra-cıra** , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və tulla-tulla deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

çala-çala Çala çala. "İskəndər çirtmiş **çala-çala** oxuyur və oynayır." (**Öl. C.1, s. 397**)

çapa-çapa Çapa çapa. "Budur , aşağıdan bir neçə atlı **çapa-çapa** gəlir." (**At. Da. C.1, s. 341**)

çığıra-çığıra Bağıra bağıra. "Eşşək eşiyə çıxan kimi bir oğlan uşağı, yeddi-səkkiz yaşlarında, tumançaq, başıaçıq və keçəl, özünü çırpdı küçəyə və ağlaya-ağlaya, **çığıra-çığıra** qaçıb yapışdı eşşəyin quyruğundan." (**Eş. İt. C.1, s. 52**)

çığırda-çığırda Bağırda bağırda. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyəətə "**çöçi-**

çöçi" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırda-çığırda** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi."

(**Po. KU. C.1, s. 123**)

çixa-çixa Çıka çıka. "Qurban pilləkənləri **çixa-çixa** başladı: Usta allah atana rəhmət eləsin." (**Po. KU. C.1, s.144**)

çox,çox Çok çok. "Onun mənim boynumda çox haqqı var. **Çox, çox.** (**Eş. İt. C.1, s. 79**)

dağıda-dağıda Dağıtı dağıtı. "Gülbahar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfini açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini cıra-cıra , vərəqlərini **dağıda-dağıda** tullayır ortalığa və tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

damcı-damcı Damla damla. "Mən istidən qan-tərin içində idim və bir yandan alnımın təri **damcı-damcı** axırdı və bir yandan da buz şiddətnən əriyib süzələnirdi." (**Buz. C.1, s. 269**)

danışa-danışa Konuşa konuşa. "Xudayar bəy, Qasıməli, Kərbəlayı Qafar və Kərbəlayı Səbzəli **danışa-danışa** Buzxana məhəlləsinin uzun küçəsini gəlib çıxdılar başa." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

doldura-doldura Doldura doldura. "Çubuğunu cibindən çıxartdı, **doldura-doldura** dedi: Mərdümazarın evini allah yıxsın." (**Qə. Mü. C.1, s. 308**)

dur bala dur Kalk yavrum kalk. "**Dur, bala, dur.**" (**Eş. İt. C.1, s. 87**)

duruxa-duruxa Şaşırmak "Cəlal qabağında kitab, **duruxa-duruxa** oxuyur." (**Öl. C.1, s. 383**)

fağır-fağır Sessiz sessiz. "Proletar şairi zənn etdiyim bu adam **fağır-fağır** ayaq üstə dura-dura və utana -utana mənə başladı dərdlərini nağıl eləməyə." (**Pr. Şa. C.1, s. 321**)

flan-flan Falan falan. "Mən, **flan-flan** olmuş sənə dünən axşamdan dedim ki, camaatın hamısına xəbər verəsən ki, bu gün günorta çağı tək bir adamda evdə qalmasın, bura cəm olsun. " (**Yı. C.1, s. 548**)

haraylaya-haraylaya Sesliye sesliye. "Əlsiz-ayaqsız kəndliyə cəmənin yardım göstərmək lazım gələn vaxt, o vədə bir nəfər adam salırlar kəndə , gedir evbəev gəzir və **haraylaya-haraylaya** deyir: Ay cammat !Hər evdən bir cüt çıxsın , Həsənquluya bir-iki çuval yer cızlasın." (**Hov. C.3, s.161**)

hıqqına-hıqqına Kırıla kırıla. "Usta Cəfər bilməyə-bilməyə Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü,kağızı qoydu sol dizinin üstə və **hıqqına-hıqqına**, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-

yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafiz " deyib getdi." (**Po. Ku. C.1, s. 159**)

xoruzlana-xoruzlana Horuzlana horuzlana. "Mən bu sözü ağımdan qaçıran kimi hambalların bir neçəsi **xoruzlana-xoruzlana** üstümüzə hücum elədilər və bağıra-bağıra bizə bu sözləri dedilər: Ey, xozeynlər! Bizlə zarafat yoxdur." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

qabaq-qabağa Karşı karşıya. "Cəlal və Müəllim diz üstə **qabaq-qabağa** oturub dərslər oxuyurlar." (**Öl. C.1, s. 383**)

qaça-qaça Koşa koşa. "Bu da atdan yendi, **qaça-qaça** çıxdı balkona və xanımın əlini öpüb, kefini soruşdu və sonra girdilər otağa." (**Po. Ku. C.1, s. 176**)

qalxa-qalxa Çıka çıka. "Üç gün burada qalandan sonra, baş yuxarı dağları **qalxa-qalxa** dəxi də sərin və dəxi də səfalı İran dağlarına qalxdıq." (**Xa.Tə. C.1, s. 232**)

qalxıza-qalxıza Kaldıra kaldıra. "Qurban gəc ləyənini yuxarı **qalxıza-qalxıza** başladı: Usta, hər nə deyirsən de, ma imam adamı istəməyincə ziyarətə getmək olmaz." (**Po. Ku. C.1, s. 144**)

qarışdıra-qarışdıra Karışdıra karışdıra. "Naçalnik oturmuşdu yumşaq divanın üstündə, pristavın arvadı oturmuşdu onun yanında, qonaqlardan da bir neçəsi düzülmüşdü bunların yanına və naçalnik qabağındakı stəkanın qəndini **qarışdıra-qarışdıra** pristavın arvadı ilə söhbət edirdi." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

qızara-qızara Kızara kızara. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra **qızara-qızara**, utana-utana, titrəyə-titrəyə üzünü tutdu atlıya." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

qohum-qonşu Akraba komşu. "Bir dəst paltara və on altı manat pula Xeyransanın siğəsini mən özüm oxudum Axund Molla Fəzləliyə və haman gün **qohum-qonşu** bekar arvadların köməkliyi ilə xeyir-duası ilə Xeyransanı gətirdik təzə əri Molla Fəzləlinin otağına." (**Quzu. C.1, s. 203**)

qoxum-qoxum İğrenc kokuyordu. "Amma nainsaf oğlu sarı yağ əvəzinə quyruq yağı göndərmişdi, **qoxum-qoxum** qoxurdu." (**Oy. C.1, s. 481**)

qorxa-qorxa Korka korka. "Novruzəli hər iki əlini açdı xanın qabağına, **qorxa-qorxa** kağızı aldı, bir az baxdı kağıza, bir az baxdı xanın üzünə, sonra çəkildi divara səmt və yerə əyilib istədi kağızı qoysun divarın dibinə, Xan ucadan dilləndi." (**Po. Ku. C.1, s. 124**)

qoruya-qoruya Koruya koruya. "Mən düşən kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qadım qoyub, genə yıxıldı yerə; sonra

dayandı ayağa və axsaya-axsaya mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsibəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü **qoruya-qoruya**, çıxdıq kəndin kənarına." (**Po. Ku. C.1, s. 138**)

qoşa-qoşa Çift çift. "Qızlar, uşaqlar avtomobillərlə yainki piyada, **qoşa-qoşa**, cərgə ilə , əl-ələ verib oxuyurlar və gəzirlər, musiqi dəstələri bunlara səs verirlər." (**Müəllim. C.3, s. 123**)

qoymadılar, məni qoymadılar: bırakmadılar benə bırakmadılar "**Qoymadılar. Məni qoymadılar....**" (**Eş. İt. C.1, s. 109**)

qoyun-quzu Koyun kuzu. "Küçə dolu idi qaramal və **qoyun-quzu** sürüsü ilə, hava yavaş-yavaş istəyirdi qaranlıqlamağı." (**Eş. İt. C.1, s. 92**)

qurtara-qurtara Bitire bitire. "Sözümü **qurtara-qurtara** bizim Zəhmət komissarımızdan üzr istəyirəm. (**İs. Ba. C.3, s. 398**)

lay-lay Lay lay. "Amma hərdən bir keçmiş günləri yad etmək lazımdır:salınız yadınıza o günləri ki, ananız sizi beşikdə yırğalaya-yırğalaya sizə türk dilində lay-lay deyirdi və səs qulaq ağrısı səbəinə sakit olurdunuz." (**Si. De. Ge. C.2, s. 4**)

mat-mat Bön bön. "Məhəmmədhəsən əmi **bir-iki** qədəm onların dalınca gəlib durdu və **mat-mat** gözünü dikdi bu gedən ağalara." (**Eş. İt. C.1, s.105**)

mırtdana-mırtdana Deyine deyine. "Hamamdan çıxan övrətlər təəccüblə bunlara baxıb, bəziləri gülə-gülə, bəziləri **mırtdana-mırtdana** kəndlilərin yanından keçib gedirdilər." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

o yan-bu yan O yan bu yan. "Qəzetçi bir şəxsdi ağı, kamalı cəhətə yaxşı əhvalatlar, yaxşı xəbərlər yığıb, çap eləyib dağıdar **o yan- bu yana**." (**B.Yü. Mü. C.1, s. 43**)

ola-ola Ola ola. "Niyə, mən üç yüz evin katdası **ola-ola**, bir ulaq da tapa bilmirəm, gedirəm oğurluqca özgülərin eşşəyini gətirirəm." (**Eş. İt. C.1, s. 63**)

otura-otura Otura otura. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə yoruluyorula, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə **otura-otura** gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (**Eş. İt. C.1, s. 95**)

ovuşdura-ovuşdura Ovuştura ovuştura. "Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." (**Qo. Ba. C.1, s. 337**)

oynaşa-oynaşa Oynaşa-oynaşa. "Üç dörd uşqol uşağı **oynaşa-oynaşa** keçərdilər."

(Ta. Hə. C.1, s. 285)

para-para Parça parça. "Orası məhz yadimda ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey pıçıldaya-pıçıldaya yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni **para-para** edib özünü bir növ həyəətə saldı." **(Po. Ku. C.1, s. 138)**

pıçıldaya-pıçıldaya Fısıldaya fısıldaya. "Orası məhz yadimda ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey **pıçıldaya-pıçıldaya** yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni **para-para** edib özünü bir növ həyəətə saldı." **(Po. Ku. C.1, s.138)**

puldan-zaddan Paradan falan. "Sonra bir qıznan sevişdi, həmin qızı aldı və bir neçə il gedib İrəvan tərəflərində qürbətlik çəkdi, bəlkə **puldan-zaddan** qazanıb gətirib üç-dörd eşşək alıb, başladı çarvadarlığı." **(Eş. İt. C.1, s. 47)**

sora-sora Sora-sora. "Çay-çörək yığışandan sonra ispalkom yoldaş çubuğunu **sora-sora** rəfiqi Kazıma belə deyir: Kazım mənim xəyalıma bir şey gəlir." **(Qə. Mü. C.1, s. 300)**

toz-torpağını Toz toprağını. "Bir dar küçəynən gedib və arxı tullanıb, bir alçaq qapının yanında durub qəndi qoydu yerə və başladı üst-başının **toz-torpağını** təmizləməyə." **(Eş. İt. C.1, s. 53)**

tullaya-tullaya Ata ata. "Gülbahar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfini açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini cıra-cıra , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və **tulaya-tullay** deyir: Rus lüğəti." **(An. Ki. C.1, s. 474)**

tumarlaya-tumarlaya Okşaya okşaya. "Qasım əmi başını aşağı əyib, barmaqları ilə xalçanın iplərini o tərəfə-bu tərəfə **tumarlaya-tumarlaya** Molla Cəfərə belə cavab verdi: Axund Molla Cəfər, yaxşı fərmayiş buyurursan; ancaq, vallah, arvadın öhdəsindən gələ bilmirəm." **(Po. Ku. C.1, s. 170)**

tuta-tuta Tuta tuta. "Bir qədər öpüşəndən sonra içəri tərəfdəki kişi, çölə tərəf duran kişinin tək əlindən **tuta-tuta** , bunu çölə tərəf basdı ki, düşsün." **(İk. Qa. C.1, s. 322)**

utana-utana Utana utana. "Kəndlilərə yavıqlaşmış biçərə övrət **utana-utana** bir baxdı kəndlilərin üzünə və **qızara-qızara**, baxdı molanın üzünə." **(Po. Ku. C.1, s. 174)**

vaxtı-vaxtında Vakti vaktinde. "Əvvəla budur ki başını **vaxtı-vaxtında** qırxdırmıyanın evində heç xeyir-bərəkət olmaz." **(Po. Ku. C.1, s. 168)**

var-yoxumu Varımı yoğumu. "Mən vəsiyyəət edərim ki, **var-yoxumu** satıb pul eləsinlər və yazdığım əhvalatları versinlər çapa və kitablarımı müftə paylaşınlar ona-

buna." (**Da. Kə. Əh. B.Yü. Mü. C.1, s. 45**)

vura-vura Vura vura. "Yolnan yeddi yaşında bir oğlan, ağ təsküləh başında, göy qədək arxalıq əynində və ağ tuman, ayaq yalın, qabağına bir dəstə quzu qatıb və əlindəki şökə ilə bu quzuları **vura-vura** gəlir kəndə" (Eş. **İt. C.1, s. 90**)

yaxşı-yaxşı İyi iyi. "Yaxşı-yaxşı! Mən çoxdan bilirdim ki, sən bahacılısan. Heç sənnən bacarmaq olmaz. **Yaxşı-yaxşı!**" (Eş. **İt. C.1, s. 61**)

yavaş-yavaş Yavaş yavaş "Küçə dolu idi qaramal və qoyun-quzu sürüsü ilə, hava **yavaş-yavaş** istəyirdi qaranlıqlamağı." (Eş. **İt. C.1, s. 92**)

yazı-pozu Çizip karalamak "Bunun da səbəbi odur ki, mən əhli-savadam, **yazı-pozu** mənim gözümə ziyan eləyibdi." (Da. Kə. Əh. B.Yü. Mü. C.1, s. 41)

yırğalaya-yırğalaya Sallaya sallaya "Amma hərdən bir keçmiş günləri yad etmək lazımdır: salınız yadınıza o günləri ki, ananız sizi beşikdə **yırğalaya-yırğalaya** sizə türk dilində lay-lay deyirdi və siz qulaq ağrısı səbəbinə sakit olmurduunuz." (Si. De. Ge. C.2, s. 4)

yox-yox Yok yok. "Yox-yox, allah görsətməsin, allah eləməsin!" (Eş. **İt. C.1, s. 79**)

yorula-yorula Yorula yorula. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə **yorula-yorula**, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə otura-otura gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (Eş. **İt. C.1, s. 95**)

yumruqlaya-yumruqlaya Yumurukalaya yumruklaya. "Mərvdə cənab mövlana hacı Məhəmməd Bağır ağa hər gün məsciddə minbəri **yumruqlaya-yumruqlaya** yüz iyirmi dörd min peyğəmbərə and içə-içə cammatı inandırır ki, qəzet oxumaq oruc batəl edər." (Or. Ba. E. Şe. C.2, s. 90)

yuya-yuya Yıkaya yıkaya. "Səbəbi budur ki, əlli il bundan irəli burada məktəblər açılardan indiyədək, qazımız məvacibin hörmətinə hər gün məktəbə gedib ruslar ilə əl-ələ verəndə müsəlman məhləsinə gələn kimi əllərini **yuya-yuya** və murdar əcnəbi müəllimlərini söyə-söyə əcnəbi elmini müsəlmanların nəzərində hər gün və hər saat "haram" cərgəsinə daxil eləyibdir." (Üç. Y. Mi. Ma. C.2, s. 385)

4.4.4. Alıntılarla Kurulan İkilemeler

afərin, afərin Afferim afferim. "Pəh, pəh!**Afərin, afərin!**" (Kiş Oy. C.1, s. 375)

çoçi-çoçi Çoçi çoçi. "Qapımı açıb bir yüklü ulağı sürdü həyətə "**çoçi-çoçi**" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni çığırdı-çığırdı yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (Po. Ku. C.1, s. 123)

heyran-heyran Şaşkınlıqla. "Çobanlar gülür, Gülbahar da **heyran-heyran** baxır və dəsmalı ilə gözünün yaşını silir." (An. Ki. C.1, s. 460)

qohum-əqrəba Akraba. "Kərbəlayılar imamzada ziyarətini tamam edib yığışdılar meydana və **qohum-əqrəba** ilə qucaqlaşdı, öpüşüb və ağlaşıb mindilər atları və hazır oldular getməyə." (Eş. İt. C.1, s. 110)

mehriban-mehriban Sevecən sevecən. "Qazı sağ əlini Xudayar bəyin çiyinə uzadıb, **mehriban-mehriban** dedi: Əzizim, sən heç işin yoxdu." (Eş. İt. C.1, s. 101)

4.4.5. Eş Anlamli İkilemeler

çığır-bağır Bağırmaq. Ola bilər ki, yenə Əfruz xanım **çığır-bağır** sala." (An. Ki. C.1, s. 447)

çölü-bacanı: sokak mokak "Yoxsa indi də bu qalıb ki, qız uşaqları da oğlanlar kimi çıxıb **çölü-bacanı** gəzələr?" (Öl. C.1, s. 395)

dava-dərman Tedavi. "Nə qədər Usta Cəfərə **dava-dərman** elətdirdim, başa gəlmədi." (Öl. C.1, s. 412)

dərdi dilini Dert serini. "Muğdusi Akop getdi hacı Rəsulun yanına və **dərdi-dilini** ona söylədi." (Po. Ku. C.1, s. 148)

dərdi-sər Dert, bela. "İkinci budur ki, kəndlilərin quldurluğa getməklərindən biz başladığımız iztiraba düşməyə: kim nə bilsin, bunların bu tövr rəftarından bizə nə qədər **dərdi-sər** və bədbəxtlik gələ bilər." (Po. Ku. C.1, s. 133)

dilsiz-ağızsız Dilsiz ağızsız. "Qaldı ki, bu evi xaraba böcəkdi -nədi, -ki bu saat aranın içində mayallaq aşır və **dilsiz-ağızsız** əkinçilərin çörəyini zay edir,- əlbəttə, bunları bir vasitə ilə qırıb yox etmək savab işlərin ən savabıdır." (Ta. Hə. C.1, s. 280)

doğru-düzgün Doğru dürüst. "Belə olan surətdə bu cür vicdansız müxbirlərin belə bir layiqsiz hərəkəti həqiqi və **doğru-düzgün** müxbirlərin də adını xarab edir; yaşlar da qurunun oduna yanır." (Ba. Mə. C.1, s. 297)

dünya-aləm Dünya alem. "Yer qulaqlıdır, **dünya-aləm** şeytan ilə doludur." (Po. Ku. C.1, s. 133)

hay-küyü Ses sedaları. "Otaqda oxuyub çalanların səsi, qonaqların çəpiyi , həyat adamlarının hay-küyü qarışmışdı bir birinə." (Quzu. C.1, s. 196)

həyat-bacada Bahçədə. "Payızın bu gödək günlərində burada **həyat-bacada** gəzib dolanır və yatıb dincini alır." (Oğ. İn. C.1, s. 304)

xırda-para Ufak tefek. "Çün Hacı Ramazan bizim qonşumuz idi, onunçün da onun

nəinki hamam icarəsinin təfəsilatı, bəlkə ev eşiyinin **xırda-para** işləri də göz qabağında idi və mən möhtərəm oxucularımı inandırırıram ki, Hacı Ramazan övrəti Şərəbanını çox istərdi." (**İ. Ə. C.1, s. 310**)

qara-quraya Siyah. "Şəhər yerində **qara-quraya** baxmaqdan insanın hövsələsi daralır,ona görə də bir bəhanə axtarırı ki böyük şəhərdən bir neçə gün uzaq olsun." (**Oğ. İn. C.1, s. 302**)

qarışıq-dolaşiq Karma karışık. "Qarışıq-dolaşiq yazıların içində kitabın adını tapa bilmədim." (**Şe. Bü. C.1, s. 289**)

qəm-qüssə Keder. "Və Hacı Ramazan övrəti ikinci dəfə boşayandan sonra o qədər peşman olub , o qədər **qəm-qüssə** edir ki, təkliyə tab gətirə bilməyib , gəlib ürəyinin dərđini mənim atama açır, ondan vəsatət və müavinət təmənnə edir." (**İ. Ə. C.1, s. 310**)

mat-məətəl Şaşkın. "Qalırsan **mat-məətəl** və həmişə də ataları görəndə başlayırlar məndən soruşmağa ki,uşqoldan qurtaranda uşaqlarınız nə olacaq?" (**Oy. C. 1, s. 481**)

mərd-mərdanə Mert merdane. "Mənim xəyalıma gəldi ki, kişi olan kəsdə bir az-maz cürət gərək olsun və özümü yığışdırıb **mərd-mərdanə** nayib Cəfərdən soruşdum ki, nə üçün bu günki gündə konsulun xidməti-şərifində adam-zad görsənmir." (**Ko. Ar. C.1, s. 211**)

nağıl-hekayələrinizə Masal hiykelerinize. "Kabla Heydər,qonaqları məətəl eləmə, bu saat oğlunu gətir; yoxsa naçalnik cənablarının o qədər vaxrtı yoxdu ki, sizin **nağıl-hekayələrinizə** o qədər qulaq versin." (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 491**)

ölüm-itim Ölüm kayıp. "Mən ölüm, ana, qohum-əqrəbadan azar-bizar xəbəri, **ölüm - itim** xəbəri eşitməyibsiz ki?" (**Ər. C.1, s. 570**)

puldan-paradan Para. "Hər yanda hörmət, itaət, qapısı ağızında bütün günü şikayətçi və gahdan bir quzu mələyir, toyuq-cücə de qaqqıldayır, **puldan-paradan** da olur." (**Qə. Mü. C.1, s. 300**)

ses-küy Ses. "Bax **səs-küy** eləmeyin." (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 496**)

səy-təlaş Telaş. "Haman günü bu əşxasın dördü də divanxanada hazır olur və nəçərnik bunları öz otağına aparıb əvvələn təvəqqə yolu ilə bunlara deyir ki, Danabaş camaatını ipə-sapa gətirib yumşaltsınlar və uşkol işindən yana **səy-təlaş** eləsinlər, ta bəlkə uşkol bir tövr ilə Danabaş kəndində bina tuta." (**Da. Kə. M. C.1, s. 225**)

tək-tənha Yalnız. "Bunun nə vaxıdır ki, indidən dul qalsın, **tək-tənha** ömrünü yoldaşsız çürütsün, hələ görəcəkli günün qabaqdadır." (**Ər. C.1, s. 564**)

tikə-parça Tike parça. "Bu saat səni mən **tikə-parça** eləyəcəyəm!" (**Ka. C.1, s. 434**)
umu-küsüləri Alınmaqları. "Hələ biləsən ki **umu-küsüləri** nə qədərdir?" (**Oy. C.1, s. 481**)

vaxtı-vaxtında Vakti vaktində. "Əvvəla budur ki başını **vaxtı-vaxtında** qırxdırmıyanın evində heç xeyir-bərəkət olmaz." (**Po. Ku. C.1, s. 168**)

4.4.6. Yaqın Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

ağır-arxayın Ağır rahat. "Burada yarım saat əyləşdik və dəryanın mənzərəsinin təsiri altında, söz yox dincəldik və daha **ağır-arxayın** gəldik çıxdıq mənzilimizə." (**Hamballar. C.1, s. 275**)

alış-veriş Alış veriş. "Heç bu tərəflərdə hürrəyyət **alış-veriş** eliyəni də mən eşitməmişəm." (**Po. Ku. C.1, s. 161**)

and-aman Yemin billah. "Hərgah Məhəmməd həsən əmi çox atılıb düşsə və şıltaq eləsə, Xudayar **and-aman** içsin ki, mirovoy suda ərizə verib karvansaraçıdan eşşəyi istəyər." (**Eş. İt. C.1, s. 67**)

atadan-babadan Babadan-deden. "Amma birisi alçaqdan ucaya qalxa, kasıbçılıqdan dövlətə çata, əskiklikdən hörmətə minə, heç vaxt **atadan-babadan** danışmağı dost tutmaz." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

ataynan-anaynan Anneyle babayla. "Qardaş, nə işin var **ataynan-anaynan**." (**Eş. İt. C.1, s. 51**)

ac-susuz Aç susuz. "O qədər kötək vururlar, o qədər **ac-susuz** saxlayırlar ki, ağı başına gəlir." (**Eş. İt. C.1, s. 100**)

bacı-qardaş Bacı kardeş. "İndi ki, getmədin, getmə, qoy o **bacı-qardaşlar** (əlini zəvvərə tərəf tutur) qayın-baldızlar əyləşsinlər kəcavələrə və yetmiş günün ərzində həzrətin qoşunundan ötəri yetmiş min övlad əmələ gətirsinlər və həzrətin düşməni səğərin dib-bucağına vasil etsinlər." (**Də. Yı. C.1, s. 546**)

baş-gözü Baş gözü. "İstədim yerdən bir daş götürəm və arvadın dalıyca qaçam, vuram **baş-gözü** əzilsin; amma burada dayandım və öz-özümə dedim: Sübhanallah!" (**Yuxu. C.1, s. 316**)

başsız-paraxsız Başsız paraxsız. "Elə ki, Hacı Rza və övrəti öldülər, Məhəmməd həsən əmi qaldı **başsız-paraxsız**." (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

cici-bacıları Cici kardeşleri. "Çoxdan siz **cici-bacıların** nəre çəkməyini eidiblər və öz hesablarını aparıblar." (**Ər. C.1, s. 572**)

çay-çörək Çay ekmək. "Sübh tezdən durduq; **çay-çörək** yeyib qonağımızla şirin

söhbət edə-edə çıxdıq bazara, getdik məscidə." (**Quzu. C.1, s. 196**)

çay-çörəkdən Çay çörək. "Həkim sarısaçlı və sarısaqqal bir kişi idi ki, avtomobildə iki nəfər qeyri qulluqçu ilə gəlib düşdülər və ev sahibi ilə və mənə tanış oldular və bir müxtəsər **çay-çörəkdən** sonra kəndliləri də götürüb getdilər əkinləri baxmağa."

(**Ta. Hə. C.1,s. 277**)

çəm-xəm Naz, işve. "Əgər dursa **çəm-xəm** eləməyə, əgər dedi ki, xeyr, mən gəlmirəm, ya oğlum vəkil eləməmişəm, onda sən əlüstü gəl mənə xəbər gətir, ya xeyr, bir ərizə yazdır gətir mənə." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

dağa-daşa Dağa taşa. "Ta məni niyə **dağa-daşa** salırsan?" (**Ni. M. Də. Qa. C.2, s. 31**)

dam-daş Çatı taş. "Qulaq as gör nə deyirəm: nəçərnik divanxanasının qabağında bir yekə dam-daş var, qapısının ağzında bir qutu vurulub divara , haman qutu poçt qutusudu." (**Po. Ku. C.1, s. 124**)

dava mərəkəni Kavga bağırıtı. "Xudayar katda ordan o cür sifariş edib, Vəliqulu da bu tərəfdən başlayıb şıltağı və **dava-mərəkəni**." (**Eş. İt. C.1, s.73**)

dib-bucağına Köşesine. "İndi ki, getmədin, getmə , qoy o bacı-qardaşlar (əlini zəvvərə tərəf tutur) qayın-baldızlar əyləşsinlər kəcavələrə və yetmiş günün ərzində həzrətin qoşunundan ötəri yetmiş min övlad əmələ gətirsinlər və həzrətin düşməni səğərin **dib-bucağına** vasil etsinlər." (**Də. Yı. C.1, s. 546**)

dinməz-söyləməz Sessiz sakin. "Xudayar bəy dinməz-söyləməz dükandan çıxıb üz qoydu getməyə." (**Eş. İt. C.1, s. 61**)

dost-aşnaya Eş dost. "Və hər gün bir vaxt bulvara gələndə gözüüm o üzdə-bu üzdə olub ki, **dost-aşnaya** rast gəlib onlarla vaxt keçirim." (**Be. D. Qa. C.1, s. 281**)

dükkan-bazar Bakkal pazar. "Nə **dükkan-bazar var** ki, gedib pul verib alasan, nə də çoxluca pul var ki, dəllal vasitəsi ilə artıq qiymət verib hər bir şeyi gətirdəsən." (**Hamballar. C.1, s. 273**)

dəli-divanə Delirmiş. "Bu ikinci səbəbə görə boşamaq ortalığa gələndə Xudayar bəy az qalırdı **dəli-divanə** olsun." (**Eş. İt. C.1, s. 121**)

ər-arvad Karı koca. "**Ər-arvad** üzlərini həyəətə tərəf çöndərüb gördülər ki, həyəətə bir ulağ girdi, ulağın üstündə bir arvad və yanında bir kişi." (**Po. Ku. C.1, s. 165**)

əyni-başı Üst baş. "Ancaq sözün həqiqəti budur ki, bugünkü dilənçi uşağa bir qəpik verməməyim mənə burada xarab etdi; o səbəbə xarab etdi ki, haman dilənçi uşaq yaşda mənim atalı və analı oğlum, **əyni-başı** təzə, qarnı tox, bu saat burada mənim sağ tərəfimdə məndən incimiş oturmuşdu ki, niyə mən ona konfet almadım, ancaq iki

alma aldım." (**İ. Al. C.1, s. 325**)

giley-güzar Limoni. "Bu da keçdi və bir iki aydan sonra bu **giley-güzar** başladı yaddan çıxmağa." (**Sa. Uş. C.1, s. 265**)

gözdə-qulaqda Gözde kulakta. "Xan, qadanı alım, dəsmalın içində yumurta var, **gözdə-quluqda** olun ,yoxsa ulağ ağnar, yumurtaları sındırar." (**Po. Ku. C.1, s. 124**)

haqq-hesabı Alacağını tahsil etmək. "Zəhrimar olsun buların öküzü də, **haqq-hesabı** da!" (**Ki. Oy. C.1, s. 379**)

ipə-sapa İpe sapa. "Xudayar bəy Zeynəbdən hələ ümidini lap kəsmədi: genə güman eləyirdi ki, bəlkə bir tövrənən yumşala və **ipə-sapa** gələ." (**Eş. İt. C.1, s.73**)

işini-gücünü İşini gücünü. "Atası ölən gündən bugünkü günə kimi bir elə vaxt olmayıb ki, Vəliqulu **işini-gücünü** boşluyub, müsahiblərinə qoşulub gəzməyə və kefə məşğul olsun." (**Eş. İt. C.1, s. 69**)

kağızı-qələmi Kağıt kalemi. "Nədənsə, divar yazan uşaqlardan mənim aram yoxdu; ondan ötrü ki , həyə sən yaxşı uşaqsan və könlün məşq eləmək istəyir, götür **kağızı-qələmi**, bir yerdə otur və nə qədər kefindir yaz." (**Sa. Uş. C.1, s. 265**)

kor-peşman Kөр pişman. "**Kor-peşman** qayıtdı gəldi evinə və bilmədi ki, necə evə girib desin ki, hələ eşşək gəlməyib." (**Eş. İt. C.1, s.97**)

küçə-bacanı Mahalle. "Və həmin Nəzərəli xanın ətrafındakı vəzirlər ibarət idilər bir dəstə fərraşdan ki, əllərində şallaq **küçə-bacanı** gəzib, xanın əmrini rəiyyətə yetirirdi." (**Xa. Tə. C.1, s. 233**)

qab-qaşiq Kab kakak. "Qaranlıq bucaqlarda taxça kimi deşiklərə düzülüb saxsı **qab-qaşiq**, bir-iki mis qab." (**Eş. İt. C.1, s. 86**)

qan-tər Kan ter. "Mən istidən **qan-tərin** içində idim və bir yandan alnımın təri **dameci-dameci** axırdı və bir yandan da buz şiddətnən əriyib süzələnirdi." (**Buz. C.1, s. 269**)

qatıq-çörək Yoğurt ekmek. "Lampa gətirən uşaq getdi və qayıdıb əlində bir süfrə gətirdi açdı yerə və onun dalınca bir kendli oğlan əlində **qatıq-çörək** gətirib qoydu ortalığa." (**Zə. C.1, s. 330**)

qayın-baldızlar Kayın görümcələr. "İndi ki, getmədin, getmə , qoy o bacı-qardaşlar (əlini zəvvərə tərəf tutur) **qayın-baldızlar** əyləşsinlər kəcavələrə və yetmiş günün ərzində həzrətin qoşunundan öteri yetmiş min övlad əmələ gətirsinlər və həzrətin düşmənini səğərin dib-bucağına vasil etsinlər." (**Də. Yı. C.1, s. 546**)

qənd-çay Şeker çay. "Əvvəla budur ki, **qənd-çaya**, söz yox, pul verəcəksən." (**Eş. İt. C.1, s. 58**)

qıraq-bucaqdakı Kıyı köşe "Qıraq-bucaqdakı evlərin biri lüt Qurbanın evidir, biri dilənçə Zöhrənin evidir." (Ha. Dü?. C.3, s. 130)

qır-vır Hır gür. "Amma gördüm ki, mənə etina eliyən yoxdur və şeylərin bir neçəsi daha hambalların çiyində idi; yerdə qalan şeylərin də üstünə qalan hamballar düşüb elə kəşəkəş və elə bir **qır-vır** salmışdılar ki, mənə daha qulaq verən yoxdur." (Hamballar. C.1, s. 275)

qohum-qardaş Akraba kardeş. "Arvad nədi, həyətdən küçəyə çıxdı nədi, hələ bir para binamus müsəlmanlar övrətlərini yanlarına salıb aparırlar **qohum-qardaş** evinə." (Po. Ku. C.1, s. 173)

qohum-qonşu Akraba komşu. "Bir dəst paltara və on altı manat pula Xeyransanın siğəsini mən özüm oxudum Axund Molla Fəzləliyə və haman gün **qohum-qonşu** bekar arvadların köməkliyi ilə **xeyir-duası** ilə Xeyransanı gətirdik təzə əri Molla Fəzləlinin otağına." (Quzu. C.1, s. 203)

qohum-əqrəba Akraba. "Kərbəlayılar imamzada ziyarətini tamam edib yığışdılar meydana və **qohum-əqrəba** ilə qucaqlaşdı, öpüşdü və ağlaşdı mindilər atları və hazır oldular getməyə." (Eş. İt. C.1, s. 110)

qol-budaq Kol budak. "Səbəbi budur ki, bizim şəhərimizdə bir yerli famil var, - toxumunmu cinsliyindəndir, ya yerinmi qüvvəliyindəndir ,-hər tərəfə **qol-budaq** atıb , o qədər də bar gətirib ki, xudavəndi-aləmin mərhəməti sayəsində bütün şəhəri tutub." (Şikayət. C.3, s. 99)

qol-qıçı Kol bacak "Ey həkim, and verirəm səni İsa və Məryəmə, əgər sənin ixtiyarında olan dava-dərmanlardan kərəmət varsa, bu biçərə bir əlac elə ki, bəlkə bu qədər naməhrəm içində **qol-qıçı** açıq gəzmək məsiyyətdən xəlas olub , nə qədər nəfəsi var, cənabınıza sənaxan olsun." (Də.Yı. C.1, s. 530)

qonaq-qarası Misafir. "Evdə, evin **qonaq-qarası** olar." (Ba. Mə. C.1, s. 297)

qoyun-keçi Koyun keçi. "Pəri arvad da üç -dörd yetimlərlə içəri evində bir-iki baş heyvanları ilə olurdu;bir ulağ idi, bir inək, bir-iki də **qoyun-keçi** idi." (Tə. Ba. B. N. S. C.1, s. 234)

qoyun-quzu Koyun kuzu. "Küçə dolu idi qaramal və **qoyun-quzu** sürüsü ilə, hava yavaş-yavaş istəyirdi qaranlıqlamağı." (Eş. İt. C.1, s. 92)

qurt-quş Kurt kuş. "Və təəccüb burasıdır ki, zəmilərdə nə çəyirtkə görsənirdi, nə qeyri bir qurt-quş." (Ta. Hə. C.1, s. 277)

lal-kar Dilsiz sağır. "Niyəlal-kar kimi durub baxırsan?" (Oy. C.1, s. 498)

lum-partaxal Limon portakal. "Ortaya düzülüşdü stollar və stolların üstünə

düzülmüşdü növ-növ şirin çörəklər, suxarılar paxlavalar, halvalar, kanfetlər, **lumupartaxallar**, quru yemişlər." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

nənə-babalarına Nənə dedelerinə. "Belə güman eləmək lazımdır ki, dünyaya yığışan sol firqələr çox çığır bağırsalsalar, usta "lipin"ülgücü çıxardacaq və vəkillərin dalına həcəmət qoyacaq ki, qanları artıqlıq eləməsin, necə ki, Naxçıvan hamamlarında dəlləklər bir uşağın başına soyuq dəyəndə o saat çıxardılar ülgücü və deyirlər ki, uşağın qanı artıqlıq eləyib və bu sayaq gündə bir-iki uşağı **nənə-babalarına** qonaq göndərirlər." (**Ustalipin. C.2, s. 143**)

oğul-uşaq Oğul çocuk. "Bir nəfər də çarşafly arvad və bir-iki də **oğul-uşaq** Şirəlini çəkə-çəkə apardılar evlərinə tərəf." (**Buz. C.1, s. 271**)

övrət-uşağı Kadın çocuk. "Xudayar bəyin bu tövr getməyindən əlustu **övrət-uşağı** başa düşdü ki, Xudayar bəy şəhərə hazırlaşır." (**Eş. İt. C.1, s. 85**)

pendir-çörək Peynir çörək. "Pərinisə gətirdi ərinin qabağına **pendir-çörək** qoydu və özü də oturdu ərinin yanında ." (**Po. Ku. C.1, s. 165**)

toy-bayram Düğün-bayram. "Bəs, bu əsbabi-iftixar deyil, nədir ki, Tiflisdə camaat Allahın və onun peyğəmbərlərinin ziddinə cəlalı bir nümayişlər,mitinqlər, nitqlər və **toy-bayram** qurduğu bir vaxtda, mənim müqəddəs olan Naxçıvanımdı Dəstə məsul katibi Kərbəlayı Şirəli Kərbəlaya müşərrəf olur yoldakıların biri oruc tutan müsəlman qardaşlara böyük payoklar gətirdir?" (**Mü. Və. C.3 s. 100**)

toyuq-cücəni Tavuk civciv. "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyəətə "çoçi-çoçi" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd **toyuq-cücəni** çığırdı-çığırdı yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

toz-torpağını Toz toprağını. "Bir dar küçəynən gedib və arxı tullanıb, bir alçaq qapının yanında durub qəndi qoydu yerə və başladı üst-başının **toz-torpağını** təmizləməyə." (**Eş. İt. C.1, s. 53**)

ürək-dirək Yürek direk. "Və müxtəsər həmin müsahiblərimlə tez-tez görüşüb danışdıq , dərdləşərdik, bir-birimizə **ürək-dirək** verərdik və həmişə ayrılanda da ümidvarlıqla ayrılırdıq ki, inşallah, muradımıza çatırıq və inşallah , şayəd iş elə gətirdi ki,bəlkə mülk və maaşımızı qaytardılar özümüzə." (**Be. D.Qa. C.1, s.287**)

üst-başının Üst başının. "Bir dar küçəynən gedib və arxı tullanıb, bir alçaq qapının yanında durub qəndi qoydu yerə və başladı **üst-başının** toz-torpağını təmizləməyə." (**Eş. İt. C.1, s. 53**)

üz-gözü Yüz gözü. "Oğlum boynunda bir yetim rus uşağı cır-cındır içində, **üz-gözü**

qap qara, çirkli və iyrenc, gəldi durdu qabağımızda və məndən bir qəpik pul istədi." **(İk. Al. C.1, s. 325)**

var-gəl Var gel. "Xan çıxdı balkona və bir papiros yandırır başladı **var-gəl** eləməyə." **(Po. Ku. C.1, s. 125)**

yağa-bala Yağa bala. "Əlimizə düşəni veririk **yağa-bala** ki, qonaq qabağında xəcalət olmayaq." **(Ər. C.1, s. 557)**

yerdən-göyə Yerden göyə. "Zeynəb oğlundan **yerdən-göyə** kimi razıdır." **(Eş. İt. C.1, s. 69)**

yetim-yesirin Kimsesiz "Amma Zeynəbi alsın, daraşır **yetim-yesirin** malını yeyib çıxacaq başa." **(Eş. İt. C.1, s. 77)**

yeyib-içməyə Yiyip içməyə. "Amma o necədir ki, bir həftə nigarançılıqdan nə yuxu yuxuluyasan, nə **yeyib-içməyə** iştahın ola?" **(Nigarançılıq. C.1, s. 207)**

yorğan-döşək Yorgan döşək. "Yuxarı başda qoyulmuşdu bir bükülü **yorğan-döşək**, bucaqda var idi bir sənək, bir lüleyin və süpürgə, çirkli divarların nə tağları var idi, nə taxçası." **(Eş. İt. C.1, s. 61)**

zir-zibilə Çör çöpe. "Və indi də hamın səbəbdəndi ki, bildirki **zir-zibilə** hələ əl vurulmayıb və heç lazım da deyil; çünki bir də vəbadan zaddan gəlsə , (yənə taun da gələ bilər), bir parça kağızdı,yazıb yapışdırırıq divarlara , azar-bezar öz-özünə qaçıb gedər." **(Cəfəngiyat. C.3, s. 74)**

4.4.7. Zıt Anlamlı Kelimələrdən Oluşan İkilemələr

ağlayırdı-gülürdü Ağlıyordu gülüyordu. "Bəzi ağlayırdı, bəzi gülürdü." **(Eş. İt. C.1, s. 109)**

alıb-satmaqdır Alıp satmaq. "Tiflisdə bir gürcü var, peşəsi saxsı qab **alıb-satmaqdır**." **(Bi. Pa. Xə. C.2, s. 326)**

aşağı-yuxarı Aşağı yukarı. "Amma axşam vaxtları Xansaray şəhərinin girəcəyində , "Çanaqqala" çayxanasının qabağında , görkəmli və tamaşa etməli bir şey varsa , o da aşağıdan-yuxarı şəhərə varid olan avtomobillərin, faytonların və yaxud atlıların tamaşasıdır." **(At. Da. C.1, s. 341)**

az-çox Az çok. "Rus məmləkətinə səfər eləməyimizin səbəbi bu idi ki, buranın müsəlman əhalisindən həmişə mehribanlıq görüb əhli-əyalımıza **az-çox** ruzi əxz edib, vətənimizə geri qayıtmışdıq." **(Ki. Oy. C.1, s. 129)**

böyük kiçik Böyük küçük. " Muğdisi oğlu ilə həyətdən bir neçə **böyük** və **kiçik** taxtalar gətirib qoydu otağa." **(Us. Ze. C.1, s. 141)**

büyük: küçük "Amma lazımdır ki, biz böyüklərlə kiçiklərin təfəvütü ola idi." (**Mü. Ol. C.2, s.51**)

dedi-demedi Söyledi söylemedi. "Dəxi mən bilə bilmədim ki, bu şəxs nə **dedi** və nə **demededi**." (**Da. Kə. Əh. C.1, s. 221**)

dedik-demədik Dedik demedik. "Əlbəttə, uşaq özü bu barədə öz fikrinə qalacaq və biz **dedik-demədik** özsü üçün məşğələ axtarıb tapacaq-bu təbiidir." (**Uşaqlarımız. C.3, s. 102**)

dolurdular-boşalırdılar Dolmak boşalmak. "Çubuqlar da **dolurdular, boşalırdılar**." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

dövlətlilikdən-kasıblığa Zenginlikdən fakirliyə. "İndi dünyada qayda belədi ki, birisi ucadan alçağa yenə, **dövlətlilikdən kasıblığa** düşə, söhbəti həmişə aparıb çıxardacaq keçən günlərinə: ay mənim atam belə, anam belə, dövlətimiz bu qədər idi, imarətimiz bu cür idi, hörmətimiz bu həddə idi." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

əvvəl-axır Önce sonra. "Bu uşaq **əvvəl-axır** alim olacaq." (**Us. Ze. C.1, s. 162**)

əvvəl-sonra Evvel-sonra. "**Əvvəl** başladılar ziyarətə getməkliyin savabından, **sonra** keçdilər ziyarətə getməkliyin şərtlərinə." (**Eş. İt. C.1, s. 48**)

gecə-gündüz Gece gündüz. "**Gecə** və **gündüz** bu heyvana mütəvəccöh olur ki, onu yarı yolda qoymasın." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

gediş-gəlişi Gidiş geliş. "O səbəbə ki, biz müsəlman içəndə əgər birinin bir böyük ilə münasibəti, **gediş-gəlişi** və dostluğu olmadı, onu saymırlar;amma mğsəlman içində nə qədər böyüyə itaət eləsən, o qədər de cammatın içində hörmətin olur." (**Pə. Ey. C.2, s. 520**)

getdi-gəldi Gitti geldi. "Birisi **getdi** ziyarətə, **gəldi** evinə, heç kəs getmədi onun görüşünə, dəxi bu müsəlmançılıq olmadı ki!" (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

get-gəl Git gel. "İranlıların pasport **get-gəli** məsələsi" Bakı fəhləsi" qəzetinin ancaq dördüncü səhifəsində yazılıbdır." (**Pa. G. G. C.3, s. 286**)

getmək-getməmək Gitmek gitmemek. "Sən səy et, elə bir kəsi yada sal və elə bir kəsin ölüsünün üstünə get ki, səni orada gözləyə bilsinlər və oraya sənin **getməyin** və **getməməyin** yada düşsün." (**Ko. Ar. C.1, s. 210**)

getmək-gəlmək: gitmek gelmek "Zəvvarın həmişə getmək, ya gəlmək sədasının eşindən kimi Məhəmmədhəsən əminin gözündən yaş çeşmə kimi başlar axmağa." (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

gəlib-gedə Gelir gider. "Bu şəxs çox vaxt xanın yanına **gəlib-gedər** və hər gələndə olmaz ki, undan, əriştədən, baldan, yağdan gətirməsin." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

gəlib-gedən Gelip giden. "Səki ilə **gəlib-gedən** camaat o qədər ki, hambalların bir-ikisini görürdük, qalanını görmürdük. " (**Hamballar. C.1, s. 276**)

göndərmişəm-göndərməmişəm Gönderdim göndermedim. "Qoy qardaşın Kərbəlayı Rza getsin makulu Hacı Əlidən soruşsun görsün , göndərmişəm ya göndərməmişəm." (**Us. Ze. C.1, s. 164**)

göyçək-çirkin Güzel çirkin. "Bu övrətin **göyçəkliyi** və **çirkinliyi** barəsində heç bir söz demək olmaz." (**Eş. İt. C.1, s. 118**)

hirsli-sakit Sinirli sakit. "Biri **hirsli**, biri **sakit**, biri adam döyən, biri ucaboy , biri alçaqboy, biri rəiyyətin atasını-anasını söyən, biri heç bir kəsi söyməyən, biri kəndə gələn kimi kasıb rəiyyətdən qayqanaq tələb edən, biri yalvarsan da müftə bir tikə yavan çörək də kasıbdan istəməyən, biri əsil kəndli dostu, biri həqiqi qolçomaq, birinin cəlalı qədim xan cəlalı kimi, biri həqiqi rəiyyət yoldaşı." (**İs. İm. C.3, s. 144**)

hə-yox Evet hayır. "Axşam Qasıməlini göndərəcəyəm ki, səndən ya **hə**, ya **yox** cavabını alsın." (**Eş. İt. C.1, s. 113**)

kasıb-dövlətli Fakir zengin. "Üçüncü də Zeynəb ondan ötrü Xudayar bəyə bu cavabı verdi ki, necə övrət ola, ya **kasıb**, ya **dövlətli**, ya cavan, ya **qoca**, ya **göyçək**, ya **çirkin**, razı olar yüz il ərsiz qalsın, amma üzünü Xudayar bəyin adama oxşamaz üzünə və iri burnuna sürtməsin." (**Eş. İt. C.1, s. 72**)

kefli-kefli Keyfli keyfli. "Gecə-gündüz əlləri xəncərlərinin qımında, ya papaqları yanqılıcı, **kefli-keflidolanmaqdadırlar**." (**Tök. C.2 s. 524**)

kosa-top saqqal Sakallı-sakalsız. "O, çox **qaradı** və **kosadı**, amma mən ağımtıl və **top saqqalam**." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

köhnə-təzə: eski yeni "Yəni şəriətə baxsaq, ikisi də Xudayar bəyin övrətidi, biri **köhnə** övrətidi, biri də **təzə** övrətidi." (**Eş. İt. C.1, s. 110**)

qara-ağ Esmer-beyaz. "O, çox **qaradı** və **kosadı**, amma mən ağımtıl və **top saqqalam**."

qaranlıq-ışıq Karanlık ışık. "Tövlənin bir tərəfi mal ilə dolu və **qaranlıq** idi, amma digər tərəfi uca və **ışıq** idi və burada çox cəmiyyət əyləşib söhbətə məşğul idilər." (**Ki. Oy. C.1, s. 129**)

olunub-olunmayıb Olmuş olmamış. "Əgər sənin ziyarətin qəbul **olunub** allah yanında, dəxi bizim sənə dua eləməkliyəmizin nə faydası? Əgər ki, qəbul **olunmayıb**, genə faydası yoxdu." (**Eş. İt. C.1, s. 49**)

örtdü-açdı Kapattı açtı. "Oğlan bir söz deməyib qapını **örtdü** və rədd oldu; sonra gəldi, qapını **açdı** və dedi: **Gəl**." (**Eş. İt. C.1, s. 53**)

piyada-atlı Yaya süvari. "Kimi **piyada**, kimi **atlı**." (Eş. İt. C.1, s. 109)

sağ-sol Sağ sol. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədəninə **sağ** və **sola** bura-bura, əzilə-əzilə, mızıldaya-mızıldaya başladı anasını çağırmağa." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 223)

saxlamaq-saxlamamaq Tutmaq tutmamak. "Bu axır günlərdə qabaqca yəhudilərin və sonra xristianların pasxa bayramlarını **saxlamaqmi** və ya **saxlamamaqmi** mübahisəsi olunmaqda idi." (Tiryək.C.3, s. 363)

seher-axşam Sabah-akşam. "Mən elə şəxslər görmüşəm ki, **səhərdən- axşamadək** danışıb, mən heç doymamışam." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 44)

söyən-söyməyən Söven sövmeyen. "Biri hirsli, biri sakit, biri adam döyən, biri ucaboy , biri alçaqboy, biri rəiyyətin atasını-anasını **söyən**, biri heç bir kəsi **söyməyən**, biri kəndə gələn kimi kasıb rəiyyətdən qayqanaq tələb edən, biri yalvarsan da müftə bir tikə yavan çörək də kasıbdan istəməyən, biri əsil kəndli dostu, biri həqiqi qolçomaq, birinin cəlalı qədim xan cəlalı kimi, biri həqiqi rəiyyət yoldaşı." (İs. İm. C.3, s. 144)

uca-alçaq Uzun kisa. "Onun boyu **ucadı**, mənim boyum **alçaqdı**." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41)

ucaboy-alçaqboy Selvi boylu kisa boylu. "Biri hirsli, biri sakit, biri adam döyən, biri **ucaboy** , biri **alçaqboy**, biri rəiyyətin atasını-anasını **söyən**, biri heç bir kəsi **söyməyən**, biri kəndə gələn kimi kasıb rəiyyətdən qayqanaq tələb edən, biri yalvarsan da müftə bir tikə yavan çörək də kasıbdan istəməyən, biri əsil kəndli dostu, biri həqiqi qolçomaq, birinin cəlalı qədim xan cəlalı kimi, biri həqiqi rəiyyət yoldaşı." (İs. İm. C.3, s. 144)

ucadan-alçağa Yüksektən alçağa. "İndi dünyada qayda belədi ki, birisi **ucadan alçağa** yenə, dövlətlilikdən kasıblığa düşsə, söhbəti həmişə aparıb çıxardacaq keçən günlərinə: ay mənim atam belə, anam belə, dövlətimiz bu qədər idi, imarətimiz bu cür idi, hörmətimiz bu həddə idi." (Eş. İt. C.1, s. 50)

var-yox Var yok. "Mən vəsiyyət edərəm ki, **var-yoxumu** satıb pul eləsinlər və yazdığım əhvalatları versinlər çapa və kitabları müftə paylaşsınlar ona-buna." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 45)

yaxşılıq-pislik İyilik-kötülük. "Hələ **pisliyi, yaxşılığı** qalsın kənarda." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 42)

yedin-yemədin Yedin yemedin. "Kütüm balığını da sirkəsiz **yedin**, ya heç **yemədin**- ikisi də birdir." (Sirkə. C.1, s. 250)

zəif-sağlam Zayıf-kuvvetli. "Bir təfavütümüz ordadır ki, mən gözlük qoyuram,

gözlərim **zəifdi** ; amma yoldaşımın gözləri çox salamatdı." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

cavan -qoca Genç yaşlı. "Üçüncü də Zeynəb ondan ötrü Xudayar bəyə bu cavabı verdi ki, necə övrət ola, ya kasıb, ya dövlətli, ya **cavan**, ya **qoca**, ya **göyçək**, ya **çirkin**, razı olar yüz il ərsiz qalsın, amma üzünü Xudayar bəyin adama oxşamaz üzünə və iri burnuna sürtməsin." (**Eş. İt. C.1, s. 72**)

4.4.8. "M" İlavəli İkilemələr

ac-mac Ac-mac. "Balaxana vağonları da minməli deyil, çünki orada qara camaat içində yeyib-içmək olmur, **ac-mac** doluşub, adamın ağızına baxırlar." (**Ağ. Çö. Və. Kə.Ya. C.3, s. 84**)

az-maz Az maz. "Mənim xəyalıma gəldi ki, kişi olan kəsdə bir **az-maz** cürət gərək olsun və özümü yığışdırıb mərd-mərdanə nayib Cəfərdən soruşdum ki, nə üçün bu günki gündə konsulun xidməti-şərifində adam-zad görsənmir." (**Ko. Ar. C.1, s. 211**)

çit-mit Çit mit. "Mənim sənətim qoltuqçuluqdu, yəni dörd-beş top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, **çit-mit** satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

çürük-mürük Bozulmuş falan. "Xülaseyi -kəlam, elə də olardı, bele də olardı və indiki kimi Nikolay padşahın da maarif vəzirlərinin belə- belə **çürük-mürük** hökmləri doxsan doqquz kitaba girərdi və rəsmi cəridlərdə nömrəli təfsili dərc olunardı." (**Əs. Mü. C.3, s. 108**)

xırda-mırda Hırda mırda. "Cavab verdi ki, Şəmsəddin lüğəti **xırda-mırda** və kiçik-miçik yazıçıların əsərlərini oxuyub qanmaqdan ötrüdür." (**Acıqnan. C.3, s. 223**)

kiçik-miçik Küçük müçük. "Cavab verdi ki, Şəmsəddin lüğəti **xırda-mırda** və **kiçik-miçik** yazıçıların əsərlərini oxuyub qanmaqdan ötrüdür." (**Acıqnan. C.3, s. 223**)

qurban-murban Kurban murban. "Söz yox ki, burada pasxa-masxa, **qurban-murban** bir bəhanidir; yoxsa sən əgər doğrudan da Allahı sevənsən, dəxi bu qədər yeyib-içməyin Allah məhəbbətinə nə dəxli var?" (**Ye. Ba. C.3, s. 412**)

lüt-müt Çırılçıplak. "Ey mənim yolçu, dilənşə, **lüt-müt** qardaşlar həmsərilər!" (**Me.Gö. C.2, s. 128**)

pasxa-masxa Paska maska. "Söz yox ki, burada **pasxa-masxa**, qurban-murban bir bəhanidir; yoxsa sən əgər doğrudan da Allahı sevənsən, dəxi bu qədər yeyib-içməyin Allah məhəbbətinə nə dəxli var?" (**Ye. Ba. C.3, s. 412**)

4.4.9. Zarf Fiil Ekleriyle Oluşan İkillemeler

acıda-acıda Acıta acıta. "Dostum genə bir qədər baxdı üzümə və papiros tüstüsü gözlərini **acıda-acıda** əlini uzatdı ən yuxarı təbəqədən bir köhnə cildli kitab çıxartdı və tutdun qabağıma." (Şe. Bü. C.1, s. 289)

aça-aça Aça aça. "Novruzəli çuvalların kəndirini **aça-aça** cavab verdi." (Po. Ku. C.1, s. 123)

ağlaya-ağlaya Ağlaya ağlaya. "Nəcəfəli **ağlaya-ağlaya** və bədəninə sağ və sola **bura-bura**, əzilə-əzilə, **mızıldaya-mızıldaya** başladı anasını çağırmağa." (Da. Kə. Əh. C.1, s. 223)

axa-axa Aka aka. "Suyu **axa-axa** buzunu tez torpağın içindən götürdüm tulladım divarın kölgəsinə və qaçdım yerdəki daşlara tərəf və qabağıma gələn daşları yerdən qapıb başladım Şirəliyə tərəf tullamağa." (Buz. C.1, s. 270)

aralaya-aralaya Yara yara. "Adamları **aralaya-aralaya** ortaliğa qırx beş-əlli yaşında bir kəndli çıxdı, başında yekə papaq , əynində köhnə qədək arxalıq, ayağında çirkli və gen dizlik , ayaqyalın və beli açıq." (Da. Kə. M. C.1, s. 228)

atıla-atıla Zıplaya zıplaya. "Uzaqdan atasını görüb sevincək qaçdı və Qasım əminin tərkindəki övrəti, xalası Zibeydə hesab edib, **atıla-atıla** qaçdı övrətin yanına və çarşovun ucundan yapışib dedi: Zibeydə xala mənə xoruz gətirdin?" (Po. Ku. C.1, s. 171)

bilə-bilə Bile bile. "Nə qədər ki, mən öz-özlüyümdə qorxurdum, bir o qədər də dadaşım məni qorxudurdu; yəni o rəhmətlik də qəsd ilə eləməirdi, **bilə-bilə mənə** qorxutmurdu." (Ko.Ar. C.1, s. 218)

bilməyə-bilməyə Bilməyə bilməyə. "Usta Cəfər **bilməyə-bilməyə** Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı, qələmi götürdü, kağızı qoydu sol dizinin üstə və hıqqına-hıqqına, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafız " deyib getdi." (Po. Ku. C.1, s. 159)

buğlana-buğlana Buharlana buharlana. "Məşədi getdi, abgüştü öz əlində **buğlana-buğlana** gətirdi, çörək doğradı, qarışdırdı və mənə "buyur" deyib, təklif etdi." (Qəssab. C.1, s. 237)

bura-bura Bura bura."Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədəninə sağ və sola **bura-bura**, əzilə-əzilə, mızıldaya-mızıldaya başladı anasını çağırmağa." (Da. Kə. Mə. C.1, s. 223)

cıra-cıra Yırta yırta. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini **cıra-cıra** , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

çala-çala Çala çala. "İskəndər çırtmış **çala-çala** oxuyur və oynayır." (**Öl. C.1, s. 397**)

çapa-çapa Çapa çapa. "Budur , aşağıdan bir neçə atlı **çapa-çapa** gəlir." (**At. Da. C.1, s. 341**)

çevirə-çevirə Çevire çevire. "**Çevirə-çevirə** alçaqdan bir dua vird eləyirdi." (**Eş. İt. C.1, s. 96**)

çeynəyə-çeynəyə Çiğneye çiğneye. "Əhməd Fitrət çəngəli stolun üstünə qoyub , dik qalxdı ayağa və ağzında yavan çörəyi **çeynəyə-çeynəyə** dedi: Ay mənim əziz qardaşlarım, axı bir mənə deyin görüm , axı hər dilin bir qanunu var." (**Sirkə. C.1, s.252**)

çəkə-çəkə Çeke çeke. "Hətta mən ona burada hirsimdən elə bir söyüş göndərdim ki, Şirəli qeyzindən ağlaya-ağlaya mənə geri qaytaranda öz atası Hacı Bayram həyətdən eşitdimi, eşitmədimi , ancaq gördüm ki, kişi düz gəldi yapışdı oğlunun qulağından və **çəkə-çəkə** apardı həyətinə və dübarə həyətdən çıxdı, mənə tərəf səsləndi: Ədə, vələdüzzina, düz yolunna çıxıb gedə bilmirsən?" (**Buz. C.1, s. 271**)

çığıra-çığıra Bağıra bağıra. "Vəliqulu qeyznən və **çığıra-çığıra** və sağ əlini ölçə-ölçə deyir: Yox, olmaz, gərək verəsən! Bu saat gərək verəsən! (**Eş. İt. C.1, s.74**)

çığırdada-çığırdada Bağırda bağırda "Qapını açıb bir yüklü ulağı sürdü həyətdə "**çöçü-çöçü**" deyə-deyə və yükün arasından üç-dörd toyuq-cücəni **çığırdada-çığırdada** yerə qoyub, yükü açıb çuvalları saldı yerə və xanın üzünə baxıb ikiqat əyilib salam verdi." (**Po. Ku. C.1, s. 123**)

çixa-çixa Çıka çıka. "Qurban pilləkənləri **çixa-çixa** başladı: Usta allah atana rəhmət eləsin." (**Po. Ku. C.1, s. 144**)

çırpa-çırpa Döve döve. "Övrət başına **çırpa-çırpa** evdən qaçıb çıxdı eşiyə." (**Eş. İt. C.1, s. 81**)

dağıda-dağıda Dağıta dağıta. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cəldlərini cıra-cıra , vərəqlərini **dağıda-dağıda** tullayır ortalığa və tulaya-tullay deyir: Rus lüğəti." (**An. Ki. C.1, s. 474**)

danışa-danışa Konuşa konuşa. "Xudayar bəy, Qasıməli, Kərbəlayı Qafar və Kərbəlayı Səbzəli **danışa-danışa** Buzxana məhəlləsinin uzun küçəsini gəlib çıxdılar başa." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

deyinə-deyinə Söylənə söylənə. "Arvad gecə **deyinə-deyinə** cavab verdi." (Quzu. C.1, s. 196)

doldura-doldura Doldura doldura. "Çubuğunu cibindən çıxartdı, **doldura-doldura** dedi: Mərdümazarın evini allah yıxsın." (Qə. Mü. C.1, s. 308)

döyə-döyə Döve döve. "Axırı lap naəlac qalıb, getdim bir qaradavoy çağırıdım, oğlanı **döyə-döyə** çıxartdı eşiyə." (Eş. İt. C.1, s. 62)

duruxa-duruxa Şaşırmaq. "Cəlal qabağında kitab, **duruxa-duruxa** oxuyur." (Öl. C.1, s. 383)

eləyə-eləyə Eleye eleye. "Bu işlər fikir **eləyə-eləyə** Kərbəlayı Məhəmmədəli gəlib yetişdi məscidin qapısına." (Po. Ku. C.1, s. 156)

eləyə-eləyə Yapa yapa. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" **eləyə-eləyə** və öskürə-öskürə , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca söykənə-söykənə giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

eşidə-eşidə İşite işite. "Helə də elədi:övtretini qulağım **eşidə-eşidə** məzəmmətlə saldı dalına və apardı." (Yuxu. C.1, s.316)

əsnəyə-əsnəyə Esneye esneye. "Xanım **əsnəyə-əsnəyə** istədi gedə və gedəndə birçə bunu dedi: Heyif ki, bir şey başa düşmürəm." (Qəzəl. C.1, s. 292)

gedə-gedə Gide gide. "Qonaqların üçü durdu ayağa və "xudahafiz", "salamat qal" eləyib, mehmanxanada çıxıb getdilər və **gedə-gedə** yol uzun genə öz-özlerine deyirdilər ki, "doğrudan da nigarançılıq pis şeydir". (Nigarançılıq. C.1, s. 208)

gəzdirə-gəzdirə Dolaşdırma dolaşdırma. "Qabaq otaqdan keçdim dal otağa, oradan o birisinə və genə üçüncü otağa ; müdir də, biz də sağa-sola göz **gəzdirə-gəzdirə** getdik və mənim siyahımda yazılan şetlərin birini də burda görmədik." (Hamballar. C.1, s. 274)

gəzə-gəzə Dolaşa-dolaşa. "Bir gün **gəzə-gəzə** mən də bulvara və artist rəfiqim Balaqədəş də bulvara çıxdıq." (Ta. Hə. C.1, s. 286)

gülümsənə-gülümsənə Gülümseye gülümseye. "Ohanın anası ağzında yaşmaq **gülümsənə-gülümsənə** mənə bir stəkan çay gətirdi və sonra getdi bir özgə balınc gətirdi, qoydu qızım uzandığı krovatın üstə və haman mən qızıma verdiyim balıncı götürdü gətirdi və genə gətirdi saldı səliqəli qoşa yatacağın üstünə və elə qoydu və balıncıları elə səy və səliqə ilə çırpıb tumarladı və elə səliqə ilə yerləşdirdi ki,mənə aşkar oldu ki, bu arvad bu yeri iki nəfər adam üçün sazlayır." (Qo. Ba. C.1, s. 337)

gülə-gülə Ggüle güle. "Ancaq Muradqulu başını qaldırıb **gülə-gülə** dedi: Buy, əmoğlum gəldi." (Eş. İt. C.1, s.75)

haraylaya-haraylaya Sesliye sesliye. "Əlsiz-ayaqsız kəndliyə cəmən yardım

göstərmək lazım gələn vaxt, o vədə bir nəfər adam salırlar kəndə , gedir evbəev gəzir və **haraylaya-haraylaya** deyir: Ay cammat !Hər evdən bir cüt çıxsın , Həsənquluya bir-iki çuval yer cızlasın." (**Hov. C.3, s.161**)

hıqqına-hıqqına Kırıla kırıla. "Usta Cəfər bilməyə-bilməyə Kərbəlayı Məhəmmədəlinin kağızını molladan aldı,qələmi götürdü,kağızı qoydu sol dizinin üstə və **hıqqına-hıqqına**, kəhildəyə-kəhildəyə on dəqiqənin müddətində yaman-yaxşı adını yazdı, sonra yazdığı yerə bir çimdik torpaq töküb paketi qoydu qoltuğuna və ayağa durub, "xudahafiz " deyib getdi." (**Po. Ku. C.1, s. 159**)

hürə-hürə Havlaya havlaya. "Kəndin içindən üç-dört köpək **hürə-hürə** hücum çəktilər Qurbanəli bəyin üstünə." (**Po. Ku. C.1, s. 186**)

xoruzlana-xoruzlana Horuzlana horuzlana. "Mən bu sözü ağzımdan qaçıran kimi hambalların bir neçəsi **xoruzlana-xoruzlana** üstümüzə hücum elədilər və bağıra-bağıra bizə bu sözləri dedilər: Ey, xozeynlər!Bizlə zarafat yoxdur." (**Hamballar. C.1, s. 274**)

içə-içə İçe içe. "Kərbəlayı Məhəmmədəli başladı **içə-içə** arvadını inandırmağa." (**Po. Ku. C.1, s. 155**)

ipə-sapa İpe sapa. "Yəqin elədi beləliknən **ipə-sapa** gəlməyəcək." (**Eş. İt. C.1, s. 84**)

itələyə-itələyə İte ite. " Molla nikahı oxuyur, qızı itələyə-itələyə aparırlar filankəsin evinə." (**Dəllal. C.2, s. 280**)

kişnəyə-kişnəyə Kişneye kişneye. "Hərdən bir naçalnikin atı **kişnəyə-kişnəyə** qabaq ayaqlarını döyür yerə və Qurbanəli bəyin atına baxıb , hirsindən cilovlu gəmirtləyirdi." (**Po. Ku. C.1, s.177**)

qabaq-qabağa Karşı karşıya. "Cəlal və Müəllim diz üstə **qabaq-qabağa** oturub dərslər oxuyurlar."(**Öl. C.1, s. 383**)

qaça-qaça Koşa koşa. "Bu da atdan yəndi, **qaça-qaça** çıxdı balkona və xanımın əlini öpüb, kefini soruşdu və sonra girdilər otağa." (**Po. Ku. C.1, s. 176**)

qalxa-qalxa Çıka çıka. "Üç gün burada qalandan sonra, baş yuxarı dağları **qalxa-qalxa** dəxi də sərin və dəxi də səfəli İran dağlarına qalxdıq."(**Xa.Tə. C.1,s.232**)

qalxıza-qalxıza Kaldıra kaldıra. "Qurban gəc ləyəninəni yuxarı **qalxıza-qalxıza** başladı: Usta, hər nə deyirsən de, ma imam adamı istəməyincə ziyarətə getmək olmaz." (**Po. Ku. C.1, s.144**)

qarışdıra-qarışdıra Karışdıra karışdıra. "Naçalnik oturmuşdu yumşaq divanın üstündə, pristavın arvadı oturmuşdu onun yanında, qonaqlardan da bir neçəsi düzölmüşdü bunların yanına və naçalnik qabağındakı stəkanın qəndini **qarışdıra-**

qarışdıra pristavın arvadı ilə söhbət edirdi." (**Po. Ku. C.1, s. 177**)

qızara-qızara Kızara kızara. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra **qızara-qızara**, utana-utana, titrəyə-titrəyə üzünü tutdu atlıya." (**Eş. İt. C.1, s. 105**)

qoruya-qoruya Koruya koruya. "Mən düşən kimi, başladım qaçmağa, amma yazıq yoldaşım yerindən hərəkət eləyib bir-iki qədəm qoyub, genə yıxıldı yerə; sonra dayandı ayağa və axsaya-axsaya mənim əlimdən yapışdı və biz ənvai-müsibəti ilə kəndin içindən, itlərdən özümüzü **qoruya-qoruya**, çıxdıq kəndin kənarına." (**Po. Ku. C.1, s. 138**)

qurtara-qurtara Bitire bitire. "Sözümü **qurtara-qurtara** bizim Zəhmət komissarımızdan üzr istəyirəm. (**İsa. Bay. C.3, s. 398**)

ləhliyə-ləhliyə Nefes nefese. "Əhməd evdən ildirəm kimi həyəətə qaçıb, sevinə-sevinə və **ləhliyə-ləhliyə** gəldi anasını yanına." (**Eş. İt. C.1, s. 97**)

mırtdana-mırtdana Deyine deyine. "Hamamdan çıxan övrətlər təəccüblə bunlara baxıb, bəziləri gülə-gülə, bəziləri **mırtdana-mırtdana** kəndlilərin yanından keçib gedirdilər." (**Eş. İt. C.1, s. 101**)

mızıldaya-mızıldaya Zırlaya zırlaya. "Nəcəfəli ağlaya-ağlaya və bədənini sağ və sola bura-bura, əzilə-əzilə, **mızıldaya-mızıldaya** başladı anasını çağırmağa." (**Da. Kə. Mə. C.1, s. 223**)

otura-otura Otura otura. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə yorula-yorula, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə **otura-otura** gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından."

ovuşdura-ovuşdura Ovuştura ovuştura. "Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." Bir dəfə də yavıqlaşdım ki, qızı oyadam, dursun çaydan çörəkdən yesin, sonra yerini açıb yatsın, qız genə gözlərini **ovuşdura-ovuşdura** durdu oturdu, genə gözlərini yumdu və eləcə paltarlı yıxıldı krovatın üstünə." (**Qo. Ba. C.1, s. 337**)

oynaşa-oynaşa Oynaşa-oynaşa. "Üç dörd uşqol uşağı **oynaşa-oynaşa** keçərdilər." (**Ta. Hə. C.1, s. 285**)

ölçə-ölçə Uzada uzada. "Odabaşı əlini **ölçə-ölçə** qayım səslə başladı." (**Eş. İt. C.1, s. 62**)

öskürə-öskürə Öysüre öysüre. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və **öskürə-öskürə** , rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca söykənə-söykənə giri içəri." (**Öl. C.1, s.**

421)

pıçıldaya-pıçıldaya Fısıldaya fısıldaya. "Orası məhz yadında ki, cahıllardan bir neçəsi bir-birinin qulağına bir şey **pıçıldaya-pıçıldaya** yavaş-yavaş başladılar bizə səmt yavıqlaşmağa, yoldaşım başını pəncərə içinə soxub, başilə pəncərə şüşəni **para-para** edib özünü bir növ həyətə saldı." (Po. Ku. C.1, s.138)

piyləyə-piyləyə Aldata aldata. "Əgər mən şərab içməsəm, aqlım başında olar; aqlım başında olanda birdən gözümlü açıb, görərəm ki, aha bizim şəhərimizə bir müctəhid gəlib, adını qoyub ölü dirildən və mömin hacılarımızın başını ricət məsələsilə **piyləyə-piyləyə** hər gecə bir balaca qız alır." (Öl. C.1, s. 415)

sallaya-sallaya Sallaya sallaya. "On-on iki yaşında bir oğlan sol əlində bir çölmək sallaya-sallaya girdi içəri, çölməyi qoydu yerə və üzünü tutdu Kərbəlayı Cəfərə." (Eş. İt. C.1, s. 64)

sevinə-sevinə Mutlu, mutlu. "Əhməd evdən ildırım kimi həyətə qaçıb, **sevinə-sevinə** və ləhliyə-ləhliyə gəldi anasının yanına." (Eş. İt. C.1, s. 97)

silə-silə Sile sile. "Bir az keçdi, Əziz xan bərk kefli, çörək dəsmalı ilə dodaqlarını **silə-silə** çıxdı qabaq otağa və quzunun başını Məhəmmədhüseynin qoltuğunda görəndə gəldi yavığa və durdu quzunu tumarlamağa." (Quzu. C.1, s. 196)

sora-sora Sora-sora. "Çay-çörək yığışandan sonra ispalkom yoldaş çubuğunu **sora-sora** rəfiqi Kazıma belə deyir: Kazım mənim xəyalıma bir şey gəlir." (Qə. Mü. C.1, s. 300)

söyə-söyə Söve söve. "Uçitel, Əsədin nənəsi əlində ağ şey, **söyə-söyə** gəlir." (Oy. C.1, s. 510)

söykənə-söykənə Tutuna tutuna. "Əvvəlinci azarlı "ay, vay" eləyə-eləyə və öskürə-öskürə, rəngi qaçmış bir kişi əlindəki ağaca **söykənə-söykənə** giri içəri." (Öl. C.1, s. 421)

təpə-təpə Çeke çeke. "Yazıq arvad nəyə təpə-təpə çıxırırdı." (Ko .Ar. C.1, s. 212)

tərpədə-tərpədə Oynata oynata. "Hər nə qədər ki, şeir demişdi, yazıb bir dəftərçə qayırmışdı və istixarə edən vaxt götürərdi həmin dəftərçəsini, gözlərini yumardı, ağzını açardı göyə səmt və dodaqlarını **tərpədə-tərpədə** dəftərçənin bir yerindən açıb oxurdu." (Si. De. Ge. C.2, s. 31)

titrəyə-titrəyə Titreye titreye. "Məhəmməd həsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra qızara-qızara, utana-utana, **titrəyə-titrəyə** üzünü tutdu atlıya." (Eş. İt. C.1, s. 105)

tökə-tökə Döke döke. "Çavuş münacatını qutarmamışdı, həyətdən yazıq

Məhəmmədhəsən əmi gözlərindən yaş **tökə-tökə** çıxdı küçəyə və ağlaya-ağlaya çavuşun yanına gəlib, düşdü çavuşun atının ayaqlarına." (Eş. İt. C.1, s. 108)

töyşüyə-töyşüyə Nefes nefese. "Həyətdən Vəliqulunu çağırdı ki, bacısını götürüb aparsın evlərinə və özü də **töyşüyə-töyşüyə**, rəng-ruhu qaçmış gəldi oturdu yerinə." (Eş. İt. C.1, s. 119)

tullaya-tullaya Ata ata. "Güləhar gedir Rüstəm bəyin kitab şkadfını açır, kitabları bir-bir çıxardır və cədlərini cıra-cıra , vərəqlərini dağıda-dağıda tullayır ortalığa və **tulaya-tullay** deyir: Rus lüğəti." (An. Ki. C.1, s. 474)

tumarlaya-tumarlaya Okşaya okşaya. "Qasım əmi başını aşağı əyib, barmaqları ilə xalçanın iplərini o tərəfə-bu tərəfə **tumarlaya-tumarlaya** Molla Cəfərə belə cavab verdi:Axund Molla Cəfər, yaxşı fərmayış buyurursan;ancaq, vallah, arvadın öhdəsindən gələ bilmirəm." (Po. Ku. C.1, s. 170)

tuta-tuta Tuta tuta. "Bir qədər öpüşəndən sonra içəri tərəfdəki kişi, çölə tərəf duran kişinin tək əlindən **tuta-tuta** , bunu çölə tərəf basdı ki, düşsün." (İ. Q. C.1, s. 322)

utana-utana Utana utana. "Məhəmmədhəsən əmi lap karıxdı və əvvəl bilmədi ki, nə desin, sonra qızara-qızara, **utana-utana**, titrəyə-titrəyə üzünü tutdu atlıya." (Eş. İt. C.1, s. 105)

vura-vura Vura vura. "Yolnan yeddi yaşında bir oğlan, ağ təskülə başında, göy qədək arxalığ əynində və ağ tuman, ayaq yalın, qabağına bir dəstə quzu qatıb və əlindəki şökə ilə bu quzuları **vura-vura** gəlir kəndə" (Eş. İt. C.1, s. 90)

yalvara-yalvara Yalvara yalvara "Arvad məni **yalvara-yalvara** sənə yanına göndərib, bəlkə sən bir çarə tapasan." (Po. Ku. C.1, s. 168)

yırğalaya-yırğalaya Sallaya sallaya. "Amma hərdənbir keçmiş günləri yad etmək lazımdır: salınız yadınıza o günləri ki,ananız sizi beşikdə **yırğalaya-yırğalaya** sizə türk dilində lay-lay deyirdi və səz qulaq ağrısı səbəinə sakit olmurduunuz." (Si. De. Ge. C.2, s. 4)

yorula-yorula Yorula yorula. "Xudayar bəyi axtarmaqlığından və axırı genə **yorula-yorula**, yolun üstə bəlkə on-on beş yerdə otura-otura gəlib Danabaş kəndinə çıxmaqlığından." (Eş. İt. C.1, s. 95)

yuya-yuya Yıkaya yıkaya. "Səbəbi budur ki, əlli il bundan irəli burada məktəblər açılandan indiyədək, qazımız məvacibin hörmətinə hər gün məktəbə gedib ruslar ilə əl-ələ verəndə müsəlman məhləsinə gələn kimi əllərini **yuya-yuya** və murdar əcnəbi müəllimlərini söyə-söyə əcnəbi elmini müsəlmanların nəzərində hər gün və hər saat "haram" cərgəsinə daxil eləyibdir." (Üç. Y. Mi. Ma. C.2, s. 385)

4.4.10. Sayılardan Oluşan İkilemeler

dörd-beş Dört beş. "Mənim sənətim qoltuqçuluqdu, yəni **dörd-beş** top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, çit-mit satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (**Da. Kə. Əh. B. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

on-iyirmi On yirmi. "Bu on, bu da on - iyirmi." (**Eş. İt. C.1, s. 61**)

on-on beş On on beş. "Axırı laələc qalıb, özündən, özgədən **on-on beş** manat tadarük edib, Məhəmməd həsən əmi bir ulağ aldı. Söz yox, ulağ atdan yaxşıdı. Bəlkə heç Məhəmməd həsən əmi otuz-qırx manat tapa bilməyəcək idi ki, ata versin." (**Eş. İt. C.1, s. 48**)

on-on iki On on iki. "Məhəmməd həsən əmi olardı **on-on iki** yaşında ki, atası Hacı Rza vəfat elədi." (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

yeddi Yedi. "Məhəmməd həsən əmi **yeddi** gün **yeddi** gecə atasının dövlətindən, hörmətindən danışa doymaz." (**Eş. İt. C.1, s. 50**)

4.4.11. Ünlemelerden Oluşan İkilemeler

afərin, afərin Afferim afferim. "Pəh, pəh! Afərin, afərin!" (**Ki. Oy. C.1, s. 375**)

ax, ax Ah ah. "Ax, ax, vay, vay!" (**Po. Ku. C.1, s. 168**)

axıra kimi Sonun kadar. "Axıra kimi, axıra kimi!" (**Tök. C.2, s. 525**)

boğuldum Boğuldum. "Boğuldum!..Boğuldum!..Hava ! Hava! " (**Ki. Gə. C.2, s. 540**)

bu saat verməlisən İllaki verməlisin. "Vəliqulu qeyznən və çığıra-çığıra və sağ əlini ölçə-ölçə deyir; Yox, olmaz, **gərək verəsən! Bu saat gərək verəsən!** (**Eş. İt. C.1, s. 74**)

dinmə: konuşma "Dinmə, dinmə!" (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 495**)

dur,dur git Kalk, kalk git. "Dur itil cəhənnəmə, Ayışə! **Dur, dur get!**" (**Eş. İt. C.1, s. 61**)

ədəbsizlər Terbiyesizlər. "Ədəbsizlər!Əvət, ədəbsizlər!" (**An. Ki. C.1, s. 458**)

əkilməyəcək Ekilməyəcək. "Və nə qədər ki,pambıq işinin başında duranlar yuxarıdakılardır, pambıq **əkilməyəcək, əkilməyəcək, əkilməyəcək!** " (**Pambıq. C.3, s. 114**)

ər Koca. "Sübh və şam ictimai işlərdən geri durmayan bir evin qabağından keçəndə qulağına bir ah-nalə çata:-Ax, **ər, ər!**" (**Ər. C.1, s. 572**)

gəl Gel. "Gəl, gəl, tez ol!" (**Da. Kə. Mü. C.1, s. 495**)

gir, gir Gir gir. "Gir, gir sənə deyirəm!" (Da. Kə. Mü. C.1, s. 495)

hava Hava. "Boğuldum!..Boğuldum!..Hava ! Hava!" (Ki. Gə. C.2, s. 540)

itin qızı it İtin kızı it. "İtin qızı it, sən də vaxt tapdın oxumağa!" (Eş. İt. C.1, s. 74)

köpək oğlu köpək Köpek oğlu köpek. "Köpək oğlu köpək!" (Eş. İt. C.1, s. 52)

qoyma ora Bırakma oraya. "Qoyma ora!Qoyma ora!" (Po. Ku. C.1, s. 124)

mənim eşşəyim, mənim eşşəyim Benim eşeyim, benim eşeyim. "Mənim eşşəyimi, mənim eşşəyimi!" (Eş. İt. C.1, s. 88)

vay-vay Vay vay. "Oğlan **vay-vay!** deyib, qaçdı soxuldu həyəətə." (Eş. İt. C.1, s. 52)

vurma,vurma Vurma vurma. "**Vurma, vurma!**" (Da. Kə. Mü. C.1, s. 486)

yaxşı-yaxşı İyi iyi. "**Yaxşı-yaxşı!** Mən çoxdan bilirdim ki, sən bahacılsan. Heç sənnən bacarmaq olmaz. **Yaxşı-yaxşı!**" (Eş. İt. C.1, s. 61)

yox-yox Yok yok. "**Yox-yox,** allah görsətməsin, allah eləməsin!" (Eş. İt. C.1, s. 79)

5. SÖZLÜK

ağlı kəm (Far.) Akılsız. "Zeynəb özü **ağlı kəm** övrət deyil, bunların hamısını çox yaxşı başa düşürdü." (**Eş. İt. C.1, s. 115**)

axçıqın Kız çocuğu. "Anamla bu gün səhərdən mübahisədəyik; anam deyir: o qız sizə harsdır, amma mən deyirəm : o sizin **axçıqındır**." (**Qo. Ba. C.1, s. 339**)

axirüləmr (Ar.) Son çare. "**Axirüləmr** gəldi tövləsini ortadan yarı böldü və küçəyə səmt bir qapı açdı və bura bir-iki pud undan, buğdadan, tut qurusundan, iydədən düzüb, başladı sövdəni, ta ki, gəldi çatdı bu yaşa ki, indi biz görürük; külfəti də, söz yox, gəldikcə törədi." (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

ayama Lakap. "Sözüm orda deyil; sözüm orasındadı ki, bizim kənddə şəxs yoxdu ki, onun bir **ayaması** olmasın." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 42**)

bəhər hal (Far.) Her halde. "Bəhər hal , qəzavü qədərdən qaçmaq olmaz və gələcəyi bilmək bircə xudavəndi-aləmin şəninə yazılıb." (**Mo. Fə. C.1, s. 204**)

bəqədri-imkan (Far.) Mümkün kadar. "Biz üçümüz də ortalığa yeridik və istədik daşlardan-kəsəklərdən **bəqədri imkan** götürüb tullayaq kənara:çünki daha da dayanmaq mümkün deyildi." (**Zəlzələ. C.1, s. 331**)

bəzzaz (Ar.) 1.Kumaş. 2. Alış verişini yapan tüccar. "Tiflisdə "İslamiyyə" mehmanxanasının üçüncü nömrəsinə iki nəfər misafir düşmüşdü; ikisi də naxçıvanlı idi: biri **bəzzaz** Məşədi Heydər idi, biri də ayaq üstə **alış-veriş** eləyən Məşədi qulamhüseyn idi." (**Nigarançılıq. C.1, s. 204**)

biədəblik (Far.) Terbiyesizlik. "Mən bu tövr **biədəbliyi** sizdən əsla gözətləmirəm." (**Ki. Oy. C.1, s. 130**)

bildir Geçən sene. "**Bildir** bizim kənddə o taydan bir molla mərsiyə oxuyurdu. Amma heyf adı yadımdan çıxıbdı." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 42**)

börk Şapka. "Usta Zeynal **börkünü** başından götürüb içindən çirkli-araxçını çıxardı,

qoydu keçəl başına, bōrkünü qoydu akoşkanın işinə və Muğdisi Akopdan soruşdu: Xozeyn , Ursetdən gələn oğlunun neçə yaşı olar?" (Us. Ze. C.1, s. 141)

cərgə 1. Sıra. 2. Toplum. 3. Sürü. "Balkondan üç-dörd atlı əllərini yanlarına salıb, **cərgə** ilədurmuşdular." (Eş. İt. C.1, s. 105)

cürəbəcür Farklı farklı. "Siyasət **cürəbəcürdür.**" (Siyasət. C.3, s. 251)

çəhardəh məsum (Ar.) Muhammed Peygamber, kızı Fatimeyi-Zehra ve on iki imam. "Qızı olardı altı,yeddi yaşında;mən dedim ki, əgər mənə dar ağacından assanız da , **çəhardəh məsumu** ziyarət etməyincə evlənəmənəm;çünkü qızı da helə bir az uşaq idi." (Us. Ze. C.1, s. 145)

çarvadar (Ar.) Yük hayvanlarıyla geçimini sağlayan kimse. " Ola bilməz ki, Karvan yanında gözətçi və **çarvadar** olmasın. Qoyarlarmı ki, xalqın gözünün qabağında Özgə malını gətirə?!" (Ki. Oy. C.1, s. 132)

çit Kumaş, hafif pamuklu kumaş. "Mənim sənətim qoltuqçuluqdu, yəni dörd-beş top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, **çit**-mit satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41)

çubuq Pipo. "Sadıqdan iki paçka maxorka tənəkisi alıb, paçkanın birini açdı və **çubuğunu** doldurub od istədi." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 42)

darvaza (Ar.) Dış kapı. "Haman vaxt Kərbəlayı Cəfər **darvazanın** səkisində oturub, pendir çörək yeyirdi." (Eş. İt. C.1, s. 102)

dəlmanç Tercüman. " Nəçərnik onun üstə çıxırıb qovdu kənara və rusca atlılara dedi ki, içəridən **dilmançı** çağırırlar. " (Eş. İt. C.1, s. 105)

dinc Sakin. "Məhəmməd həsən əmi **dinc** adamdı." (Eş. İt. C.1, s. 105)

ehmal Sessiz. "Novruzəli kağızı **ehmal** qoydu qoynuna və yenə dedi: Xan, qadını alım, bu xoruzlar qaldılar burda, heyvandılar, qoyaydın qıçlarını açıb, bir az dən səpəydim bunlara ." (Po. Qu. C.1, s. 124)

əhli əyal (Ar.) Ailə. "Rus məmləkətinə səfər eləməyimizin səbəbi bu idi ki, buranın müsəlman əhalisindən həmişə mehribanlıq görüb **əhli-əyalımıza** az-çox ruzi əxz edib, vətənimizə geri qayıtmışıq. " (Ki. Oy. C.1, s. 129)

əhli savad (Ar.) Bilgili neslindən gelen. "Bunun da səbəbi odur ki, mən **əhli-savadam**, yazı-pozu mənim gözümə ziyan eləyibdi." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41)

əqidə Düşünce. "Ona görə sizlər gərək bizə çoxlu pullar verəsiniz ki, köhnə qaydalar üzrə məktəblər açaq və Tehrandan təzə mollalar gətirək ki, bizim **əqidələrimizi**

düzəltsin." (**Xənnas. C.2, s. 228**)

əlüstü Anında. "Sonra hər nə Sadıqın fikrinə gələrdi, hər bir yaxşı xəbərlər, əhvalatlar eşidərdi, ya qeyri bir mətləb yadına düşərdi **əlüstü** gəlib məni tapardı." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 45**)

ənlük-kirşan Yüze sürülən boya. "Çünki görəcəm ki, bir qapıdan səhnəyə **ənlük-kirşanlı** oğlan çıxdı, bir qapıdan da ənlük-kirşanlı qız çıxdı." (**Eş. Mə. C.3, s. 115**)

ərzəl (Ar.) Çirkin. "Siz deyirdiniz ki, dünyada bundan da **ərzəl** iş yoxdur." (**Qə. Mə. C.2, s. 15**)

girov 1. İpotek. 2. Belirli sebeptən alıkonulama. "Heç zərər yoxdu, nə eybi var. Sən bir elə adam tap ki, mənə yeddi manat versin, mən onun yanında on yeddi manatlıq şey **girov** qoyum. Genə sözün var?" (**Eş. İt. C.1, s. 66**)

haziq (Ar.) Becerikli. "Yazırsan Məhəmməd Qasım kimi **haziq** təbib səni bu mərzədən xilas eləyə bilmədi və yazırsan ki, mən Tiflis həkimlərinə əhvalatını söyləyim və bilim görək sənə bir şərə edə bilərlərmə ki, Tiflisə gəlib burada özünə müalicə etdirə biləsən." (**Mo. Na. C.2, s. 12**)

haziq (Ar.) Çok bilgili. "Və çün bizim camaatın arasında bu etiqad var idi ki, "rus həkimləri" müsəlman həkimlərindən artıq təhsil görmüş və təcrübə hasil etmişdilər, onunçun da ağır xəstəlik ittifaq düşəndə həmişə rus həkimlərini **haziq** hesab edib onları dəvər edərdilər:savayı kasıb- kusubdan." (**Buz. C.1, s. 268**)

heynd (Ar.) Zaman. "Bu **heyndə** qapı döyüldü." (**Po. Qu. C.1, s. 123**)

həpənd 1. Salak. 2. Ahmak. "Get, ay **həpənd!**" (**Eş. İt. C.1, s. 56**)

xahi-nəxahi (Far.) İster istemez. "Qoca it **xahi-nəxahi** çıxmışdı qapıya və **xahi-nəxahi** öz vəzifəsini ifa edirdi." (**Buz. C.1, s. 270**)

xamuş (Far.) 1. Sessiz. 2. Sönmüş. "Xudayar bəy qazının sözlərindən sonra bir qədər də **xamuş** olub və sonra dikəlib və qapıya səmt baxıb alçaq səs ilə dedi: Doğrudan doğrusu, qazı ağa, mənim bir mətləbim var. Allahdan gizlin deyil, dəxi səndən niyə gizlin olsun." (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

xəcalət Utanç. "Qorxuram onda **xəcalət** çəkək." (**Zə. Mü. C.3, s. 20**)

xəcalət Yerini dibinə girmək. "Əlimizə düşəni veririk **yağa-bala** ki, qonaq qabağında xəcalət olmayaq." (**Ər. C.1, s. 557**)

xəlvət (Ar.) Kimse olmayan gizli yer. "Biri deyirdi ki, bunlar **xəlvətcə** o taydan kandrobat malı keçirib satırlar." (**Eş. İt. C.1, s. 69**)

xırda Minik. "O qutunun bir **xırda** və uzun qapağı var." (**Po. Qu. C.1, s. 124**)

xub (Far.) İyi, güzel. "**Xub**, yəni bu idarənin vəzifəsi nədir?" (**Bi. Mə. C.3, s. 42**)

xurcun 1. İki gözlü torba. 2. Heybe. "Çavuş qəndabı içib corabı aldı və qoydu atının tərkindəki **xurcuna**." (**Eş. İt. C.1, s. 108**)

xüdayi-əzz və cəll (Ar. Far.) Allah ezizi və cəlləlidir. "**Xüdayi-əzz və cəll**" (**Us. Ze. C.1, s. 147**)

xülaseyi-kəlam (Ar.) Uzun lafın kıyası "**Xülaseyi-kəlam**, camaat bir vaxt gözünü açdı gördü ki, Xudayar bəy katdadı ki, katdadı." (**Eş. İt. C.1, s. 51**)

ianə (Ar.) 1. Yardım. 2. İhtiyacı olan birinə maddi yardım etmək "Əvvələ, bizə yaxın oldu ki, biz xam xəyal eləyirmiş idik; çünki dəxi gördük ki, bu tövr müsəlmanlardan həç bir **ianə** və ehsan gözləmək olmaz. İkinci budur ki, kəndlilərin quldurluğa getməklərindən biz başladığımız iztiraba düşməyə: kim nə bilsin, bunların bu tövr rəftarından bizə nə qədər dərdi-sər və bədbəxtlik gələ bilər." (**Ki. Oy. C.1, s. 133**)

iltimas (Ar.) Rica etmək. "Naxçıvan şəhərindən bir nəfər yetim oğlan gəldi mənə yanına və məndən iltimas elədi ki, Bakının flən texnikum məktəbinin müdiri flən... dan iltimas elədim ki, onu yetim olmaq cəhtindən texnikum məktəbinə götürsün." (**Ucuzluq. C.1, s. 319**)

insaf (Ar.) Vicdan. "Həman səs pak və təmiz **insafımın** səsidir ki, hamıda o insaf var." (**Da. Kə. Əh. So. An. C.1, s. 41**)

intixab (Ar.) Araştırma, iyisini bulmaq. "Hələ bundan sonra da gəl gözlə görüm millət **intixab** məsələsini nə vaxt öz ixtiyarına alacaq." (**Mü. Mə. C.3, s.13**)

kəmsəliqəlik (Far.) Dağınık. "İndi bəzi şəhərlərdə və kənlərdə poçta idarələrinin **kəmsəliqəliyindən** və səhlənkarlığından birisi şikayətə başlayanda , mən həmişə dayımın nəsihətini yadıma salıb , öz-özümə deyirəm: allaha şükür! Çünki bundan da pis ola bilər." (**Şü. El. C.3, s. 210**)

kilim (Far.) 1. Kilim. 2. Çizgili tüysüz halı. "Sandıqların üstə adam boyuca qalanıbdı çox qalça, keçə, **kilim** və palaz." (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

kosa Yüzündə tüy bitməyən və ya çox az olan. "Çox qaradı və **kosadı** , amma mən ağımtul və top saqqalam." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

küçə (Far.) 1. Sokak. 2. Her iki tərəfi sıralanan yaşayış və ticarət, idarə və başqa binalar olan yer, yol. "Bir qədər gedib, çöndü sol **küçəyə** ." (**Eş. İt. C.1, s. 53**)

qələmdan dəvəti (Ar. Far.) Geçmişte kəmiş kələmlə yazmaq üçün kullanılan siyah rəngli kələm. "Sonra Məşədi Molla Həsən əvvəl əynəyi taxır gözünə, sonra

qələmdanı açır, **qələmdanın dəvətinə** bir qətrə su tökür, qamış qələmin ucunu basır sol əlinin şəhadət barmağının ucuna, sonra bir vərəq çirkli poçt kağızını kitabın içindən tapıb yarıdan cırır, yarısını səliqə ilə qoyur kitabın arasına, yarısını qoyur sol dizinin üstünə, qələmi batırır mürəkkəbə və öz-özüne başlayır kağızı yazmaya." (**İr. Hü. C.1, s. 152**)

qəndab (Ar.) Şərbət. "Bütün kəndi dolanıb və hər züvvarın qapısının ağzında münacatını tamam edib və xələtini alıb, çavuş "Çaylax" məhəlləsinə daxil olub, əvvəl gəldi dayandı Kərbəlayı Zeynalabdının qapısında və başladı münacatı. Həyətdən on beş-on altı yaşında bir oğlan çıxıb bir əlində bir çanaq **qəndab**, o biri əlində bir çift corab." (**Eş. İt. C.1, s. 108**)

qoltuqçu 1. Bohçacı. 2. Sokak satıcısı. "Mənim sənətim **qoltuqçuluqdu**, yəni dörd-beş top çit qoltuğuma vurub, dolanıram öz kəndimizi, ya qeyri kəndləri, çit-mit satıb, bir tövr güzəranımı keçirirəm." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

qondarma Sözde. "Amma bir də var **qondarma** bəy: məsələn, mənim nə atam bəy imiş, nə babam bəy imiş, nə də ki, mənə bir yandan bəylik çatıb." (**Qo. Bə. C.3, s. 35**)

qulam (Ar.) Çalışan. "Bu heyde maliyyə **qulamlarının** biri qoltuğunda bir dolu təlis, içində dörd min tümənpul, gəldi girdi bir yekə və ali imarətə." (**Bi. Mə. C.3, s. 41**)

lağlağı Komik. "Qərəz, baş ağrısı da olur, amma genə gərək deyim; çünki mən bilirəm ki, bu əhvalatı oxuyan rəfiqlərim artıq təəccüb edəcəklər, necə yəni qəzetçi Xəlil və **lağlağı** Sadıq?" (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

ləvənd (Far.) 1. Kimseyi takmamak. 2. Sarhoş, 3. Terbiyesiz. 4. Sefil, maceracı: "Niyə mümkün eliyə bilmirsən, ey **ləvənd**?" (**Us. Ze. C.1, s. 144**)

lüt (Far.) 1. Çıplak. 2. Kurak. 3. Varını yoğunu kaybetmək: "Elə ki, Məhəmməd həsən əmi özünü tanıdı, gözünü açdı, baxdı gördü qalıbdı lap **lüt** madərzad." (**Eş. İt. C.1, s. 47**)

məətəl Şaşkın. "Mən də **məətəl** qalmışdım, çünki bilmirdim nə yazam." (**Qu. Me. C. 2, s. 147**)

məqdur (Ar.) Güç. "Yapışırılar yaxamdan ki, hacı uşağına yazığın gəlsin, Allaha şükür, **məqdurun** var, qoy getsin dərs oxusun, gəlib bər qulluq sahibi olsun; incinar olsun, həkim olsun, **silitçi** olsun, nə bilim nə zəhrimar olsun." (**Ölülər. C.1, s. 388**)

məşəqqət (Ar.) Azablı gün. "Vətəndə günümüz **məşəqqət** və korluqla keçirdi." (**Po.**

Qu. C.1, s. 129)

məvhum-olmadı (Ar.) Anlaşılmadı. "Bəy, nitqiniz bəndəyə **məvhum olmadı.**" (**Mü. Mə. C.2, s. 41**)

məyub (Ar.) Kusurlu. "Hərçənd Xeyransanın bir gözü bir qədər **məyub** idi;amma dəxi nə eləmək qismət belə imiş." (**Mo. Fə. C.1, s. 203**)

məzkur (Ar.) İsmi anılan. "**Məzkur** qəzətə 141-ci nömrəsində yazır: "Zəmanə ki hələ rus padşahı Yaponiya ilə davanı təzə başlamışdı, Şamaxı məhkəməsinin üzvü Hacı Əbdürrəhim əfəndi öz tərəfindən ərəb dilində şeirlə bir mədhnəmə inşa edib, imperator Nikolay və imperatrısı adına Peterburuqa göndərmişdi." (**Əb. Əf. C.2, s. 44**)

migüzərəd (Ar.) Geçip gider. "Dərd eləmə , ay Molla Nəsrəddin , bunlar hamısı migüzərəd." (**Ço. Qə. C.2, s. 36**)

müavinət (Ar.) Yardım etmək. "Və Hacı Ramazan övrəti ikinci dəfə boşayandan sonra o qədər pəşman olub , o qədər qəm-qüssə edir ki, təkliyə tab gətirə bilməyib , gəlib ürəyinin dərđini mənim atama açır, ondan vəsatət və **müavinət** təmənnə edir." (**İki. Ər.C.1, s. 310**)

müxtəsər (Ar.) 1. Kısa. 2. Küçük. "Müxtəsər, biz hər ikimiz Danabaş kəndinin sakiniyik." (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41**)

mündər (Ar.) Eski, kullanışsız. "Zeynəbin libası lap halına müvafiq gəlirdi; yəni lap **mündər** idi." (**Eş. İt. C.1, s. 122**)

müntəzir (Ar.) Meraklı. "Xülaseyi-kəlam, kəndlilər biz ilə bir mehribanə rəftar elədilər ki, guya aylar ilə bizim **müntəzirimiz** idilər. Kəndlilərin bu növ rəftarı, bizi nəhayət mərtəbədə dilşad etdi." (**Ki. Oy. C.1, s. 129**)

natamam (Ar.) Tamamlanmamış. "Daha bundan sonra işi **natamam** qoymaq olmaz." (**Us. Ze. C.1, s. 148**)

natiq Bilgili konuşan insan. "Ey bizim əziz **natiqlərimiz!**" (**Məhərrəmlik. C.3, s. 137**)

niza (Ar.) Kavga. "Bir övqət söyləyirdilər ki, bu iki ər in arasında Şərəbanının üstündə böyük **niza** əmələ gəldi. " (**İki. Ər.C.1, s. 313**)

oğunmaq Kendindən geçmək. "Elə ləqəblər var bizim Danabaş kəndində ki, desəm **oğunub** gedərsən. " (**Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 43**)

palaz Yünden ve ya pamuktan tohunan tüysüz halı. "Sandıqların üstə adam boyuca qalanıbdı çox qalça, keçə, kilim və **palaz.**" (**Eş. İt. C.1, s. 55**)

parç (Far.) 1. Maşrapa. 2. Metal, toprak, plastikten yapılmış, ağzı açık, kulplu,

bardağa benzeyən, küçük kap: "Qurban parçla su tökür, usta əllərini yuyur ləyənin içinə." (Us. Ze. C.1, s. 143)

pişəzvəqət (Far.) Önceden. "Əzizim! Bir həftəyədək, ümidvaram, İrəvana gəlim övrət-uşaq ilə. Artıq-artıq təvəqqə edirəm, buyurasan bizim otaqlara fərş salıb,əlbəttə-əlbəttə peçləri yandırınlar ki, otaqların havası **pişəzvəqət** təmizlənsin və isinsin, bəlkə naxoş üçün orda narahatçılıq üz verməsin." (Po. Qu. C.1, s. 123)

pünhan (Far.) 1. Gizli saklı. 2. Habersiz. "Sultan ağa, səndən savayı bizim sahibimiz yoxdur və heç bir sirrimi yoxdur ki, səndən **pünhan** olsun: amma doğrusu budur ki, qorxuruq, ehtiyat edirik ki, izn vermiyəsən!" (Ki. Oy. C.1, s. 131)

səhlənkərlıq (Ar. Far.) Umursamaz. "İndi bəzi şəhərlərdə və kənlərdə poçta idarələrinin **kəmsəliqəliyindən** və **səhlənkərlıgından** birisi şikayətə başlayanda, mən həmişə dayımın nəsihətini yadıma salıb, öz-özümə deyirəm: allaha şükür! Çünki bundan da pis ola bilər." (Şü. El. C.3, s. 210)

sin (Ar.) Yaş. "Yoldaşım Sadıq da, mən deyirəm, ancaq mən **sində** olar." (Da. Kə. Əh. Bi. Yü. Mü. C.1, s. 41)

sini (Far.) Bakırdan və ya bronzdan yapılmış sığ tabak. "Belə ki, az qalırdı burnu dəyə **siniyə**." (Eş. İt. C.1, s. 65)

sovqat Hediye. "Oları bizə itqapanlı Novruzəli **sovqat** gətirib." (Po. Qu. C.1, s. 125)

sözün vazehi (Ar.) Sözün açığı. "Pəs necə ki, insana qurbağanı elə alıb qoynuna qatmaq nəgüvərə gələr, elə də, bəlkə bundan artıq, Zeynəbə Xudayar bəyin iri burnuna və kifir sifətinə baxıb, ona ər demək nəgüvərə və naxoş görünürdü. Xudayar bəyə getməmək fikri də Zeynəbi o səbəbə divar kimi sıxırdı ki, Zeynəbə, **sözün vazehi**, artıcaq xof üz vermişdi." (Eş. İt. C.1, s. 114)

sübhün şehi (Ar.) Sabah soğuğu. "Gözlərinin yaşı **sübhün şehi** kimi kipriklərini islatmışdı." (Eş. İt. C.1, s. 73)

sümük 1. İnsan və omurgalı hayvan iskeletinin ayrı ayrı hissələri. 2. Kemikdən yapılmış şeylər. "**Sümük** düzdü, amma aşağısının əti xoruz pipiyi kimi düşüb sol yana." (Eş. İt. C.1, s. 51)

şiltaq Şımarık. "Xudayar katda ordan o cür sifariş edib, Vəliqulu da bu tərəfdən başlayıb **şiltağı** və dava-mərəkəni." (Eş. İt. C.1, s. 76)

şuluq Yaramaz. "Bu vilayətin **şuluq** olmağını Kərbəlayı Məhəmmədəli düz yazırdı, çünki doğurdan buralar **şuluq** idi." (İr. Hü. C.1, s. 153)

təam (Ar.) Yemek. "Bu minval ilə söhbət iki saat çəkdi və biz necə ki, lazım idi,

isinib **təam** gözləyirdik; çünki biz məclisə varid olub əyləşən kimi sahibxana məzkur Bala Sultan nökrini göndərdi ki, xoruz öldürüb bizdən ötrü sədr düyüsündən plov bişirsinlər." (**Ki. Oy. C.1, s. 130**)

təğyiri-libas olan (Far.) Giyimini dəyişən. " O ki, qaldı **təğyiri-libas** olan əmura, o da mehmanxananın həndəvərində çox vurnuxdu ki, bilsin aya bu millətpərəstlər nə xəyal ilə mehmanxanaya yığışblar və bunlar görəsən nə siyasi məsələlər otralığa qoyub müzakirə eləyirlər və nə tədbirlər tökürlər." (**Nigaranchılıq. C.1, s. 208**)

təqlid (Ar.) 1. Benzetmə, 2. Boynuna keçirmə, asma 3. Taklit etmək: "Qurban,**təqlidin** kimədir?" (**Us. Ze. C.1, s. 144**)

tərəssül (Ar.) Arap alfabesinde yazı biçimi. "Bu kağız **tərəssül** xətti ilə yazılıb." (**İr. Hü. C.1, s. 161**)

tərk-ədəblik (Ar.) Saygısızlıq. "Danabaş kəndində o bir adamdan bu cür **tərk-ədəblik** görməmişdi. " (**Eş. İt. C.1, s. 60**)

tövlə Ahır. "Məlumdur, qışın uzun gecələrini yatmaqnan qurtarmaq olmaz. Odur ki, Danabaş kəndində atadan-babadan qalma bu bir adətdi, hər məhəllənin adamları, çünki indi dəxi bir iş-güc yox,-bir **tövlə** otağına yığışib, ta gecədən altı saat gedənə kimi, danışmaqnan, deməknən, gülməknən keçirirlər." (**Eş. İt. C.1, s.70**)

üzr istəmək Özür dilemək. "Mən bu dəfə dəxi qızara-qızara başladım qonaqdan **üzr istəməyə**, bu Təbriz ev qulluqçuları çox bitərbiyə və biqabliyyətdirlər ki, adamı belə bir əziz vücudların yanında utandırırırlar." (**Tikan. C.3, s .43**)

üzüquyly Yüzüstü. "Belə ki, sağ qıçı süfrənin içində idi. Amma Kərbəlayı Cəfər diz üstə oturub, **üzüquyly** düşmüşdü çörəyin üstə." (**Eş. İt. C.1, s. 65**)

vahimə (Ar.) Korku. "Odur ki, bir az **vahimə** ilə xəbər aldı:Gələn, kimsən?" (**Eş. İt. C.1, s. 76**)

vaqiə (Ar.) 1. Rüya. 2. Macera. "Məhəmmədhəsən əmi yatıb bir **vaqiə** gördü, yuxudan durub övrətini çağırıb, ona xəbər verdi ki, övrət, necə olmuş-olsa, gərək bu il inşallah gedəm Kərbəlaya." (**Eş. İt. C.1, s. 48**)

vəsətət Ara yapan kimse "Və Hacı Ramazan övrəti ikinci dəfə boşayandan sonra o qədər peşman olub , o qədər qəm-qüssə edir ki, təklyə tab gətirə bilməyib , gəlib ürəyinin dərini mənim atama açır, ondan **vəsətət** və müavinət təmənnə edir." (**İki. Ər.C.1, s. 310**)

yavıq Yakin. "Qoca kişinin yoldaşları da bir zad başa düşüb durub gəldilər **yavığa**."

(Eş. İt. C.1, s. 116)

ziraət (Ar.) Ekin. "Belə məlum oldu ki, keçən il bu Vilayət pambıq və arpa-buğda **ziraəti** səlamət imiş." **(Ki. Oy. C.1, s. 130)**

zövcə (Ar.) Eş. "Erməni dilində "hars"- gəlin deməkdir, yəni **zövcə** deməkdir." **(Qo. Ba. C.1, s. 339)**

6. SONUÇ

Bu çalışmamızda;

1. Kalıp sözler anlamlarına göre değerlendirilmiştir. Kullanıldıkları durumlara ve ele aldıkları konulara göre sınıflandırılmıştır. Kalıp sözlerin kullanımında dikkati çeken bir konu, bu sözlerin kullanımı ile toplumun dünya görüşü arasındaki paralelliktir. Hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde toplumunun dünya görüşünde dini bir bakış açısı hakimdir. Bu sebeple tezde “Allah” sözcüğü çok büyük bir yere sahiptir. Tüm kalıp sözler içinde “Allah” kelimesi ile başlayanlar en geniş yere sahiptir. Bir dilekte bulunulurken bunun Allah tarafından verilmesi veya verilmemesi istenmektedir.

2. Deyimler daha çok cümle yapısında incelenmiştir. Teze konu olan deyimlerde cümle yapısındaki deyimler, sözcük öbeği yapısında olan deyimlerden daha çok sayıda karşımıza çıkmıştır. Deyimler bir toplumun yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını yansıtan sözlerdir. Yapılan çalışmada deyimlerin bunu somut olarak yapılarına da yansıttıkları görülmüştür. Esasen iki, üç, dört ögeli deyimler daha çok kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan görünüm bizlere, coğrafi farklılık, toplumsal, kültürel, tarihi değişimler sonucunda her iki şivede görülen değişme ve ayrılıkların deyim alanında etkili olduğunu gösterdi. Fakat iki şive arasında yüzyıllar boyu yaşanan birçok değişim ve gelişmelere rağmen tespit edilen benzer deyim sayısı az değildir. Aksine deyimlerin başka dillere birebir şekilde çevrilemeyeceği özelliği göz önüne alınırsa bu sayının çok yüksek olduğu fark edilmektedir.

3. Ele aldıkları konular bakımından çok çeşitlilik gösteren atasözleri toplumsal değerlerden de bağımsız değildir. Atasözlerinde dostluk, iyilik, sabır, sebat, azim, bağışlama, fedakarlık, aşk, sevgi, ihtiyat, başkalarını düşünmek, hayata bağlılık gibi konular yüceltilirken cimrilik, yalancılık, suçu kabul etmemek, eleştiriye tahammülsüzlük, ihtiyatsızlık, öfke, nankörlük gibi konular incelenmiştir.

4. Çalışmamızda oluşumları bakımından incelenen ikilemelerin yapısı bakımından da şu sonuçlar elde edilmiştir: İkilemeleri oluşturan sözcükler hem yapım hem de çekim ekleri alabiliyorlar. Bazen ilk sözcüğün, bazen ikinci sözcüğün, bazen de her iki sözcükte. İkilemeler genellikle zarf-fiil olarak kullanıldığını görmekteyiz. İlk sözcük zarf-fiil eklerinden "-ıp", "-up" eklerini alırken, ikinci sözcüğün sıfat veya isim-fiil eklerinden birini alabilmektedir. İkilemeler içinde bazı ikilemeler, diğerlerine göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Taradığımız metinden incelediğimiz ikilemeleri bu bakımdan ele aldığımızda tekrarlardan ve zarf fiil ekleriyle oluşan ikilemelerin kullanım sıklığı dikkat çekicidir. Bu durum yazarın üslubu olabileceği gibi örneklerin halk içinde de yaygın kullanıldığını gösterebilmektedir.

5. İncelediğimiz metinlerde söz değerlerinin sayısal dağılımı:

Kalıplaşmış Sözcükler	113
Dualardan Oluşan Kalıp Sözcükler	20
Beddualardan Oluşan Kalıp Sözcükler	17
Deyimler	109
Atasözleri	52
İkilemeler	326
Tekrarlardan Oluşan İkilemeler	172
İnce Ünlülerden Oluşan İkilemeler	69
Kalın Ünlülerden Oluşan İkilemeler	76
Ünlü Uyumu Olmayan İkilemeler	5
Eş Anlamlı İkilemeler	25
Yakın Anlamlı İkilemeler	66
Zıt Anlamlı İkilemeler	45
"M" İlaveli İkilemeler	9
Zarf Fiil Ekleriyle Oluşan İkilemeler	81
Sayıardan Oluşan İkilemeler	5
Ünlemlerden Oluşan İkilemeler	21
Sözlük. Kelime Sayısı	100
Arapça	47
Farsça	20

KAYNAKÇA

- Axundov, Ağamusa, *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*, Elm Neşriyyatı, Bakı, 2005
- Akdoğan, Yaşar, *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*, Beşir Yayınevi, İstanbul, 2009
- Aksan, Doğan, *Türkçenin Söz Varlığı*, Yayın Evi, Ankara, 2000
- Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Üç harf A B C Yayınları, İstanbul, 2010
- Azerbaycanca-Türkçe, Türkçe-Azerbaycanca Lüğet*, Çağ Öğretim İşletmeleri MMM Azerbaycan-Türkiye Özel Liseleri, Genişletilmiş 5. Baskı, Bakı, 2009
- Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grammeri*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2007
- Demir, Nurettin, Yılmaz Emine, *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2005
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Luğet*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayın, İstanbul, 2006
- Gülsevenoy, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Bizim Gençlik Yayınları, Kayseri, 1995
- Gülseren, Cemil, *Malatya İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000
- Hacızade Naile, *Sözümün Canı Var, Azerbaycan Türkçesi Temelinde Deyimbilim Sorunları*, Çizgi Kitabevi, Nisan, 2013
- Hengirmen, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara, 1998
- İlham, Nadir, Atasözleri Ve Deyimlerimizde Beden Kelimeleri Ve Kavram Alanları, Türk Dili, Cilt Sayı: 671, S. 761-769, 2007
- Karaağaç, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, 2012
- Nağisoğlu, Möhsün, Zeynalli, Mehman, Hüseyinov, Səbuhi, *Azerbaycan Dili*, Araz Yayınları, 2013
- Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yayınları, 2005
- Türk, Vahit, *Türk Dili-I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012